

Šarišské Michal'any

Jozef Mačo – Pavol Zajonc

1992

Milí priatelia !

Domovom každého človeka je jeho vlasť, ale jeho kolískou je jeho rodný kraj, mesto, obec, kde prežil svoje detstvo v kruhu najbližších, kde sa rodili jeho sny a plány do budúcnosti, miesto, kde sa neustále s láskou vracia a s pohnutým úžasom skúma a hodnotí premeny, prameniace z tvorivej práce predchádzajúcich generácií i súčasníkov.

Pre mnohých z vás je touto kolískou obec Šarišské Michaľany, ležiaca v rázovitej oblasti Šariša. Pochopiteľne, nie každému je umožnené dostať sa k historickým prameňom nášho regiónu. Práve táto skutočnosť nás viedla k tomu, aby sme z tejto oblasti zhromaždili čo najviac historických dokumentov, poznatkov a prostredníctvom tejto publikácie vám priblížili jeho vývoj od najstarších čias po súčasnosť.

Mgr. Pavol ZAJONC

Mgr. Jozef MAČO

Slovensko - naša domovina

Slovensko je krásna zem, ležiaca v srdci Európy, ktorú viac ako poldruha tisícročia obýva pospolitý a pracovitý slovenský národ ako svoju vlasť. Táto zem je posvätená krvou našich predkov, ktorí ju bránili proti nepriateľom. Pôdu tejto krajiny zúrodňovala práca našich otcov a praotcov, aby rodila pre nich chlieb. Tu odpočívajú kosti celých pokolení našich predkov. Táto malebná krajina tvorí viac-menej jednotný celok, ohraničený na severe horským oblúkom Karpát a na juhu sa opiera o mohutný tok stredného Dunaja a o horný tok rieky Tisy. Rozsah a hranice krajiny sa menili, ale nemenila sa poloha, povrch a vodná sieť. A práve táto skutočnosť mala pre naše dejiny rozhodujúci význam. Zemepisný obraz územia je veľmi pestrý, lebo vysoké horské pásma sa striedajú s hlbokými dolinami, ktoré sa miestami rozširujú v kotliny.

Každý kraj má iný ráz, iné životné podmienky pre svojich obyvateľov, takže táto zemepisná rozmanitosť bola príčinou svojrázneho života v minulosti a viedla k tvoreniu dnešných pomerov. V krajine pod majestátnymi Tatrami sa písali dejiny celých pokolení. Tu sa striedali obdobia nádejí i beznádejí jej obyvateľov.

Každá oblasť, každý kraj je vlastne svojráznou kronikou minulosti, nevyčerpatelným prameňom poznania, ale aj poučenia v duchu myšlienok veľkých antických filozofov a mysliteľov: *Historia magistra vitae - Dejiny sú učiteľkou života.*

Nahliadnime teda do jednej z nich. Poodhrňme tajomný závoj minulosti svojrázneho kraja pod zrúcaninami Šarišského hradu a jeho okolia.

Šarišský hrad

Dominantou prekrásnej prírodnej scenérie Šarišskej kotliny je kopec sopečného pôvodu s nadmorskou výškou 570 metrov. Okolie prevyšuje asi o 270 metrov. Samotná jeho poloha na starej, ešte pravekej ceste, bola priam predurčená na trvalé osídlenie od doby kamennej až po stredovek. Archeologický výskum hradného komplexu sa uskutočnil v rokoch 1972 - 1981 pod záštitou bývalého Krajského ústavu pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody v Prešove v súvislosti s chystanou generálnou opravou hradu. Výsledky výskumu dokazujú, že uvedená lokalita **bola osídlená už v 5. tisícročí p.n.l.**, dôkazom čoho sú nálezy keramiky (lineárnej a bukovohorskej) a štiepané kamenné nástroje najstarších roľníkov. Osídlenie pokračovalo v neskoršej dobe kamennej (bádenská kultúra) a intenzívnejšie v mladšej dobe bronzovej (13. - 11. stor. p.n.l.).

Nositelia tzv. gávskej kultúry tu vybudovali mohutné opevnenie kamennozemej konštrukcie, ktoré obopína mladšiu okružnú murovanú hradbu z 15. storočia. Opätovné osídlenie hradného kopca je dokázané až na prelome letopočtu a pretrvalo až do pokročilej fázy mladšej doby rímskej (4. stor.). Podľa zatiaľ neúplne overenej správy od K. Siegmetha z r. 1879 sa odtiaľ Rimania - podobne ako v Solivare vtedajší majitelia soľných baní - bránili proti Sarmatom. Z toho vyplýva, že hrad patrí medzi najstaršie na Slovensku. Jeho pôvodné pomenovanie bolo Tubul, castrum Sarus alebo Zarus (podľa niektorých autorov je hrad Tubul stotožňovaný s polohou dnešného Kapušianskeho hradu). Tu sa našli aj pozostatky slovanického hradiska strednej veľkosti (3 - 7 ha) s valovým opevnením, širokým 3 - 5 metrov, z nasucho nahromadeného kameňa a hlíny. Názov Šariš pochádza pravdepodobne od slova Sar, čo je údajne aj pomenovanie staroslovanského kmeňa. Kontinuita osídlenia bola opäť prerušená a obnovená až v období konštituovania sa uhorského štátu.

Územie Šariša patrilo v 11. - 12. stor. do Abovsko-novohradského komitátu. Začiatkom 13. stor. sa z tohto komitátu vyčleňuje nový politicko-administratívny celok - Šarišská župa so sídlom na hrade Šariš. Od vzniku uhorského kráľovstva bol hrad kráľovským majetkom a sídlom vicišpánstva. Pri tatárskom vpáde r. 1241 bol zničený. Roku **1254** boli postavené nové, už kamenné objekty a opevnenia. Ústrednou a zároveň najstaršou budovou bola obytná veža (donjon), vybudovaná okolo roku 1260. Stála uprostred malého štvorbokého opevnenia, do ktorého sa vstupovalo ponad priekopu. **Bol jediným kráľovským stoličným hradom, rezidenciou uhorských panovníkov v Šariši.** Zdržoval sa tu aj uhorský kráľ Bélo II. (Slepý). Tu sa koncentrovala správa župy, vyčleňujúcej sa zo župy Nového hradu. Písomne je prvýkrát doložený ako castrum Sarus až v roku 1262, aj keď župan Miko sa spomína už v roku 1247. Hrad vznikol z kráľovej iniciatívy a kráľovským zostal po celé 13. storočie. Spravovali ho kasteláni a príležitostne sa tu zdržiavali aj uhorskí králi (Belo IV. (1245, 1250), kráľovič Štefan (1264, 1267, ako kráľ v roku 1272), Ladislav IV. Kumánsky (1278, 1279, 1285)). Hradný komplex s trojposchodovou obytnou vežou, palácom a cisternou bol opevnený pravidelným hradbovým múrom a situovaný na vyvýšený pahorok, dnešný horný hrad. Roku 1254 spravoval hrad gróf Michal. Od roku 1259 bol spolumajiteľom hradu Komloš Visibor. Po roku 1290 prestáva byť kráľovským hradom a postupne sa stáva majetkom rôznych šľachtických rodov. Ako prvá sa spomína rodina Sovýrovcov. Kastelánstva sa ujal r. 1300 Juraj Sovýr.

Prelom 13. až 14. storočia je obdobím, ktorého historické udalosti poznamenali nielen život na hrade, ale zasiahli aj do jeho stavebného organizmu. S premenou kráľovského komitátu na šľachtickú Šarišskú stolicu sa presunulo aj administratívne centrum do Veľkého Šariša. Po vymretí panovníckeho rodu Arpádovcov (v roku 1301, Ondrej III.) nastali na našom území rozbroje medzi uhorským panovníkom Karolom Róbertom, magnátmi a šľachtickými rodmi

(Omodejovci, Matúš Čák Trenčiansky). Omodejovci nadviazali spojenie s Matúšom Čákom, ktorý im hrad daroval za verné služby. Noví majitelia hrad rozšírili a opevnili novým múrom, širokým vyše 2 metrov. Keď v roku 1312 podnikol Karol Róbert výpravu proti oligarchom na hrade, prišla správa, že obliehaným prichádza na pomoc 1700 ozbrojencov. Kráľ prerušil obliehanie a stiahol sa na Spiš, kde svoje vojsko posilnil spišskými kopijníkmi. Rozhodujúca bitka sa odohrala až o tri mesiace neskôr (15. júna), a to na otvorenom poli pri Rozhanovciach, kde kráľovské vojsko zvíťazilo. Po bitke pri Rozhanovciach sa stal majiteľom hradu kráľ Karol Róbert, ktorý sám vymenovával hradných kastelánov. R.1314 bol kráľovským kastelánom na hrade Henrich Rikolf, r.1315 Ákoš z rodu Mikeč, r. 1338 Ján Budamerský. Po nich nasledovali: Mikuláš Machala, bratia Juraj a neskôr Štefan Sóos. Títo dostali hrad od uhor. kráľa Žigmunda ako donáciu.

V rokoch 1430 - 1439 bol hradným županom Štefan Perényi. Počas bratríckeho hnutia, po príchode bratříkov na Slovensko, ovládol hrad Ján Jiskra z Brandýsa, ktorý tu vládol plných 20 rokov (1441 - 1461). Používal aj titul šarišského grófa. Toto obdobie feudálnych rozbrojov, ale hlavne protifeudálnych nepokojov, zasiahlo aj do osudov hradu. R. 1461 ho obliehalo vojsko kráľa Mateja Korvína, vedené šľachticmi Ladislavom z Úpora a Štefanom Zápoľským. Posádka hradu bola vyhladovaná a vzdala sa. Vláda Jiskru a jeho kapitánov sa skončila. Matej Korvín vrátil hrad roku 1483 Štefanovi Perényimu, ktorý sa však stal lúpežným rytierom, preto kráľ proti nemu poslal vojsko vedené Ondrejom Labatlánom, aby hrad dobyl. V ďalších rokoch potom pripadol nemanželskému synovi Mateja Korvína a opäť sa vrátil do vlastníctva rodu Perényiovcov, ktorí zverili funkciu kastelána Štefanovi Zápoľovi. Bohatí magnáti z Perína začali s veľkolepým budovaním dolného hradu a jeho nového opevnenia. Výstavbou okružnej hradby na samom okraji vrcholovej plošiny (areál bývalého pravekého hradiska) sa hrad zbavil predpolia vhodného útočníkovi na manévrovanie. Tak sa svojou rozlohou 4,5 ha zaradil medzi najväčšie slovenské hrady (Devín, Spiš, Bratislava, Trenčín). Veľkolepá stavebná činnosť bola záťažou predovšetkým pre poddaný ľud. Robil najmä pomocné práce: lámanie kameňa, pálenie vápna, rúbanie a pílenie dreva, dovoz staveb. materiálu a podobne. Hradné múry tak ostali jediným svedkom tohto utrpenia a útlaku. Okolité obyvateľstvo vydržovalo hrad plnením poddanských povinností.

R. 1537 dobylo hrad vojsko cisára Ferdinanda I. Na jeho príkaz bol hrad po piatich rokoch opravený. Ďalší panovník (Maximilián) dal r. 1564 príkaz hrad vyzbrojiť. Zachovaný inventár hradnej zbrojnice zo 16. storočia uvádza delá rôzneho kalibru, hákovnice a projektily do týchto zbraní. Aj keď 16.stor. znamená úpadok jeho pôvodného postavenia, vo všeobecnosti hrad Šariš zostáva jedným z dôležitých vojensko - obranných objektov krajiny, pričom jeho obranyschopnosť sa naďalej posilňovala. Vyžiadala si to najmä dlhotrvajúca okupácia krajiny. Stavebné práce v tomto období viedli skúsení talianski architekti (Felix de Pisa, "magister aedificiorum") pod priamym dozorom viedenského cisárskeho dvora. Túto rozsiahlu činnosť dokumentujú zachované účty pokladníka hradu, písomnosti Viedenskej komory, ale aj architektúra. Do obvodovej hradby bolo postupne vstavaných 14 bášť a voľné priestranstvo nádvorja zaplnili stavby obytného, hospodárskeho a administratívneho charakteru. Podľa doložených dokumentov hrad v roku 1617 predstavoval mohutnú vojenskú pevnosť s 200 pešiakmi a značným muničným a dielenským vybavením. Obytné a reprezentačné miestnosti hradu boli vykurované krbmi a honosnými kachľovými pecami, ktoré tvorili s ich interiéromi harmonickú jednotu. Súčasťou obytných priestorov bola aj kaplnka s výklenkom alebo arkierom pre tzv. svätý kút. V ňom bol umiestnený prenosný oltár. Právo opatrovať takýto oltár musela udeliť pápežská kúria. O kaplnke na hrade Šariš sa zachovala písomná správa z roku 1631. R. 1560 mali hrad v držbe Thurzovci, ktorí ho znovu opevnili. Od konca 16. stor. patrili Rákocziom. Pri výbuchu pušného prachu pod strážnou vežou r. 1660 bola zdemolovaná nielen samotná veža, ale aj najbližšie objekty. Odvtedy hrad

používali ako župnú väznicu. Roku 1687 dal Rákocziho kapitán hrad na vyšší rozkaz podpáliť. Odvtedy ho nereštaurovali, hoci mal aj ďalších majiteľov: Szirmayovcov, baróna Luženského a veľkostatkára Gejzu Pulszkého, ktorý sa na zrúcaninách pokúšal o chov bažantov.

S obnovou zrúcanín, respektíve s ich konzerváciou, sa začalo až v roku 1971 zásluhou Slovenského ústavu štátnej pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody v Bratislave a jeho krajského strediska v Prešove. Reštaurácia hradu, spojená s archeologickým výskumom, priniesla bohaté a historicky cenné poznatky. Na rekonštrukciu pôvodnej podoby hradu nám slúžia dva zachované pramene: historická rytina z doby jeho vrcholného rozvoja (začiatok 17. stor.) a kresba z konca 19. storočia. Rytina má nadpis "*Zaros superioris Hunagriae civitas et propugnaculum*" (Šariš, Horného Uhorska mesto a hrad) a pri hornom okraji listu podpis *Communicavit Georgius Houfnaglius a. 1617*. Hrad je tu zobrazený zo severo-východnej strany (od rieky Torysy).

Kresba z roku 1893 je kolorovanou perokresbou. Označuje ju nápis "*A nagy sarosi vár rom keleti oldala*". Jej autorom je bardejovský rodák Viktor Miškovský, ktorý zároveň vyhotovil prvý pôdorys hradu a architektonickú dokumentáciu obytnej strážnej veže (donjonu). Dôkladnejšiu predstavu o hrade nám približuje sádrový model vyhotovený r. 1956 podľa Houfnaglovej rytiny podnikom Dielo v Košiciach pre Múzeum v Prešove. Je uložený v depozitári múzea. Z hľadiska archeologického výskumu máme neurčitú správu od K. Siegmetha z roku 1879 o náleze rímskych mincí v okolí hradu, publikovanú v ročenke Karpatského spolku.

Hradný vrch vždy lákal ľudí túžiacich po pokladoch a bohatstve, preto nečudo, že tu často kopali. Systematickú pozornosť hradu venovali pracovníci Archeologického ústavu SAV v Košiciach. Veľmi cenným nálezom temena hradného vrchu je črep z mladšej doby bronzovej a kostený korál pripomínajúci korále z náhrdelníkov z doby rímskej, ktoré sa našli pred terajšou vstupnou bránou. Doteraz sa na hrade našiel bohatý keramický materiál z rôznych storočí, z ktorého časť bola zrekonštruovaná. Iba úlomky keramiky presahujú počet 10 000 kusov. Sú z rôznych úžitkových predmetov, ako napr. misy, šálky, džbány, kachlice atď. Bohatý je aj nález výrobkov zo železa - rôznych druhov klinec, železných podkov, nožov, streliek na šípy, liatych delových gúľ, hrotov na oštepky a rôznych súčastí výzbroje obrancov hradu. Zaujímavý je aj nález mincí. Najstaršou nájdenou mincou je strieborný denár z čias Bélu IV. Medzi najpozoruhodnejšie patrí strieborná česká minca Vladislava II., strieborná minca z čias Maximiliána II., strieborná minca Ľudovíta I., strieborný groš Albrechta Braniborského z r.1535, strieborný krakovský polgroš, strieborná minca Žigmunda III., trojník zo Sliezska a množstvo medených mincí. K archeologickým nálezom patria aj výrobky z kostí, skla a bronzu. Cenné sú napr. ozdobné pracky na opasky. Pri vykopávkach boli odkryté aj dva hroby, v ktorých sa našli pozostatky mužov (jeden asi 50, druhý 20-30 ročný).

Po západnom svahu hradného vrchu vedie ku zrúcaninám stará historická cesta. Do hradu sa vstupuje malým zalomeným predbráním, z ktorého sa cez štvorbokú vežu možno dostať do veľkého nádvorja. Najlepšie sa zachovalo obvodové opevnenie, okrúhle i podkovité veže so strieľňami a obytná veža, z ktorej sa zachovali iba dve podlažia. Okolo nej ostali zbytky malého nádvorja s náznakmi vnútorných budov. Pôvodné schodište vo veži vedie dnes už iba na plošinu vo výške prvého poschodia. Je to najvyššia časť hradu, odkiaľ je pekný výhľad do rozľahlého nádvorja i na široké okolie.

Šarišský hradný vrch je prírodnou rezerváciou teplomilných rastlín. K ruinám Šar. hradu vedie zo železničnej stanice Veľký Šariš žltá značková turistická trasa. Výstup trvá asi hodinu. Iná trasa vedie neznačkoványm chodníkom od brehov Torysy a od Lesnej škôlky Lazy.

Celé návršie so zrúcaninami hradu a okolitou prírodou je vyhľadávaným miestom nielen pre turistov, ale aj všetkých tých, ktorí sa intenzívnejšie zaujímajú o našu históriu.

O Šarišskom hrade existuje viacero legiend i ľudových piesní.

Z piesní :

Na šarišskom zámku
ľubel pán cigánku
a cigánka pána
do bieleho rána ...

Už hrajú, bubnujú
a mi ešči pijeme
bo tu mam frajirku,
do vojni idzeme.

Idzeme na Turka,
z Turka na FrajciBurka
budzeme bojovac
svoju kref viľivac
za vas, dzifčata ...

Pod Šarišskim hradom,
na širej rovine
dzedzinečka malá, dzedzinečka malá
ocec, mac v nej žije, ocec, mac v nej žije...

Ten šarišský zámok
na peknej výšine,
tečie z neho voda
milej do kuchyne.

Z kuchyne za lesy
moja milá, kde si ?
Tu som, milý, tu som,
dávam vodu husom.

Z legiend a povestí :

Na hrade TUBUL žilo slovanské knieža Svätoboj. Bol to dobrý pán, ľud ho miloval, bol mu oddaný a verný. Vtedajší uhorský panovník Béla II. bol v nemilosti svojich poddaných. Jeho najväčším nepriateľom bol Kund, ktorý vyzýval všetkých Maďarov, aby nepočúvali príkazy svojho panovníka, aby prenasledovali kresťanských kňazov a budovali pohanské chrámy. Kund žiadal Bélu II., aby mu dal za manželku jeho jediná dcéru Alžbetu. Keď však panovník nevyhovel jeho žiadosti, Kund ho napadol, dal mu vyklat' oči a chcel ho zavraždiť. Bélovi II. sa podarilo s rodinou a hŕstkou najvernejších služobníkov ujsť z Kundovho zajatia. Uchýlil sa pod Svätobojovu ochranu na hrad TUBUL. V Šariši si kráľovská rodina žila spokojne.

Čoskoro zahorel Svätoboj láskou k Bélovej dcére Alžbete a ona jeho city opätovala. Keď sa to panovník dozvedel, potešil sa a určil deň svadby ...

Celý Šariš sa chystal na radostnú udalosť. Prípravy boli v plnom prúde, keď sa Kund, aby zabránil chystanej svadbe, vybral dobyť hrad TUBUL. Na Šariši netušili, čo sa chystá, pokojne sa teda začali svadobné slávnosti a vtedy nepriateľ došiel k bránam hradu a začal útočiť. Všetci obyvatelia hradu sa postavili na jeho obranu, aj ženy a deti, ktoré pozvali na svadbu, hrdinsky bojovali na hradbách. Koľko dievčat zahynulo, toľko hviezd spadlo vtedy na šarišský kraj ...

Avšak Kund so svojím vojskom bol v značnej prevahe a zúrivo sa rútil na hradné opevnenie. Alžbeta i Svätoboj videli, že nepriatelia zvíťazia, a vtedy sa vrhli do priepasti pod hradom. Volili radšej smrť ako zneuctenie. Zatiaľ však Slováci, vidiac, aký sa to boj strhol pri hrade, rozložili na okolitých kopcoch vatry, znamením, že nepriateľ napadol hrad TUBUL. Ľud nemeškal a hrnul sa zovšadiaľ pomôcť svojmu milovanému pánovi. Prepadli nepriateľské vojsko od chrbta a premohli ho.

Daromne však hľadali svojho pána; Svätoboj ležal v hlbokej priepasti a pri ňom nariekala jeho milá, ktorá ostala nažive, no Svätoboja už priviesť k životu nemohla ... Namiesto veselej svadobnej hostiny sa konal na TUBULE kar, namiesto radosti zavládol v celom Šariši smútok a žal.

Alžbeta sa nikdy nevydala. Založila kláštor a na mieste, kde Svätoboj zahynul, postavila kaplnku, ktorú pomenovali Alžbetkou. Keď zomrela, pochovali ju vedľa Svätoboja ... Jeho hrob našli r. 1801 a korunnú ozdobu z neho odviezli dovedenského múzea.

Šarišské Michal'any a okolie

Najstaršie osídlenie

Úrodné podolie Torysy s priaznivým podnebí, úrodnou pôdou a dostatkom prírodných zdrojov vytvárali vhodné podmienky na osídlenie a prácu zaniknutých spoločenstiev už v dávnych dobách.

Už na začiatku mladšej doby kamennej (5000 rokov p.n.l.) prenikajú do strednej Európy prví roľníci. Časť z nich sa usadila v okolí Prešova a vo veľkej časti Šarišského podolia. Na terasách Torysy a jej prítokov si zakladali osady (Prešov, Ostrovany, Šarišské Michal'any, Ražňany). Nevyhýbali sa však ani vysokým polohám dominujúcim širokému okoliu (hradný kopec vo Veľkom Šariši).

Z východoslovenských lokalít, ktoré sa vzťahujú k tomuto obdobiu, je najlepšie preskúmaná osada v Šarišských Michal'anoch, nachádzajúca sa na ostrohu zvanom **Fedelemka** v údolí Veľkého potoka. V rokoch 1981 - 1987 tu uskutočnil systematický výskum Archeologický ústav SAV v Nitre. Skupinu odborníkov viedol Dr. Stanislav Šiška, CSc. Samotný výskum a nálezy dokumentujú, že osídlenie osady prebiehalo v niekoľkých fázach. K prvej fáze osídlenia patrí 16 objektov, tzv. sídliskových jám, pôvodne zoskupených v malej kotlinky ostrohu. Objekty obsahovali predovšetkým početnú keramiku, dokumentujúcu počiatky hrnciarstva v Šarišskom podolí. Tvary, ale najmä ornament týchto výrobkov, spájajú obyvateľov osady s ľudom, usídleným v oblasti od Šarišského podolia po Bukové hory v Maďarsku.

Z tohto obdobia pochádzajú i zobrazenia ľudských tvárí na hrdlách vázovitých nádob. Sú to najstaršie portréty obyvateľov mladšej doby kamennej na východnom Slovensku. Osídlenie lokality sa na krátky čas prerušilo pravdepodobne pre vyčerpanie živín v okolitej poľnohospodárskej pôde.

Najvýraznejšie stopy o živote neolitického obyvateľstva tu zanechal **ľud bukovohorskej kultúry**, ktorý osídlil celú plochu ostrohu v posledných storočiach 5. tisícročia p.n.l. Preskúmalo sa 242 objektov. Z pôdorysu dvojdielných domov, dlhých 1 až 9 metrov, vyplýva, že mali drevenú stĺpovú konštrukciu, piesčito-hlinenú udupanú dlážku, ohnisko alebo pec. Strop a pravdepodobne i steny boli vymazané hlinou, ktorú ťažili v blízkosti príbytkov. Nálezy vo vyhlbených zásobných jamách dokumentujú už rozsiahlejšie pestovanie najmä dvoch druhov pšenice a jačmeňa. Našlo sa aj proso siate a hrach. Z drevín sa tu vyskytoval javor, breza, hrab obyčajný, buk obyčajný, orech vlašský a iné. Zachovalé zvieracie kosti poukazujú na chov hovädzieho dobytku, ošípaných, oviec a kôz.

Vynálezom neolitických obyvateľov boli aj nové výrobné nástroje zhotovené brúsením kameňa (sekery, klíny, dláta, mlaty, podložky na drvenie obilia a iné). Ich veľký počet, a najmä nálezy polovýrobných nástrojov umožňujú sledovať vyspelé technologické postupy (napr. pílenie kameňa) a malosériovú výrobu. Podstatne sa zdokonalili aj nástroje vyrábané štiepením kameňa (čepele, vrtáky, škrabadlá). Z kostených výrobkov sa v osade našli: šidlá, hroty, hladidlá používané pri modelovaní nádob a precízne vyhotovené hrebene.

Pre ľud bukovohorskej kultúry je typické najmä **vyspelé hrnčiarstvo**, ktorého výrobky patria z technologického, ale najmä výtvarnej stránky, k najdokonalejším v európskom praveku. Striedaním plôch s husto rytým ornamentom s nezdobenými plochami dosahovali vtedajší hrnčiari mimoriadny kontrast. Krásu tenkostennej keramiky umocňuje biela, červená a žltá inkrustácia. Desiatky nádob a tisíce ich zlomkov, objavených v tejto lokalite, tvoria fondy veľkej študijnej i umeleckej hodnoty.

V areáli osady bolo preskúmaných aj 18 hrobov. Ich rozmiestnenie poukazuje na úzku spojitosť žijúcich a zomrelých príslušníkov rodu. Podľa dobových zvyklostí boli mŕtvi pochovaní v skrčenej polohe, lebka a panva sa často posypávali červeným farbivom, symbolom krvi. V hrobe muža s dieťaťom sa našli aj najstaršie šperky zo stredomorskej mušle *Spondylus gaedoropus*, svedčiace o stykoch obyvateľov tejto oblasti s južnou Európou. Na prelome 5. a 4. tisícročia p.n.l. osada ľudu bukovohorskej kultúry zaniká.

K ďalšiemu osídleniu lokality dochádza až v polovici 3. tisícročia p.n.l., a to ľuďom kultúry s kanelovanou (žliabkovanou) keramikou. Z tejto osady sa na celej preskúmanej ploche objavilo len 41 sídliskových objektov. Tento malý počet potvrdzuje jej krátke trvanie. Napriek tomu však bola osada opevnená mohutnou priekopou, hlbokou 2 - 2,5 metra. Opevňovanie osád v tomto neskorom úseku mladšej doby kamennej už odzrkadľuje napätosť vzťahov medzi jednotlivými komunitami.

Posledná stavebná činnosť na lokalite je až zo stredoveku (12. - 13. stor.), keď tu bola vybudovaná osamelá stavba - polozemnica, slúžiaca pravdepodobne na výrobu rastlinného oleja. Z ojedinelých nálezov sa vyníma fragment železného kotlíka a najväčší známy nález semien konopy siatej (asi 600 000 semien). Stavba po krátkom čase zanikla požiarom. Rôznorodé objekty a nálezy zaraďujú túto lokalitu k najlepším preskúmaným osadám z mladšej doby kamennej v severnom Potisí. Výskum podáva ucelený obraz o živote obyvateľov, ktorí kládli základy azda najdôležitejšieho odvetvia ľudskej činnosti - poľnohospodárstva.

Komplexnejší pohľad do histórie šarišského regiónu nám podávajú veľmi vzácne a špecificky významné nálezy v lokalitách susednej obce Ostrovany. Iba málo archeologických nálezísk sa môže pochváliť tak dlhou históriou výskumu ako práve lokality v jej blízkosti. Prvým nálezom, ktorý upútal pozornosť odborníkov, bol **objav kniežacieho hrobu v roku 1790**. Jeho históriu nám odborne približuje článok PhDr. M.Lamiovej, CSc. a PhDr. B.Tomásovej v časopise *Historická revue* 10/II.:

"Objaviteľmi prvého ostrovianskeho hrobu boli dvaja roľníci, ktorí išli v nedeľu na omšu. Ako vtedy bolo zvykom, čižmy, ktoré niesli v rukách, si chceli obuť pri potoku blízko

kostola. Ako sa jeden z nich pri obúvaní zaprel do brehu, odvalil kus zeme a odhalil akési lesklé predmety, ako sa neskôr ukázalo, pochádzajúce z hrobu. Jeden z roľníkov pokračoval v ceste do kostola, druhý neodolal pokušeniu a vzácne nálezy vybral. Nemal z nich veľa radosti, lebo - podľa zachovaných správ - mu ich miestny zemepán barón Péchy zobral a prostredníctvom priekupníka ponúkol cisársko-kráľovskej klenotnici vo Viedni. Tu odkúpili len krajšie predmety: zlatý nákrčný kruh (váži 589 gramov!), zlatý náramok, sponu s ónyxovým očkom a štyrmi retiazkami, ďalšiu zlatú sponu s prelamovaným nápisom *UTERE FELIX* (užívaj v šťastí), ďalšie dve menšie zlaté spony, striebornú šálku s reliéfnou výzdobou, strieborný tanier s lyžicou, bronzovú trojnožku a zlatý kalich, ktorý je na území za hranicami rímskej ríše doteraz jediný.“

Tieto klenoty sú omylom zainventarizované ako nálezy z lokality Opztropataka (vtedajší názov bol Osztrópataka; Arneth 1850, str. 30-32). Koľko a aké boli ďalšie predmety a čo sa s nimi stalo sa už nedá zistiť. To, čo klenotnica odkúpila, patrí dodnes k najkrajším exponátom archeologickej expozície Kunsthistorisches Museum vo Viedni.

U miestneho obyvateľstva v Ostrovianoch ešte žila spomienka na objavenie pokladu, keď sa našiel ďalší. Vtedy už miestnymi statkármi boli Bánóvci. Údajne jedného dňa roku **1865** oznámil záhradník svojmu pánovi, že v záhrade na jednom mieste duní zem. Domnieval sa, že je tam poklad, ako ten, čo kedysi našli. Jozef Bánó vraj záhradníka poveril, aby poklad, keď verí, že tam je, vykopal. Ten však namietal, že nie je vhodný deň - bol piatok. Poklady sa dajú nájsť iba v nedeľu nadránom. Keď v nedeľné ráno začal záhradník kopať, objavil ženský hrob. Na kostre bol zlatý náhrdelník, jedna zlatá a dve strieborné spony, pri nohách strieborný tepaný plech - snád' ozdoba topánok, železné kovania z dreveného vedierka, dve sklenené misky, kostený hrebeň so striebornými nitmi a železné nožnice.

J. Bánó nález ohlásil Národnému múzeu (Nemzeti múzeum) v Budapešti, ktoré vyslalo do Ostrovian Imricha Henszlmanna, aby nález odborne prevzal. I. Henszlmann - známy ako zakladateľ uhorskej pamiatkovej ochrany - opísal inventár hrobu v článku "*Archeologický výlet do abaujskej a šarišskej župy*", žiaľ, miesto nálezu presne nelokalizoval."

Objav kniežacích hrobov z doby rímskej r. 1790 a 1865 upozornil na to, že na pravej terase Torysy, pri dnešných Ostrovianoch, bola osada, ktorá musela mať začiatkom nášho letopočtu významné postavenie. Ako potvrdili neskoršie výskumy, výhodná poloha na obchodnej ceste v poriečí Torysy, priaznivé klimatické podmienky, bohatstvo vodných zdrojov a nerastov predurčili toto územie k súvislému osídľovaniu už od praveku. Ostrovany sa v archeologickej literatúre síce často spomínali, ale k intenzívnejšiemu prieskumu sa prišlo až po 2. svet. vojne. Začiatkom päťdesiatych rokov sa zásluhou F. Blahuta a J. Repčáka našli zlomky pravekej a včasnohistorickej keramiky (nálezisko Nad Imunou). Roku 1963 sa tu uskutočnil zisťovací výskum, ktorého cieľom bolo objaviť pohrebisko z doby rímskej. Sondami sa podarilo odkryť objekty z neskorej doby kamennej, doby bronzovej, doby rímskej a stredoveku. Hroby sa však nenašli.

Časté prieskumy Olivera Lörenca (obyvateľ Šar. Michalian) na terase Torysy od Medzian po Ražňany priniesli bohatý materiál z rozličných historických období a polôh a zároveň upozornili aj na mimoriadnu koncentráciu nálezov na mieste, kde sa stretávajú katastrálne hranice troch obcí - Ostrovian, Medzian a Šarišských Michalian. Toto miesto je označované názvom **Nad Imnou**. Už pri povrchových prieskumoch sa našli zlomky keramiky z mladšej doby kamennej, doby bronzovej, rímskej, slovanskej a stredoveku. Na katastrálnom území Medzian sa r. 1983 podarilo odkryť príbytok a zvyšky železiarskej dielne (kusy železnej rudy, troska a železné lupy vytavené v peciach). Podrobnejší výskum náleziska v Ostrovianoch uskutočňujú pracovníci Archeologického ústavu SAV v Nitre (Phdr. M. Lamiová-

Schmiedlová, CSc) a Vlastivedného múzea v Prešove (Phdr. Božena Tomášová) od roku 1986. Nálezy sa viažu k týmto historickým obdobiam:

- mladšia až neskorá doba bronzová (1000 rokov p.n.l.)
- mladšia doba rímska (2. - 3. stor.n.l.)
- doba sťahovania národov (4. - 5. stor.n.l.)

Celkove bolo odkrytých asi 380 objektov, väčšina pochádza z doby bronzovej. Unikátne sú dva kostrové hroby z doby bronzovej, umiestnené v zásobných jamách uprostred sídliska. Ide o kultovné obety živých ľudí bohu plodnosti. Zvyčajne ich pochovávali mimo osady. V jame, hlbokej 2,2 metra, sa našla kostra obetovaného dieťaťa a bobra. Antropologickou expertízou bolo zistené, že dieťa malo telesnú vadu (poškodená ruka). Zvláštnosťou je fakt, že zásobnú jamu po obetovaní naďalej používali. V roku 1990 bola v podobnej jame nájdená kostra obetovaného muža bez známkov telesnej vady. Najpozoruhodnejším objavom je hrnčiarska pec z doby rímskej, ktorá sa využívala na vypaľovanie jemnej, na hrnčiarskom kruhu vytáčanej, vskolkovanými vzormi zdobenej, tzv. sivej keramiky. Bola v takom dobrom stave, že poskytla početné závažné informácie o technike vypaľovania keramiky, ako aj samotnej konštrukcii pece. Je pravdepodobné, že bola súčasťou väčšieho hrnčiarskeho komplexu. Ostrovianska dielňa produkovala sivú - luxusnú keramiku pre širšie okolie. Patrila k sérii podobných dielní známych v dobe rímskej vo východnej časti Karpatskej kotliny. Rozlišovacím znakom je tvar a výzdobné motívy nádob. Roku 1987 bola odkrytá menšia piecka s bočnými kanálmi - pravdepodobne na ohrievanie železa pred jeho kovaním. Okrem pecí pochádzajú z doby rímskej aj základy domov (6-8 kolovej konštrukcie, zahĺbené a chaty nadzemnej konštrukcie), zásobné jamy, mince rímskych cisárov Marka Aurélia a Trajána.

V tom čase boli už známe zvyšky piatich príbytkov, z ktorých pochádza množstvo zlomkov keramiky, kovové ozdoby, nože, ihly, zlomok sklenenej nádoby a sklenených náramkov, ako aj predmety dovezené z Rímskeho impéria a jeho provincií. Zlomky terry sigillary a nálezy mincí pochádzajú z druhej polovice 2. storočia n.l. Sú nielen dôkazom rozvinutého obchodu, ale majú aj veľkú datovaciu hodnotu.

Zo skúmanej zaniknutej osady sa podarilo získať aj cenný archeobotanický materiál, vďaka ktorému môžeme dokázať, že v prvých storočiach n.l. pestovali tunajší roľníci pšenicu siatu dvojrnnú, pšenicu špaldovú, jačmeň siaty, proso a raž. Z domácich zvierat chovali najmä hovädzí dobytok, ktorý tvoril približne 90% mäsitej stravy. Ďalšie nálezy dokazujú aj chov oviec, kôz, ošípaných, koní a oslov. Ojedinele sa našli kosti jeleňa a medveďa. Osada z doby rímskej prekrýva staršie sídlisko z konca doby bronzovej. Odkryli sa tu desiatky zahĺbených sídliskových objektov s nálezmi keramiky, bronzových ihlíc, ihiel a dlát. Lokalita Nad Imunou bola osídlená aj slovanským obyvateľstvom v 8. - 9. storočí. Nepoznáme dôvod zániku osady, ale je takmer isté, že vplyvom hospodársko-spoločenských zmien sa jej obyvatelia premiestnili na výhodnejšie miesto v dnešnom intraviláne obce Ostrovany. Pri najnovších výskumoch (1992) bola objavená unikátna hrnčiarska pec s dvojmetrovým roštom, pochádzajúca z obdobia sťahovania národov, základy chaty a zásobné jamy z toho istého obdobia a objekty z doby bronzovej. Nálezisko má rozlohu 600 m². Výskumná činnosť vedeckých pracovníkov Archeologického ústavu SAV a prešovského Vlastivedného múzea má pre poznanie histórie nášho okolia veľmi významnú vedeckú hodnotu. Prispieva k vytvoreniu ucelenejších predstáv o živote, práci, schopnostiach a zmýšľaní minulých generácií.

Osada prvých roľníkov

Výsledky výskumu lokality FEDELEMKA v Šar. Michal'anoch podľa PhDr. Stanislava ŠIŠKU, CSc., pracovníka AÚ SAV v Nitre, uverejnené v kultúrno - spoločenskom mesačníku SLOVENSKO (č. 9/1984).

Svojráznou časťou spišsko - šarišského medzihoria je Šarišské podolie, označované v niektorých starších prácach aj ako Prešovská kotlina. V oblasti dominuje kužeľovitý kopec zvaný Šarišský vrch so zbytkami jedného z našich najstarších hradov, ktorého majiteľa v 13. - 17. storočí podstatne ovplyvňovali životné osudy obyvateľov Šariša a neraz i celého východného Slovenska. Kým sa však bohaté a rušné dejiny stredovekého hradu odzrkadľujú v jeho ruinách, písomných prameňoch, vo výtvarných zobrazeniach, v legendách a piesňach nášho ľudu, podstatne menej sa vie o dávnejšej histórii nielen Šarišského vrchu, ale celého okolia. Systematický archeologický výskum ukázal, že stredoveká pevnosť vznikla na mieste niekdajšieho slovanského hradiska a ešte dávno pred vznikom tejto osady našich najstarších slovanských predkov sa tu pohybovali aj **obyvatelia z mladšej doby kamennej, neolitu.**

Odkiaľ sem prišiel ľud mladšej doby kamennej? Čím sa zaoberal a čo ho do týchto severných častí východného Slovenska priviedlo? Aká bola jeho materiálna a duchovná kultúra? Tieto a ďalšie podobné otázky nezodpovedal výskum Šarišského vrchu, pretože rozsiahle terénne úpravy súvisiace so stredovekou výstavbou zničili stopy po neolitickom osídlení, okrem ojedinelých zlomkov keramiky a kamenných nástrojov. Vysvetlenie sa muselo hľadať v širšom okolí hradu. Našlo sa na pozemkoch družstva v Šarišských Michal'anoch, ležiacich 3 kilometre proti prúdu miestneho Veľkého potoka, ktorý sa priamo pod Šarišským hradom vlieva do rieky Torysy.

Neplánovaný výskum

V rokoch 1979 - 1980 sa pozdĺž pravého brehu potoka hĺbila ryha pre diaľkové vodovodné potrubie. Bez pričinenia archeológov tým vznikla ideálna, desiatky kilometrov dlhá sonda, ktorú nemohli nechať bez povšimnutia. Výsledkom prieskumu bolo objavenie osady z mladšej doby kamennej, situovanej v údolí potoka. Zistili sa tu zbytky rozptýlených sídliskových jám. Pozornosť výskumníkov však upútal aj protiľahlý horský ostroh, strmo vyčnievajúci nad údolie o 25 - 30 metrov, a až na ňom čakalo prekvapenie. Na čerstvo pooranej ploche ostrohu sa váľali stovky črepov z jednoduchých i bohato zdobených hlinených nádob a rovnaké množstvo ďalších rôznych výrobkov z hlíny, kameňa a kosti. Tvary hrnčiarskych výrobkov a odlišný štýl ich ornamentu nasvedčovali už vtedy na existenciu niekoľkých kultúrnych osídlení z mladšej doby kamennej, presne tých istých, ktoré sa len stopovite zistili aj na Šarišskom vrchu. Tieto nálezy taktiež len signalizovali prítomnosť neolitických obyvateľov, nemohli však povedať nič bližšieho o ďalších stránkach ich života. Musel to osvetliť až archeologický výskum.

Ukázalo sa, že najstaršie doklady o pobyte človeka sa tu spájajú s nositeľmi tzv. kultúry s východnou lineárnou keramikou, charakteristickej pre celú potiskú oblasť v Maďarsku a rovinaté územia východného Slovenska, ktorí v polovici 5. tisícročia pred n.l. prenikli až do Šariša. Usídlili sa aj v údolí spomínaného potoka. Osada dosiahla vrcholný rozkvet až o niekoľko storočí neskôr, keď celá plocha ostrohu bola intenzívne obývaná obyvateľmi s tzv. bukovskou kultúrou. K najcennejším objavom v osade tohto ľudu patria pôdorysy obytných stavieb s kolovou konštrukciou, aké sú na východnom Slovensku i v celom Potisí z tohto obdobia veľmi slabo známe. Predlohy majú v stredodunajskej oblasti, ale aj v juho-východnom Poľsku a na Spiši, odkiaľ tento typ architektonicky prenikol i do susedného Šariša. V tesnej blízkosti domov boli veľké jamy - hliníky, z ktorých sa kopala hlina na omietanie stien príbytkov a v okolí zase pravidelné okrúhle jamy s kotlovitými stenami, slúžiace na úschovu obilia a ďalších poľnohospodárskych produktov. Doteraz objavené

zbytky hlinených pecí nedovoľujú ešte určiť, aké bolo ich presné poslanie - či slúžili k vypaľovaniu keramiky alebo k príprave potravy. Pravdepodobne spĺňali obidve funkcie.

Druhotné prepálenie hlinených nádob, bohaté nálezy a vrstvy uhlíkov i popola v niekdajších hliníkoch poukazujú, že osada - alebo aspoň jej časť - zanikla požiarom a jej obyvatelia potom ruinami zasypali už nepoužiteľné objekty. Osadu však neopustili. Podľa čiastočného prekryvania sa viacerých stavieb vidno, že si postavili nové príbytky i ďalšie hospodárske objekty, ktoré však po čase stihol rovnaký osud. Po druhej katastrofe opúšťajú neolitickí obyvatelia natrvalo svoju osadu. Ostali po nich nielen zbytky stavieb a rôznorodý inventár, ale zanechali tu aj zomrelých príbuzných. Doteraz trinásť objavených hrobov bolo rozmiestnených po celej preskúmanej časti osady, v tesnej blízkosti príbytkov, inokedy zomretých pochovali na dno zásobnicových jám. Úzka spätosť najstarších roľníckych spoločenstiev sa prejavuje aj v snahe mať príslušníkov rodu v svojej blízkosti i po smrti. Pochovávali ich podľa dobových zvyklostí - v silne skrčenej polohe, s hlavou orientovanou na východ. Obvykle ich posypávali červeným farbivom, symbolom krvi a ojedinele im dávali aj milodary - ušľachtilo zdobenú keramiky alebo šperky zhotovené zo stredomorskej mušle *Spondylus*. Práve ony najpresvedčivejšie dokumentujú kontakty východného Slovenska so stredomorskou oblasťou. S náboženským kultom súvisí aj nález hrkálky - unikátna hlinená plastika korytnačky so zobrazením šupín na spodnej strane. I keď prírodné panciere korytnačky močiarnej sa na Slovensku našli v niekoľkých osadách z mladej doby kamennej, jej umelecké stvárnenie je nevšedným javom v praveku nášho kontinentu.

Vysoká úroveň hrnčiarstva

Laikov upútavajú najmä hrnčiarske výrobky. Popri obvyklých úžitkových nádobách sa zvlášť vynímajú tenkostenné misy a vázy, ktoré technickým vyhotovením, bez použitia hrnčiarskeho kruhu (pričom steny sú hrubé len 1 - 2 mm) a neopakovateľnou pôsobivou rytou výzdobou budia uznanie aj u odborníkov. Rytá výzdoba bola často vyplňovaná bielou a červenou farbou. Keramika ľudu bukovo-horskej kultúry patrí k najkrajším výtvorom pravekého hrnčiarstva celej Európy.

Cenným prínosom doterajšieho výskumu v Šarišských Michaľanoch je bohatá kolekcia kamenných a kostených nástrojov. Brúsením kameňa vyrábali miestni obyvatelia na svoju dobu dokonalé pracovné nástroje - sekery a klíny rôznej veľkosti, používané na rúbanie stromov, pri stavbe domov i k opracovaniu dreva. Rovnako dobre vyhovovali aj pri love divoko žijúcich zvierat. Štiepaním kameňa sa vyrábali predovšetkým nože, ktoré si dodnes udržali vysokú ostrosť, a škrabadlá, používané na opracovanie koží. Tieto nástroje sa vyrábali hlavne z radiolaritu a dovážaného obsidiánu, kameňa sopečného pôvodu od Zemplínskych vrchov. Vďaka priaznivým podmienkam sa zachovali aj výrobky z kostí a parohov, zastúpené motykami, hrotmi, šidlami, ihlami i hladítkami na povrchovú úpravu ešte nevytvarovaných nádob. K zriedkavo zachovaným, a preto zvlášť cenným nálezom patria kostené naberačky a najmä hrebene, dokumentujúce starostlivosť vtedajšieho človeka o svoj zovňajšok. Tkanie textílií potvrdzujú hlinené prasleny, závažia z jednoduchých krosien a plný kruh s troma otvormi na spriadanie povrázok.

Podrobne o živote v osadách

Význam výskumu v Šarišských Michaľanoch znásobuje aj jeho rozsah. Prvýkrát sa na východnom Slovensku i v celom Potisí skúma osada z počiatkov mladej doby kamennej v celosti. Získava sa tým pomerne presný obraz aj o počte príbytkov i rôznych hospodárskych stavieb a o ich vzájomných vzťahoch. Osada sa skúma komplexne v spolupráci s odborníkmi z iných vedných disciplín - s paleobotanikmi, ktorí analyzujú nálezy zbytkov rastlín, paleozoológmi, zaoberajúcimi sa domácky chovanými i divo žijúcimi zvieratami i s antropológmi, ktorí venujú pozornosť kostrovým zvyškom pôvodných obyvateľov. Malá rozloha horského

ostrohu, z troch strán ohraničeného prudko klesajúcimi svahmi, určila aj veľkosť osídlenej plochy, pričom úrodná pôda v najbližšom okolí s potokom v tesnej blízkosti vytvárali ideálne podmienky pre vybudovanie osady. Podľa doteraz objavených pôdorysov domov môžeme už predpokladať, že počas jednej osídľovacej fázy v nej stálo asi 5 - 7 príbytkov o maximálnych rozmeroch 4 x 10 metrov a že ju mohlo obývať približne 40 - 70 ľudí.

V zhode s poznatkami z iných výskumov sa potvrdzuje, že najstarší roľníci na Slovensku osídlili počiatkom 5. tisícročia pred n.l. len jeho úrodné rovinaté oblasti. Na východnom Slovensku išlo o Košickú kotlinu a Východoslovenskú nížinu. O pol tisícročia neskoršie začínajú osídľovať i hornatejšie územia (Slovenský kras) a posúvajú sa proti prúdu východoslovenských riek až do Šariša. Šarišské Michaľany patria k ich najsevernejšie vysunutým sídlam.

Potrvá ešte niekoľko rokov, kým sa preskúma celá osada a kým sa zhodnotia všetky získané nálezy a údaje o prvých roľníkoch tejto oblasti. Možno sa podarí nájsť odpoveď na otázku, prečo prví roľníci tohto regiónu východného Slovenska osídlili aj blízko ležiaci, ale ťažko prístupný Šarišský vrch. Je isté, že pod ním viedla cesta, spájajúca Potisie so zakarpatskými územiami, s dnešným juhovýchodným Poľskom. Z jeho vrcholu sa dali na veľkú vzdialenosť sledovať pohyby aj malých skupín ľudí, zaoberajúcich sa výmenou rôznych produktov.

Epochálny vynález mladej doby kamennej, poľnohospodárstvo, vytváral predpoklady pre dlhšie zachovanie života príslušníkov rodu a pre zvyšovanie populácie. K objasneniu dávno zabudnutých stránok života prvých roľníkov na východnom Slovensku prispieva výskum v Šarišských Michaľanoch vrchovitou mierou.

Nálezy v Ostrovnoch, ako sú opísané v obecnej kronike

"V roku 1790 poddaný Jakľovský našiel najvzácnejšie poklady v celej župe šarišskej na 11 metrov vysokom brehu, pár krokov severne od výmoľa cez obec pretekajúceho potôčika. Statkár Péchy mu za to daroval najkrajšiu kravu, ktorú si z jeho stáda sám vybral. Časť zlatých a strieborných šperkov a predmetov uschovala sa v múzeu vo Viedni, časť si ponechal statkár Péchy a časť sa roztratila... Dňa 22. apríla 1865 Jozef Bánó, statkár, našiel vedľa miesta prvého nálezu ďalšie cenné veci, ktoré ešte v tom roku poslal Maďarskému múzeu v Budapešti pod titulom "Ostrovanský nález" ..."

"...Zo všetkých nálezov v župe šarišskej najznámejší je ostrovanský nález pokladov z roku 1790 a 1865. Na prvý nález sa prišlo akosi náhodou na bývalom majetku statkára Péchyho. Jeden poddaný vyzul si čižmy, aby prebrodil Torysu. Zrazu spozoroval v diere lesknúci sa predmet. Čoskoro sa dostali na povrch drahocenné zlaté umelecké predmety, z ktorých viac prsteňov i umelecký predmet zo slonovej kosti ostali v majetku rodiny Péchy. Predmet zo slonovej kosti sa neskôr rozpadol. Miesto nálezu sa nachádza na 11 metrov vysokom brehu, pár krokov severne od výmoľa cez obec pretekajúceho potôčika. Tento nález sa dostal do Múzea starožitností vo Viedni (Kunsthistorisches Museum).

V náleze boli tieto predmety:

1. Zlatý pohár so 6 zlatými a dvoma striebornými predmetmi i s polámaným triposom (táborová stolička) z bronzu.
2. Zlatá palica, zdobená drobnými prsteňmi, v prostriedku prerazená železnou ihlicou.
3. Sponka so znakom po visiacej ozdobe.
4. Široká zdobená sponka bez visiacej ozdoby.
5. Malý náramok z pospájaných prsteňov.
6. Trojvrstvový ónyx so štyrmi visiacimi reťazami a strieborné predmety.
7. Hlboká okrúhla čiaška zdobená griffom, ktorý zložil na zem jeleňa. Na bokoch zvierat sú masky. Na jednej strane je bradatý Bacchus s vencom z dubového lístia a trochu ďalej Ariadne s diadémom. Za maskami je šiškami, figami a jablkami naložený oltár. Na druhej strane čiašky je výjav, ako prepadol levhart koňa pod dubom. Na uchu čiašky je zasa maska Bacchusa a pod ním vidno dvoch levhartov pri prevrátenom košíku s ovocím, z ktorého padajú strapce hrozna. Rukoväť košíka sa končia štyrmi labutími hlavami, ktoré poukazujú na bacchovské obrady. Na reliéfe badať stopy pozlátenia. Na zadnej strane čiašky je maska mužskej hlavy, ktorú pokrýva zvláštna prikrývka - čapica a pred ňou horí dvojitá fakľa. Reliéfny sú najjemnejším výrobkom najlepšej gréckej doby. Ľudská hlava má ušľachtilý výraz a umiestnenie zvierat je naozaj majstrovské. Okraje spodku spomínanej čiašky zdobia dookola štyri rady lístia ...
8. Strieborná lyžica a predmet z bronzu - tripos.

I keď každý kus tohto nálezu nie je pôvodu rímskeho, miesto nálezu v Ostrovanoch je bezpochyby jedným vzdialeným bodom rímskej kultúry. Čiaška je zo 4. alebo 3. stor.p.n.l., kým zlaté predmety sú o 500 - 600 rokov mladšie. Miesto nálezu bolo pravdepodobne hrobom vznešenej a bohatej ženy. Veľa šperkov a žiadne zbrane. Len časť nájdených predmetov sa dostala do Viedne, ostatné sa roztratili. Je samozrejmé, že sa dlhý čas hovorilo o obrovských pokladoch. Boli aj takí, ktorí náhrdelník a náramok pokladali za kráľovské koruny a preto asi vznikla tá pevná viera u ľudí, že sa počas vykopávky odkryl hrob Ildiky, manželky hunského kráľa Attilu. Podľa ústneho podania nálezcom tohto prvého pokladu bol poddaný Jakľovský, ktorého potomci i dnes žijú v Ostrovanoch. Dostal jednu kravu.

Druhý nález našiel a dňa 22. apríla 1865 pod titulom "Ostrovanský nález" Maďarskému nár. múzeu v Budapešti odoslal Jozef Bánó, veľkostatkár. I pri tomto náleze, ktorého miesto je vedľa miesta prvého nálezu, našlo sa veľa zlatých a strieborných predmetov, cenných torquesov, fibúl atď. Najvýznamnejšie sú: zlato - strieborná platnička na sandále s mytologickými postavami a jedno 18-dúhové vedro z tisového dreva a v ňom pohár zo skla. Podobné poháre sa vyrábali len v Egypte, preto je to nález jedinečný v Európe. Celý druhý nález sa našiel v dvoch blízko seba umiestnených hrobách. Našli sa aj polámané kosti lebky, panvy a nôh, pochádzajúce zo slabo vyvinutého ženského tela. Nález v hĺbke dvoch siah odkryl mincu. pri nej lebku a vľavo vedro z tisového dreva. V blízkosti boli náhrdelníky a sponky, pri pravom ramene nožnice a na mieste prstov náramok, zvieracie kosti (z oblúbeného zvierat'a) a platničky zo striebra. Úlomky striebra boli rozsypané aj na ľavom ramene ženy.

Nájdené predmety boli vyrobené podľa rímskeho vzoru, strieborná čiaška je z vrcholného gréckeho obdobia. Všetky predmety mohli sa k nám dostať rovnakou cestou z rímskych rúk. Je zaujímavé, že takéto starožitnosti z drahých kovov sa vo veľkom množstve našli aj v Obišovciach, Lemešanoch, Budimíri a vo Fintických horách. Usudzuje sa, že šperky boli dovážané pre ženy. Dovážali ich podnikaví rímski obchodníci, ktorí ich vymieňali za opál. Ten bol v tom čase v Ríme veľmi žiadaný. Ako sa o tom zmieňuje aj Plínius, rímsky vkus pokladal ušľachtilý opál za veľmi vzácnu vec, dovážanú z Indie.

Zlaté predmety z druhého nálezú sa v hodnote kovu nevyrovňajú prvému, ale sú oveľa dôležitejšie v tom, že pomáhajú určiť vek, z ktorého pochádzajú.

Našli sa zlaté predmety:

1. Zlatý náhrdelník podoby veľkého prsteňa. Na koncoch je spojený zlatým uzáverom, tesne zapadajújím do dutého konca náhrdelníka. Na celom náhrdelníku sú navlečené malé zlaté prstienky.
2. Náramok tvaru elipsy.
3. Väčší prsteň, z vnútra eliptický, z vonkajšej strany má 8 hrán.
4. Menší prsteň podobného tvaru. Na prsteňoch je viditeľný vplyv rímskej techniky. Prvé dva predmety sú liate, druhé dva vyrezané z kovu.
5. Sponka rímskeho vzoru so znakom prívesku a malo ozdobou, na prehĺbenej časti malé guľôčky, pospájané akoby drôtikmi a z dvoch strán zdobené väčšiemu jarčekom.
6. Rímska minca. Na jednej strane je poprsný obraz ženy s nápisom "*Her. Etruscilla Aug.*", na druhej strane žena v sediacej polohe, pravou rukou dvíha závoj, v ľavej má spektrum a nápis "*Pudicitia Aug.*". Na minci je teda znázornená Herennia Etruscilla, manželka cisára C.M.Q. Trajána Decia (249-251 n.l.). Mince bola prederavená a dierka bola neskôr vyplnená zlatom.

Strieborné predmety:

1. Štyri krehké strieborné platničky s vyrazenou postavou a ozdobou a jedna iba s ozdobou. Táto je opatrená párnymi dierkami a je na konci zahnutá. Bola to asi spona, prišitá na súkno.

Na štyroch platničkách sú sfingy, ženské obrazy - poprsie, bradatá mužská hlava na kohútích nohách. Na druhej platničke sú dve proti sebe sediace sfingy a dve ženské poprsia, čím sa líši od ostatných platničiek. Sfingy sa líšia od egyptských tým, že sedia na zadných nohách a chvost majú zakrútený nahor. V jednom sa však predsa len zhodujú, že hlavy majú napnuté s vysokovystávajúcimi ušami a španielskou bradou. Na hlave majú akúsi egyptskú čiapku. Ženy na obrazoch majú rímsky účes a ušľachtilé tváre. Na štvrtej platničke je namiesto sfingy podoba mužskej hlavy, kráčajúcej na kohútích nohách. Tieto štyri platničky sa našli pri nožných kostiach. I. Henszlmann spoznal v nich časť obuvi. Sú na nich prehĺbeniny, do ktorých zapadali prsty. Boli pripevnené k súknu. Platničky sú veľmi tenké, pravdepodobne sa dostali do hrobu až pri pohrebe. Pozlátenie platničiek je umelecké.

2. Drevené vedro z tisového dreva, so striebornými ušami, klincami a dvoma obručami, má 18 dúh. Medzi dvoma obručami bolo vyzdobené štyrmi striebornými klincami na každej dúhe. Vedro stálo na štyroch strieborných hlavičkách a bolo bez dna. Vo vedre bola dosť zachovaná sklenená čiaška. Našli sa ešte zvyšky dvoch podobných vedier, 9 strieborných platní z nádob, úlomky dvoch sponiek, bronzové nožnice, úlomky noža, veľký hrebeň zo slonovej kosti, vyzdobený striebornými klinčekami.

Posudzovaním nájdených predmetov sa najviac zaoberali Imrich Henszlmann, Karol Torma, Jozef Hampel a S. Reinach z Paríža. Spojitosť medzi nálezom v Herpáli a Ostrovanoch zistil Jozef Hampel. Francúz S. Reinach zase našiel spojitosť medzi nálezom nádob v Grundestruppe a v Herpáli. Spoločné znaky: pozlátená strieborná hmota, výjav bojového slona. Tie isté ozdoby sú aj na nádobách a misách, ktoré sa našli pri rieke Rein, pri Dunaji, v severnej Európe a zvlášť v Rusku.

Doba ostrovianskych pokladov sa určuje na základe zlatej mince s nápisom "*Herennia*" na roky 249 - 251 n.l. Táto minca sa používala i ako visiaca ozdoba, a to dávno pred uložením do hrobu, čiže na začiatku 4. storočia. Vedro z tisového dreva valcovitého tvaru, z dúh, je z tej istej doby. Takéto nádoby sú známe z doby keltskej. Hrebeň s vypuklým chrbtom

pochádza pravdepodobne z 2. storočia. Pozlátené strieborné platničky možno po každej stránke porovnať s nálezmi v Dánsku (Vimos) a v Herpáli. Ostrovanský nález obsahuje aj tri predmety z doby avarskej. U Avarov boli konce remeňov ozdobené podobou zvierat a z bronzu."

Vznik a vývoj obce (12. - 19. storočie)

Šarišské Michalany ležia v Šarišskom podolí pri ľavom brehu Torysy, v nadmorskej výške okolo 300 metrov n.m. Takmer úplne odlesnený chotár prechádza na severe do vyššej pahorkatiny centrálne- karpatského flyšu. Má hnedozemné, hnedé, ilimerizované a nívne karbonátové pôdy.

Obec vznikla pri kostole sv. Michala. Uhorský kráľ Bélo IV. (panoval v rokoch 1235-1270) daroval jágerskému biskupovi dedinu Szent Mihaly, ktorú výmenou za iný majetok od biskupa opäť nadobudol r.1248. V súvislosti s výmenou vzniká o nej **prvá písomná správa**. Z obsahu listiny je zrejmé, že obec existovala niekoľko desaťročí pred začiatkom 13. storočia. V písomnostiach z 13. až 16. storočia bola pravidelne zapísaná pod maďarským názvom Szent Mihaly vo význame Svätý Michal, hoci ojedinele sa druhá časť názvu vyskytuje aj v slovenskej podobe - Michal. Maďarský názov jednoznačne zachytil skutočnosť, že pomenovanie dediny vzniklo prevzatím mena duchovného patróna miestneho kostola, zasväteného sv. Michalovi. Typologicky teda patrí k názvom takých dedín, ktoré vznikali pri kostoloch, starších ako miestne dedinské sídlisko.

Do roku 1403 patrili Michalany k hradnému panstvu Šariš. V tom istom roku ich kráľ Žigmund daroval zemanovi Dionýzovi, synovi Juraja a Jakubovi, synovi Gregora. Zemanovia sa tu usadili a v 15. storočí používali maďarský názov v prídomku. Roku 1427 mala obec 28 port. V 16. storočí patrili Michalany zemanom Darholcovcom a Rakaczayovcom. Títo zemanovia si tu dali údajne po roku 1585 postaviť kúriu, ktorá po prestavbách stojí doteraz (kaštieľ). Tunajšie sedliacke domácnosti, okrem richtárovej, boli zaviazané daňou kráľovi. Neskôr sa časť sedliakov odsťahovala, iní stratili užívané pozemky a upadli medzi želiarov. V období od r. 1543 do 1558 klesol počet port na päť. Roku 1567 štyri domácnosti hospodárili na polovičných a 16 na štvrtinových usadlostiach. V uvedených rokoch mala obec aj niekoľko želiarskych domácností.

Počet obyvateľov postupne narastal, takže v roku 1600 boli Michalany už pomerne veľkou dedinou, pozostávajúcou z 36 obývaných poddanských domov, 2 zemianskych kúrií, kostola, fary a školy. Okrem zemanov a osadenstva fary tu žilo najmä poddanské obyvateľstvo. Roku 1642 gróf Szirmay začal s výstavbou kaštieľa na mieste bývalej kúrie. Za ušľachtilý čin možno pokladať, že sa pričínil o vybudovanie a zriadenie ošetrovne pre chorých (8 osôb) v hodnote 2199 zlatých. O vznik ďalších ošetrovateľských oddelení sa pričínili Istenmezey (1642) a Szendy (1657).

V ďalšom období sa v kaštieli vystriedalo viaceró majiteľov. V kronikách nachádzame tieto mená:

1668 - Ibrányiová, 1677 - Tott, 1708 - Fejérpataky, po ňom Berzeviczy a r. 1775 opäť rodina Szirmayovcov. (*Zistené podľa Sáros varmegye monografiája - írta Tóth Sándor, II. kötet, str. 475-476*). Tieto mená a roky sú spomínané iba úchytom, keďže na majetkoch v obci sa vystriedalo viaceró zemepánov. Popri grófovi Štefanovi Szirmayovi a jeho manželke Zuzanne Eödönffy to boli rodiny Bogányi, Hanyi, Gosztonyi, Istenmezey.

Koncom 18. storočia mala obec 80 domov a približne 600 obyvateľov, ktorí sa zaoberali prevažne roľníctvom. Medzi obyvateľmi (najmä zámožnejšími) sa často vyskytovali spory. V súvislosti s obcou sa v starých archívoch a kronikách spomínajú tieto:

- 1403 - Endesy, Valkay
- 1585 - Serányi, Kapiová, Istenmezeyová, Liberatusová
- 1588 - Rakaczay proti Serényimu
- 1604 - Csáky (lesík Giraš)
- 1611 - Úsz, Szeghy, Palatic, Bay
- 1616 - Szeghy a Istenmezey (spor o soľný prameň pri mlyne)
- 1626 - Úsz, Szeghy a susedia o soľný prameň
- 1634 - Úsz a Berthoty pre mlynskú vodu
- 1657 - Szendy, Istenmezey
- 1659 - Úszová a Istványi o mlyn
- 1668 - Hanyi a Ibrányi pre odcudzovanie
- 1669 - zmluva Úsz - Berthóty
- 1687 - Tott dal do zálohy lúku Berthótymu
- 1708 - Fejérpataky a Berzeviczy o kúriu

Najstaršie záznamy, v ktorých sa spomínajú obyvatelia Michalian, sú v krstnej matrike sabinovskej. Meno Michalany sa tam spomína už na začiatku roku 1648. Od r. 1690 sa tu spomínajú mená:

Bujdoš, Cirkeľ, Daczovský, Demek, Demko, Dráb, Durkovský, Dzacsovský, Fedor, Franek, Halza, Hricz, Husár, Istok, Jaco, Janosik, Jurenko, Juraš, Kopas, Kopasko, Lichvar, Machala, Macko, Majerník, Marcinko, Marton, Mesarcs, Michalanský, Michalík, Mikloss, Miklossy, Palko, Pastir, Peklanski, Pintek, Pribula, Ptacznik, Revák, Roskovanský, Sabol, Sedlák, Seman, Timko, Varga, Vojtko, Vrbovský ...

Od roku 1767 sú matriky vedené priamo v obci. Vyskytujú sa v nich mená: Adamkovič, Beliš, Bujnovský, Bujnyak, Fabian, Glejtovský, Grejtovský, Haiduk, Hajduk, Jarečný, Juraš, Juruš, Kožár, Kropilyák, Lesso, Mernyak, Mikloško, Novák, Onderkuv, Pastirčák, Roziňák, Tumidalský, Vaňo, Vidumanský, Zgrifčák. Mená naznačujú slovenský pôvod. Väčšina z týchto mien sa vyskytuje (s drobnými úpravami) aj v súčasnosti.

Záznam v kronike z toho istého roku uvádza, že vtedajší zemepán Tomáš Szirmay zriadil v obci chudobinec pre vdovy po deputátnikoch na veľkostatku.

Druhá polovica 18. storočia je poznamenaná veľkými politickými, hospodárskymi a kultúrnymi zmenami v Rakúskej monarchii, do ktorej prenikli myšlienky osvieteného hnutia. Tieto myšlienky nadobudli konkrétnu podobu v reformách osvietených panovníkov cisárovnej Márie Terézie (panovala 1740 - 1780) a jej syna Jozefa II. (1780 - 1790). Vojenskými reformami boli zavedené pravidelné odvody (namiesto verbovania) a pre dôstojníkov boli zriadené školy. Pre rozvoj vzdelania a kultúry mali najväčší význam školské reformy. Uzákoniť sa všeobecná školská dochádzka od 6 do 12 rokov. V najnižších školách

(triviálnych) učilo sa triviu, t.j. trom predmetom - čítať, písať, rátať. V mestách boli školy hlavné, podobné neskorším meštiankam. Začalo sa s prípravou učiteľov. Na vydržiavanie škôl bol zriadený z majetku zrušených jezuitských kláštorov tzv. Študijný fond. Školstvo sa postupne vymaňovalo spod správy jezuitov a podriaďovalo sa štátnemu dozoru. Pre rozvoj priemyslu a obchodu mali veľký význam odborné školy. Obaja panovníci sa usilovali o zmiernenie bremien poddanského ľudu aj reformami v cirkvi a súdnictve. Súpisom majetkov (tereziánsky kataster) boli zmiernené veľké nezrovnalosti v platení pozemkovej dane. Urbariálne predpisy presne určovali mieru povinností sedliakov k vrchnostiam. Patentom o zrušení nevoľníctva (1781) sa vrátila sedliakom osobná sloboda. Mohli sa voľne sťahovať, dať synov na štúdiá, na remeslo bez súhlasu vrchnosti. Jozefínsky kataster zabezpečoval rovnomerné zdanenie pôdy (poddanskej a pánskej). Urbariálny patent nariad'oval, že na sedliackom majetku všetky roboty a dávky nesmú presahovať 30 percent hrubého výťažku.

Hoci vtedajšie zákonodárstvo sa snažilo zmierniť útlak poddaných, predsa sa nepodarilo úplne odstrániť rozpory v spoločnosti, pretrvávajúce vinou neústupčivosti šľachty, ktorá sa nechcela vzdať svojich privilégií. Nespokojnosť poddanského obyvateľstva vzrástla aj vplyvom živelných pohrôm, následkom ktorých mnohí z nich prišli aj o posledný zdroj obživy. Región Šariša postihla takáto pohroma v roku 1794, kedy úrodu zničilo krupobitie a veľké sucho. Hlad sužoval ľudí i zvieratá. Nastal všeobecný nedostatok potravín, drahota a inflácia. Mnoho ľudí sa dalo na žobranie, alebo emigrovali do Haliča a Vladomírska, kde našli lepšie existenčné podmienky. Mnoho poddanských usadlostí spustlo. Zo zemepánskych majetkov ubudlo veľa pracovných síl. Podobná katastrofa sa v kraji zopakovala r. 1813, keď následkom veľkej povodne boli celkom zničené záhrady, lúky a polia. Všeobecný úpadok hospodárenia v mestách a na dedinách mal okrem pohrôm aj iné príčiny. Šľachta konkurovala mestám v remeselníckej a priemyselnej produkcii a v obchode. Bolo to aj v neprospech poddaných, ktorí boli nútení odoberať tovar od svojich pánov, a to za nevýhodné ceny, v nevyhovujúcej kvalite. Zemepáni vyžadovali od poddaných nové povinnosti a keďže pre svoju ľahkomyselnosť stále trpeli nedostatkom peňazí, dávali svoje majetky aj s poddanými do árendy, alebo ich odpredávali.

Bieda a utrpenie poddaného ľudu vyvrcholili v čase doposiaľ najväčšej neúrody a cholerovej epidémie v roku 1831. Medzi vyhladovelým ľuďom sa šírili správy, že nákaza je dielom šľachty, ktorá dala otráviť studne, aby zničila ľud a zmocnila sa jeho pôdy. To ešte viac vystupňovalo nenávisť voči zemepánom. Povstanie vypuklo živelné pred dokončením jeho príprav a rýchlo sa šírilo na rozsiahlom území východného Slovenska, najmä v Zemplíne, Šariši a na Spiši. V Šarišskej župe sa povstanie začalo vo Vít'azi. Pripojili sa k nemu obce Ovčie, Široké, Fričovce, Hrabkov, Hendrichovce, Križovany, Klenov, Rolova Huta, Meretice, Radačov, Blažov, Brezovica, Plaveč, Chabžany, Janovík a Brestov. V okolí Sabinova vrelo to nie menej ako inde. Aj tu " *sprosti ľud se pozdvihovac počinal*", píše východoslovenská kronika. Ale keď sa tu " *ku zbicu panoch zdvihnuc mali*", boli "buriči" prezradení a páni urýchlene 14. augusta 1831 poslali do Sabinova vojsko, ktoré chytalo "buričov" po okolí.

Povstalci v zbúrených župách sa usilovali postupovať organizovane. Vytvorili Hornouhorský sedliacku konfederáciu. Počet vzbúrencov sa odhaduje na 45 000. Pod vedením sedliackych vodcov, spomedzi ktorých vynikol Michal Pavúk, útočili na panské kaštiele, bohaté fary a zapalovali ich. Vlastný cieľ povstania naznačili tým, že niekde zaberali panskú pôdu a rozdeľovali ju medzi roľníkov. Chceli sa zbaviť roboty na panskom a feudálnych dávok. Prestrašení feudáli si uvedomovali, že ide o bytie celej šľachty a s touto pripomienkou prosili panovníka o vojenskú pomoc. Cisárske vojsko povstanie potlačilo a šľachta povstalcov kruto potrestala. Hneď na jeseň r. 1831 dala popraviť 119 najaktívnejších vodcov a okolo 4000 uväzniť.

Tieto udalosti otriasli zákonodárstvom krajiny a mali za následok prijatie nových zákonov (oslobodenie z poddanstva za náhradu, slobodné disponovanie s majetkom ...) a neskôr úplné zrušenie poddanstva (7.9.1848). Zákony sa však uplatňovali len veľmi pomaly. Postavenie vidieckeho obyvateľstva v Uhorsku sa takmer nezmenilo. Po zrušení poddanstva a v dôsledku rozvoja priemyslu došlo k veľkému sťahovaniu obyvateľstva. Mnohí Slováci sa sťahovali na úrodnejšiu Dolnú zem - do oblasti stredného a južného Uhorska. Menšia časť sa sťahovala do rakúskej časti monarchie. Najviac vystaľovalcov (najmä z hornatých oblastí) smerovalo do zámoria - najmä do USA. Z celej Šarišskej župy sa za tri desaťročia (1880-1910) vystaľovalo 79 192 ľudí, čo bola polovica všetkého obyvateľstva župy. Časť z nich sa po niekoľkých rokoch vrátila domov a za zarobené peniaze si kúpila pôdu a zveľadila hospodárstvo. Ostatní zo zahraničia finančne podporovali svoje rodiny.

Koniec 19. storočia je poznamenaný rozvojom priemyslu, dopravy, techniky, vedy a umenia. V Uhorsku však bol tento vývoj pomalší ako v rakúskej časti monarchie, pretože táto časť krajiny mala prevažne agrárny charakter. Zdrojom obživy obyvateľov našej obce zostalo aj naďalej poľnohospodárstvo. Obec mala asi **600 obyvateľov**. Časť z nich pracovala na veľkostatku grófa Szirmayho. Na hornej Toryse sa najviac pestovali jačmeň a žito. Ako ďalšie plodiny sa uvádzajú ľan, konope, zemiaky a ďatelina, vo vyšších polohách aj tatarka a ovos. Taktiež bol veľmi rozšírený chov oviec. Na Juraja ich vraj priháňali na trh do Sabinova 4 - 6 tisíc. Rovnako sa rozvíjal aj obchod so vzdialenejšími krajinami. Šarišskí kupci vyvážali na Tisu do Ujheľa, Miškovca a Jágru ľan, konope, pohánku, hrach, šošovicu, sušené slivky a remeselnícke výrobky. Odtiaľ privážali zrnó, kukuricu, ryby a iné plodiny.

Prehľad o osídlení Šarišskej župy v 17. až 19. storočí (podľa lit. Tóth Sándor: Sáros vármegye monografiája I. - III.,Budapest, 1910)

Rok	Kráľovské slobodné mestá	Mestečká (oppidá)	Mestečká (civitates)	Obce	Spolu
1694	4	15	6	394	419
1718	4	18	14	336	371
1870	4	20	19	336	379
1910	4	21	19	333	377

Prehľad starších uhorských mier, zavedených cisárovnou Máriou Teréziou:

Staršie miery vychádzali z kedysi stanovenej viedenskej siahy, ktorá mala dĺžku 1,986 848 metra. Keď sa hovorí o plošných mierach, treba použiť príslušné násobky.

Katastrálne jutro : predstavuje štvorec so stranami, ktoré majú dĺžku 40 siah a jeho celková plocha je 1600 siah štvorcových (t.j. 7754 m²)

Uhorské jutro : má 1200 siah, teda 4316 m²

Korec : má 800 siah (t.j. 2873 m²)

Merica : má 533,3 siahy (t.j. 1916 m²)

Tieto plošné miery boli neskôr upravené a v praxi sa používali aj niektoré ďalšie (napr. gból).

20. storočie

Toto storočie sa nezačalo pre našu obec práve najšťastnejšie. Dňa **16. júla 1904** popoludní o 14,30 vypukol v obci **veľký požiar**, ktorému padlo za obeť 28 domov, 16 stodôl, škola, strecha kostola a veže. Plamene boli také silné, že roztavili aj zvony. Požiar spôsobili nepozorné deti z domu Jána Demka. Pri tomto nešťastí zahynula Alžbeta Zreláková, ktorá sa snažila ukryť v pivnici pod izbou a tam sa udusila. Uhynulo aj väčšie množstvo domácich zvierat (kone, kravy, ošípané, hydina). Vo farskej záhrade zhorelo vyše 60 ovocných stromov. Trvalo niekoľko rokov, kým sa dedina z tejto tragédie spamätala.

V Európe je začiatok dvadsiateho storočia poznamenaný rozvojom techniky, dopravy, vedy a kultúry. Je však aj obdobím stále narastajúceho napätia medzi európskymi a svetovými mocnosťami v zápase o politický vplyv a nové odbytiská pre neustále sa rozvíjajúci priemysel.

Slovenský a český národ žil v štátnom útvare, ktorý sa od rakúsko-maďarského vyrovnania v roku 1867 volal Rakúsko - Uhorsko. Hovorilo sa mu aj dvojité, čiže dualistická monarchia. Dualizmus znamenal, že štát bol rozdelený na dva samostatné celky - na Rakúsko a na Uhorsko, spojené iba osobou panovníka, spoločnou zahraničnou politikou, spoločnou armádou a financiami. V Uhorsku bola pri moci maďarská šľachta a v rakúsku nemecko-rakúska buržoázia. Vládnuce kruhy v Rakúsku i v Uhorsku neposkytli českému a slovenskému národu národné práva. V Rakúsku sa prejavovali snahy o ponemčovanie, v Uhorsku presadzovali maďarizáciu. Medzi pomermi v Rakúsku a Uhorsku bol rozdiel. Zatiaľ čo v slobodnejších rakúskych pomeroch sa mohol český národ hospodársky a kultúrne rozvíjať, mal svoje kultúrne zariadenia, školy, vrátane univerzity, slovenský národ v Uhorsku bol vystavený národnostnému útlaku. Slovenský jazyk sa nemohol používať ani v ľudových školách a maďarskí predstavitelia tvrdili, že slovenského národa v Uhorsku niet. Značne sa rozšírila maďarizácia ľudového školstva, najmä v dôsledku Aponyiho školských zákonov z roku 1907. Tieto zákony zaväzovali učiteľov šíriť ideu jednonárodného Uhorska. Začalo sa s pomadžarčovaním názvov obcí. Vládnucej triede sa podarilo zasiasť veľkomaďarský šovinizmus aj do maďarských ľudových vrstiev. Na prelome storočí sa v slovenskom národnom hnutí názorové rozdiely prehĺbili. Začali sa vytvárať rôzne prúdy. Veľmi silné bolo katolícke hnutie, ktoré sa stretlo s priaznivým ohlasom u obyvateľstva. Najvýraznejšou postavou tohto hnutia bol Andrej Hlinka. Pod jeho vedením sa vytvorila roku 1913 Slovenská ľudová strana. Mladá pokroková inteligencia, prevažne slovenskí pražskí študenti, ktorí boli pod vplyvom T.G.Masaryka, sa združili okolo časopisu HLAS. Viedli ich Pavol Blaho a Vavro Šrobár. Najagilnejším slovenským politikom tohto obdobia bol Milan Hodža. Bol blízky hlasistom. Vydával najprv Slovenský denník, neskôr Slovenský týždenník. Bol presvedčený, že postup demokratizácie spoločnosti nemožno zastaviť. Usiloval sa prebúdzat a aktivizovať slovenský, najmä roľnícky ľud.

1. svetová vojna

Vypuknutie I. svetovej vojny 28.júla 1914 , ktorej zápalnú iskru poskytol sarajevský atentát na následníka habsburského trónu Františka Ferdinanda D'Este a jeho manželky, bolo dôsledkom kriticky vzrastajúceho napätia medzi dohodovými a ústrednými mocnosťami. Záujem na jej rozpútaní mali predovšetkým nemecké militaristické kruhy, ktoré vkladali do nej nádeje na posilnenie svojich hospod. a politických pozícií, a tým aj na zabezpečenie svojej veľmocenskej prevahy vo svete. Hoci rakúsku a uhorskú vládu nepodnecovali takéto d'alekosiahle ciele, jednako vo vojne videli možnosť potlačiť odstredivé sily národných hnutí nenemeckých a nemaďarských národov monarchie a upevniť svoju nadvládu. Maďarská statkárska a ostatná buržoázia aj pri obave z rastúceho prenikania rakúskeho a nemeckého

veľkokapitálu do Uhorska postavila sa vo vojnovom konflikte na stranu Nemecka a Rakúska. Zostrený policajný režim, aký zavládol v monarchii hneď od začiatku vojny, sústredil svoju pozornosť v zvýšenej miere na národné hnutia a ich predstaviteľov. Tvrdá cenzúra a bezohľadná perzekúcia mali znemožniť národný alebo protivojnový pohyb.

Prvá svetová vojna mala zhubné dôsledky aj pre ľud v oblasti Šariša. Už od začiatku vojny chýbali potraviny, šatstvo, obuv a iné priemyselné výrobky. Biedu ľudu stupňoval útlak a prenasledovanie zo strany úradov, podnikateľov a statkárov. Častým zjavom bolo aj okrádanie ľudu o beztak skromné vojnové podpory a prídely zo strany notárov a úradníkov.

Najťažším bremenom vojny sa stali odvody mladých mužov do rakúsko - uhorskej armády. Jeden z najstarších obyvateľov obce, **94-ročný Andrej Revák** si na tieto ťažké časy spomína takto:

"Začiatok vojny ma zastihol v najkrajšom veku. Mal som 18 rokov, keď mi doručili povolávací rozkaz do Košíc. Slúžil som v maďarskom regimente v meste Pécs (Szabátka) ako pechotný vojak. Odtiaľ nás po železnici odtransportovali do Talianska, na Piavu, kde sa práve začala ofenzíva. Tu sa odohrali veľmi krvavé bitky, v ktorých padlo veľa našich vojakov. Spomínam si na letecké útoky, v ktorých často bojovali 3 -4 naše lietadlá proti 30-40 talianskym. Trápil nás veľký hlad a všadeprítomné vši. Často sa stávalo, že som sa hodil na zem a tá bola celá zavšivavená. Pri prechode cez rieku nás strhával silný prúd. Pomáhali sme si tak, že sme sa držali štyria - piati za ruky. Neustále bolo počuť výkriky "Istenem, istenem !" (Bože môj, bože môj!). Patril som medzi tých málo šťastlivcov, ktorí vojnu prežili bez zranenia. Spolu so mnou z našej dediny narukovali aj kamaráti Štefan Palko, Ján Mikloško, Andrej Pastirčák a môj švager Ján Fabián. Z nich najlepšie obstál Štefan Palko, ktorý sa po zajatí v Taliansku šťastlivo vrátil domov rovnako ako Andrej Pastirčák, ktorý i napriek častej účasti v útokoch vojnu prežil. Menej šťastia mal švager. Pri návrate z frontu bol zranený v horách Tyrolska výbuchom granátu, keď lietajúce úlomky skál zraňovali mnohých vojakov. Najviac ma zarmútila smutná zvesť, že ďalší môj kamarát, Ján Mikloško, vojnu neprežil. Neskôr som sa dozvedel, že zahynul v Karpatoch na konci vojny v roku 1918."

Elena Kožárová, obyvateľka Michalian, uvádza aj ďalších padlých: Lichvár, Lukačko, Michal Mizerák, Pivovarník a Onderko.

Ďalšie spomienky na vojnové časy nám zanechal **Štefan Vaňo**, ktorý zomrel v roku 1975 ako 84-ročný:

"Na bojisko I. svetovej vojny som narukoval ako 18-ročný. Bojoval som na ruskom fronte. Pri Moskve som bol zranený a padol som do zajatia. Zo zranenia som sa liečil 6 mesiacov v nemocnici. Po vyliečení nás odsunuli na Ďaleký východ ku Vladivostoku. Tam som v zajatí prežil 6 dlhých rokov. Väčšina zajatcov pracovala na poli u gazdov. Ja som sa dostal k svojmu remeslu. ako obuvník som robil obyvateľom topánky, pričom som okrem stravy zarobil aj nejaké peniaze. Spolu s mojim priateľom, ktorý pracoval ako holič, sme sa pokúsili pomocou našetrených peňazí získať prievozníka a dostať sa cez rieku do Číny. Prievozník ponuku prijal a v noci sme sa preplavili na druhý breh, kde nás vyložil a vrátil sa domov. Na svitaní sme chceli pokračovať peši ďalej. Na naše nemilé prekvapenie sme zistili, že ďalej postupovať nemôžeme, pretože miesto, kde sme prenocovali, bol vlastne ostrov. Medzi ním a pred nami sa črtajúcou vzdialenou pevninou bola opäť voda. Po dlhom čase sa nám podarilo privolať späť prievozníka a vrátiť sa do dediny. Keď jej obyvatelia zistili, čo vykonal, vozili ho na voze po dedine a ľudia naňho pľuli. Som rád, že sa mi po všetkých týchto útrapách nakoniec podarilo šťastne vrátiť domov."

Dôveryhodné záznamy z čias 1. svetovej vojny nachádzame aj v **kronike susednej obce Ostrovany**. Miestny kronikár, riaditeľ a učiteľ Ľudovej školy, **Rudolf Stopek** zaznamenal v nej svoje vlastné skúsenosti frontového vojaka a zajatca takto:

"Po absolvovaní Rímskokatolíckeho učiteľského ústavu v Košiciach som dňa 15. mája 1915 nastúpil na činnú vojenskú službu u 9. honvédskeho domobraneckého pluku. Bola vojna, preto bolo treba veľa vojakov. Z denných rozkazov, čítaných na kasárenskom dvore, neraz som počul, že na fronte zámožných ľudí, ktorí majú za čo bojovať, ktorým vlastne patrí celá krajina, neopotrebnú. Boj za ich majetky vtedajšia vláda zverila na sedliakov a na mestskú a dedinskú chudobu. Synkovia vznešených občanov boli od nebezpečnej vojenskej služby oslobodení ako nenahraditeľní dodávatelia priemyselných a poľnohospodárskych výrobkov pre armádu, prípadne neboli spôsobilí bojovať pre nejakú chorobu.

Dňa 10. januára 1916 odišiel som s poľnou rotou na srbský front ako kadetaspirant. Odtiaľ nás po obsadení Čiernej hory koncom februára 1916 presunuli na ruský front. Tu som sa u 19. honvédskeho pluku na vlastné oči presvedčil, že v prvých radoch krváca len sedliak a robotník. Počas Brusilovovej ofenzívy dňa 17. júna 1916 som sa dostal šťastlivo do ruského zajatia. Mal som už hodnosť kadeta, preto ma v Astracháni dali do dôstojníckeho lágru. Po ročnom pobyte nás preložili do Orenburgu a odtiaľ zase po roku do dediny Tockoje, neďaleko Samary. Bol to kraj močaristý, nezdravý, kde v barakoch spoločne v zemi vyčíňal medzi zajatcami najprv týfus a po jeho ústupe aj malária. Na cintoríne odpočíva 25 000 zajatcov...

Ochorel som na maláriu. Odviezli ma do lágrovej nemocnice, umiestnenej podobnom baráku ako náš v tábore. V septembri nás previezli do Krasnojarsku na Sibíri. Cestou zase prepukla malária. Z vlaku nás chorých odviezli priamo do nemocnice.

V lágri, umiestnenom v severnej polovici vojenského mestečka, vybudovanom severne 6 verstiev od mesta, bol som obytovaný v tureckom baraku. Medzi Turkami som sa naučil ich reč a stal som sa tlmočníkom. Dňa 20. augusta 1919 sa vojaci v druhej polovici vojenského mestečka vzbúrili proti Kolčakovi. Po potlačení vzbury som stál v rade, v ktorom každý desiaty z nás mal byť zastrelený pod zámenkou, že sme komunisti. Zachránil nás včasný zákrok americkej misie, ktorá však nemohla zabrániť, aby sedemnástich z nás nezastrelili. Súd dal 500 ruských vojakov rozsekať šablami, ostatných 3000 postrieľať.

Zvýšenie platu z 50 na 100 rubľov u dôstojníka v zajatí mi nestačilo na výživu, preto som sa prihlásil za obuvníka do továrne na spracovanie kože a výrobu obuvi v Krasnojarsku. Pracovalo tu 105 robotníkov, z toho 25 zajatcov rakúsko - uhorskej a nemeckej armády. Ako obuvník som celý svoj zárobok minul na stravu a tak sa mi už v roku 1919 podarilo zbaviť následkov malárie.

Po oslobodení Krasnojarsku Sovietsko armádou v januári 1920 som zastával funkciu tajomníka fabrikomu (závodného výboru). Vymohol som na pasovom oddelení cestovný pas pre seba a deviatich priateľov do Ufy, ktorá je na európskej strane Ruska. Vedel som, že z európskej časti sú už zajatci evakuovaní riadnymi transportmi do svojej vlasti. Po dvoch týždňoch pobytu v Ufe cestovali sme s transportom do Moskvy. Tam sa mi nepodarilo nájsť miesto v transporte do Československa, preto som sa prihlásil za poľnohospodárskeho robotníka na komúnu - štátny zbytkový statok, asi 17 vierst od Možajkska, na želez. trati Moskva - Smolensk. Odtiaľ som sa bol pozrieť na bojište Napoleona pri Borodine. Navštívil som aj múzeum z tejto vojny. Na celom bitevnom poli boli obrovské spoločné hroby s mramorovými pomníkmi. Na nich je vyznačené zlatými číslami a písmenami: 500, 1000, 1500 padlých a číslo pluku s označením príslušného národa. V múzeu blízko kláštora sú mapy a zbrane z tejto vojny.

S otravou krvi v pravej nohe som sa dostal do Internacionálneho špitála v Moskve medzi ranených z wrangelovského frontu na Kryme. Tu so ležal 6 týždňov. V decembri 1920 som bol prepustený z nemocnice a šiel som do lágru. Tam som bol zaradený do transportu. Po dvojtýždňovej karanténe v starom hrade Narvy v Estónsku, odišiel náš transport do baltického prístavu, potom sme sa plavili tri dni loďou do Štetína a stadiaľ pokračovali vlakom cez Berlín, Drážďany do Československej republiky."

Porážka Ústredných mocností v prvej svetovej vojne urýchlila aj pád Rakúsko - Uhorska. Na troskách monarchie vzniklo samostatné Československo. Na južnom a východnom Slovensku však zbrane ani potom neutíchli. Vláda v Budapešti sa nechcela zmieriť s odstúpením časti Uhorska obývaných Slovákmi, Srbmi, Rumunmi, Rusínmi - Ukrajincami v prospech Československa, Juhoslávie a Rumunska. V marci 1919 vypukla v Budapešti revolúcia. K moci sa dostala komunistická strana a vytvorila Maďarskú republiku rád. Táto vláda neuznávala hranice vytvorené po vojne. Československá vláda sa zasa obávala, že revolúcia v Budapešti môže posmeliť a posilniť prívržencov sovietskej moci v republike. V apríli 1919 začala vojna Československa a Rumunska s Maďarskou republikou rád. Československé vojsko najprv postúpilo hlboko do Maďarska, potom však bolo zatlačené ďaleko na sever. Maďarská armáda obsadila veľkú časť Slovenska: Zlaté Moravce, Zvolen, Rimavskú Sobotu, na východe Košice, Prešov a postúpila až k poľským hraniciam. Na svojom postupe dňa 9. júna 1919 obsadila i Sabinov, Lipany a v okolí ďalšie obce: Michalany, Ostrovany, Orkucany, Ražňany, Jarovnice, Jakubovany a Pečovskú Novú Ves. Veliteľom jednotiek tzv. severného ťaženia bol Béla Vágó. Legionári, nedostatočne zásobovaní muníciou, ustupovali. Jeden oddiel na ústupe z Medzian sa zakopal v priekope pri starom cintoríne v Ostrovanoch. Maďarské vojsko postupovalo smerom od Prešova. Od Veľkého Šariša bolo vidieť hustý dym. Horeli tam hospodárske budovy veľkostatkárov. Od Lysej prichádzali do obce maďarskí vojaci. Dvaja z nich boli zastrelení. Sú pochovaní na starom cintoríne. Ďalší priebeh týchto udalostí nám dokladá nasledovný text v kronike:

"...Od Medzian sa približovali husári v ústrety istej smrti, ale čosi tušili, lebo galupom odišli. Medzitým dorazila pancierka. Nastala prudká paľba, ktorá spôsobila mnoho škôd. Legionári pred presilou ustúpili. Keď ľudia videli, že paľba neustáva, opúšťali domy a ukryli sa do panskej a školskej pivnice. Prestrašení ľudia, ohromení detonáciami, sa vrúcne modlili. Počas tohto ostreľovania narodil sa v pivnici chlapec. Štyria chlapi sa schovali v kostole. Legionári ustupovali. Jeden z nich, obkľúčený bolševikmi, vidiac, že nemôže uniknúť, vzal ručný granát, odistil ho, vložil do úst, kde granát vybuchol. Jeden z bolševikov vyliezol na topoľ pri panskej stodole, odkiaľ ostreľoval okolie. Bol zneškodnený granátom."

Medzi padlými legionármi uvádzajú starší pamätníci meno českého vojaka Václava Humpolca.

Na obsadenom území bola v Prešove 16.6.1919 vyhlásená Slovenská republika rád a začal sa zavádzať politický systém podľa ruského vzoru. Väčšina obyvateľov Slovenska, tak ako v celom Československu, dávala prednosť demokratickej republike. Občania podporovali československé vojsko, ktoré posilnené legionármi z Francúzska a Talianska, úspešne začalo vytláčať maďarskú Červenú armádu z územia Slovenska. Na stranu ČSR sa postavili aj veľmoci Dohody. 7. júla 1919 bolo už celé územie Slovenska znova oslobodené.

Pomery v obci v medzivojnovom období

Bývanie

Väčšina zo 650 obyvateľov obce žila skromne a živila sa poľnohospodárstvom. Bývali v domkoch so slamenou, prípadne šindľovou strechou, postavených z dreva alebo z nepálených tehál, tzv. valkov, ktoré vyrábali z hlíny, premiešanej slamou alebo plevami. Hlina sa získavala z tzv. Hliníka. Dom sa skladal z prikleta (asi 4 x 6 metrov) a obytnej miestnosti. Staval sa tak, že do prikleta sa vchádzalo z boku a obytná miestnosť (chyža) bola od ulice, kde smerovali okná. Boli malé, asi 80 x 60 cm. Obytná miestnosť mala rozmery asi 6 x 4,5 až 6 metrov. V zime sa v nej aj varilo. Pod celým domom boli pivnice. Priklet v letnom období slúžil ako kuchyňa. Z neho sa vchádzalo do komory, za ktorou boli postavené maštale, chliev a stodola. Na dvore stála šopa na sušenie sena (oborov), sklad na obilie a múku (sypanec) a studňa.

Hospodár tu mal aj veľký klát na rúbanie dreva a naukladanú "šahovinu". Narezané a narúbané polená sa sušili okolo steny. V zadnej časti dvora bolo hnojisko a latrinový záchod. Súčasťou priedomia bola malá záhradka na kvety, ohradená dreveným plotom. Boli to drevené tyčky, prepletané cez tri vodorovné drúky. Neskôr tieto ploty nahradili ohrady, ktoré mali najčastejšie z vrb kresané latky, tzv. štachytky alebo palanky. Chudobnejšie rodiny mali namiesto plota tzv. gelendre - vodorovné drúky, na ktorých sedávali chlapi, keď sa chceli porozprávať pri návrate z kostola alebo krčmy. V predzáhradke sa pestovali georgíny, astry, zajačí pysk, okná boli vyzdobené muškátmi. Vzadu za domom bol ovocný sad. Niekoľko metrov štvorcových z neho zaberala malá zeleninová záhradka, chránená plotom pred dotieravou hydinou. Vo väčšom pestovali zeleninu na roli zvanej kapušnica, blízko dediny. Tu pestovali kapustu, kaleráby, cviklu, cibuľu, cesnak, fazuľu, hrach, mrkvu, petržlen, tekvice, uhorky, mak. Zariadenie domácnosti bolo pomerne jednoduché, ale praktické. K vybaveniu prikleta patrila veľká pec, dvojdvierová skrinka na odkladanie riadu (omarika), lavice bez operadla (lavky), lavica s operadlom (limbak), lavica na vedrá s vodou a latky na vešanie riadu po stenách. Podlaha bola z hlíny. Pec z tehál sa každú sobotu bielila vápnom. Podlahu potierali žltou hlinkou (pohlinkovali), niekedy sa robil aj vzor. Celý dom sa bielil zvonku vápnom pred Veľkou nocou a sviatkom sv. Michala, patróna dediny.

V obytnej izbe (chyži) boli postele a vyťahovacie postieľky pre deti. Na posteli bol stružľak, naplnený žitnou slamou. Na ňom bola plachta a na nej ešte "pulka" (vyšívaná prikrývka), zakrývajúca prednú časť postele, kde neboli periny. V miestnosti boli ešte truhlice na šaty (lady), limbak, stôl. Na stole nesmel chýbať peceň chleba, zakrytý plátom. Na čelnú stenu medzi okná vešali zrkadlo, na ostatné steny spravidla obrazy svätých. Strop tvorila nosná hrada (hreda) prierezu asi 30 x 50 cm. Kolmo na ňu sa ukladali tenšie trámy (tragare). Medzery boli vyplnené doskami, preloženými cez seba. Na osvetlenie slúžila petrolejová lampa, vonku lampáše a sviečky.

Každá roľnícka domácnosť bola súčasne bývaním i pracoviskom. Celý život, príprava stravy, spánok, sa odohrávali v 1 - 2 miestnostiach, pričom rodiny boli väčšie ako dnes. Päť až šesť detí v rodine nebola zriedkavosť. Spolu s rodinou žili obyčajne aj starí rodičia. Na hospodárstve pracovala celá rodina, každý primerane svojmu veku a silám.

Stravovanie

K základným činnostiam v domácnosti patrilo pečenie chleba. Gazdiné ho piekli raz za týždeň, v sobotu, naraz 6 kusov - na každý deň jeden. Cesto zaprávali vo veľkom drevenom korýtke. Po vykysnutí sa rozdelilo do malých okrúhlych korýtek (jedinákov), chvíľu postálo

a potom ho drevenou lopatou vsádzali do spodnej časti pece, tzv. pekárnik, ktorý bol vykurovaný drevom. Pred sádzaním sa uhlie zo spáleného dreva upravovalo "pociskom". Po dopečení chleba sa nakoniec piekli pagáče (tmavé) alebo beliše (plnené kapustou, lekvárom, tvarohom, makom, zemiakmi, sušeným ovocím). Z korytka na chlieb sa vyškrabali zvyšky cesta, zmiešali sa s kapustou a upiekol sa tzv. strašeník. Chlieb si každý člen domácnosti veľmi vážil. Pred načatím nového pecňa ho prežehnali. Ak niekomu spadol kúsok chleba na zem, dotyčný ho po zdvihnutí na znak úcty pobozkal.

Okrem chleba vedeli gazdinky pripraviť chutné mäsité, mliečne i rastlinné jedlá. Boli to rozličné husté polievky (kyšeľ, demikát, ľušta, papcun), mačanka, tvarohom, lekvárom alebo makom plnené pirohy, múčne posúchy pečené na rozpálenom plechu, zemiakové placky (naľešňiky), halušky s kapustou alebo tvarohom (trepanky), grul'ovníky, zemiaky s kyslým mliekom, jucha so zápražkou, fazuľová polievka, kapusta s údeným mäsom, v šupe varené zemiaky, pečené zemiaky s kapustou, "šľepa kura" (zapečená zmes vajec a múky, podobná dnešnej plnke do kurčat'a), ba pri slávnostných príležitostiach aj koláče. Mäso sa jedlo vo sviatočné dni. Zväčša zabili sliepku, kačku alebo hus. Z ovocia sa sušili slivky, hrušky, jablká. Oblúbená bola aj kapustová polievka so sušenými hubami a bobalky na Vianoce. Na fašiangu sa piekli aj kreple (šišky). V domácnosti nesmel chýbať ani sud kyslej kapusty.

V zime nastal čas zabíjačiek. Bola to veľká udalosť v každej rodine. Zo zabitého prasaťa sa ušlo nielen príbuzným, ale aj susedom a známym. Domáce klobásy, slaninku a mäso údili v spodnej rozšírenej časti komína. Tieto zásoby tvorili podstatnú časť obživy rodiny nielen v zime, ale aj počas poľnohospodárskych prác. Potraviny, podliehajúce skaze, držali v pivnici alebo spúšťali do studne (maslo, mäso, mlieko). Ľadovňu (jamu, naplnenú kusmi ľadu a slamou) mal iba veľkostatkár Pulszký a krčmár. Ľad pre nich rúbali na Toryse chlapi z dediny.

Práca na hospodárstve

Ťažšie a náročnejšie práce na hospodárstve vykonávali muži. Najviac boli pracovne zaťažení počas poľnohospodárskych prác od jari do jesene. Na jar pripravovali pôdu na siatie a sadenie. Pole orali pluhom, ktorý väčšinou ťahali kravy, pretože kone mali iba bohatší gazdovia. Za požičanie koní musel roľník odpracovať u majiteľa niekoľko dní na poli. Pole bránili drevenými bránami s kovovými klinmi. Siali ručne z trávnic. Zemiaky sa vysádzali tiež ručne, do brázdy za pluhom. Veľkú pozornosť venovali koseniu trávy, sušeniu a zväžaniu sena, ktoré bolo dôležitou potravou pre dobytok a kone. Seno sa na poli sušilo na osterhách. Zväžali ho na rebrinových vozoch, zvaných drabiňáky. Aby z voza nepadalo, na seno sa po dĺžke voza dal drevený drúk - pavuz. Vrcholom letných poľnohospodárskych prác bola každoročne žatva. Od jej výsledku záviselo ďalšie živobytie rodiny. Roľníci žali obilie ručne, kosami.

Pokosené obilie poviazali do snopov povrieslami (povrisla) a poukladali do krížov (rakášov) po 15. Z poľa sa zväžalo do stodôl, kde časť hneď vymlátili, aby bolo na jesennú sejbu (oziminy) a ostatné chlapi vymlátili až v zime. Väčšinou sa mlátilo ručne cepami, mláťačku mal iba veľkostatkár Gejza Pulszký, Ján Machala a živnostník Marcel Klein. Roľníci si ju požičiavali za časť výmlatu. Pri mlátení bolo potrebných asi 10 - 15 ľudí (strojník, podávači do bubna, podávači snopov, obsluha násypníka, ...), pre ktorých po skončení práce domáci gazda pripravil menšiu hostinu. Pretože počas žatvy neustále hrozilo nebezpečenstvo požiarov, striedali sa obyvatelia jednotlivých domov v strážnej nočnej službe. Keďže pôvodný mlyn (na terajšej Mlynskej ulici) koncom 20-tych rokov už nefungoval, chodili michalianski roľníci mlieť k mlynárovi Karafovi do Ostrovian. Zrno a múku uskladňovali v sypanci. Zrno

bolo nasypané v sušikoch (drevené truhlice s vekom), na múku sa používala drevená truhlica s tromi zásuvkami (šafáreň).

Hneď po žatve začal zber zemiakov. Väčšinou ich vykopávali ručne motykami a zberali do opálok, odkiaľ ich sypali do vriec a zväžali do pivníc a dolíkov. K jesenným prácam patrili aj zber repy a kapusty. Repu používali ako krmivo pre dobytok. Miešali ju so sečkou (šečka), posekanou slamou a lístím. Pripravovali ju na tzv. šečkarni, mechanizme poháňanom ručne kľukou alebo pomocou gempľa, poháňaného kravami alebo koňmi. V zime žila roľnícka rodina kľudnejšie. Muži rúbali drevo v lese, zväžali ho na saniach (vlakoch), starali sa o dobytok, opravovali poľnohospodárske a domáce náčinie, plietli koše a opálky, viazali metly z brezového prútia, vyrábali šindle z jedľového dreva, vozili drevo na gáter do Sabinova. Drevo používali ako stavebný materiál aj ako palivo. Rezali ho ručne na tzv. kožlinách a ukladali do tzv. šahovín. Kvalitnejšie jedľové drevo, ktoré malo v priemere viac ako 50 cm, slúžilo na výrobu šindľov. Náročnejšie stolárske práce v dedine vykonával stolár Ján Judičák (vyrábala lavice, lady, omariky) a zručnosťou v rezbárstve vynikal Bartolomej Arvay. Pri stavbe domov nachádzali uplatnenie tesári (cimermani). Ženy okrem varenia, prania, starostlivosti o deti, krmili hydinu, dojili kravy, mútili maslo, robili tvaroh, piekli chlieb, starali sa o zeleninovú a kvetinovú záhradku a pomáhali mužom pri prácach na poli. V lete vstávali už skoro na svitaní (pred 4. hod.). Deň začínal kŕmením hydiny a ošípaných. Potom sa rodina naraňajkovala a odišla na pole. Tam pracovali až do obeda, kedy sa vrátili domov najesť a nakŕmiť hydinu. V čase špičkových poľnohospodárskych prác muži pracovali na poli celý deň, ženy im prinášali stravu na pole. V lete ženy zhrabovali a sušili seno, dávali ho na osterhy, počas žatvy podberali a viazali obilie, pomáhali mužom pri zväžaní, okopávali zemiaky, repu a zeleninu. Veľkú starostlivosť venovali pestovaniu a spracovaniu ľanu, základnej suroviny na výrobu tkanín. V jeseni celá rodina vyberala zemiaky (väčšinou ručne motykou). Husi pásol dedinský husiar, ktorý za túto službu dostával naturálie (dežmo): koláč, chlieb a 2 - 3 korýtka múky. V niektorých rodinách pásavali husi mladšie deti. Staršie (od 7 - 8 rokov) chodili s kravami, rezali repu a slamu.

V zimnom období sa práce žien sústreďovali na domácnosť. Medzi typické práce patrilo páranie peria, spriadanie ľanu a vlny, tkanie na krosnách, vyšívanie, strihanie handier do pokrovcov (doma tkaných kobercov), vykrmovanie husí.

Spracovanie ľanu

Pestovanie ľanu malo pre domácnosť veľký význam, pretože jeho využitie pokrývalo všetky potreby vo výrobe tkanín na ošatenie a vybavenie domácností. Preto každý venoval tejto technickej plodine veľkú starostlivosť od výsevu až po samotný zber a potom sa ju snažil čo najdôkladnejšie spracovať. Už krátko po zasiatí a potom počas celého vegetačného obdobia museli ľan často plieť. Po dozretí rastliny povytáhovali a poskladali do snopkov. Doma ľan "orafali" na rafe (doska s klincami), čím ho zbavili semien. Potom ho poviazali a uložili na 1 - 2 týždne do stojatej vody v časti chotára zvanej Močidlá. Po vybratí z vody ho usušili, lámáním alebo tlčením na kameni zistili, či púšťá vlákna a ak tomu tak nebolo (ľan nebol domáčaný), rozložili ho na záhrade po zemi, kde sa rosil (nasával nočnú vlahu) a po vyrošení sušil, naukladáný v tzv. čutkách. Samotné spracovanie začalo tlčením na kameni, čím sa uvoľňovali vlákna rastliny. Nasledovalo trepanie na cerlici, kde sa zbavoval tzv. pazderia. Takto upravené vlákna česali na doske s klincami. Týmto postupom vznikli tri druhy suroviny:

klaky - hrubší odpad, používaný na výrobu vriec

pačesné klaky - jemnejší odpad, slúžiaci na výrobu plachiet

ľanová kúdeľ - najkvalitnejšie vlákna na spriadanie a tkanie

Získanú kúdeľ ženy počas dlhých zimných večerov spriadali na nite na praslici alebo kolovrátku. Nite natočili na cievky, tzv. špuľe. Pred tkaním ich navili na motovidlo, priadzu sňali a vyvarili v lúhu z popola. Po vysušení a snovaní na snovadlici natiahli z nití osnovu na krosná a začali tkať. Krosná tvorila pomerne zložitá, dômyselne vyriešená drevená konštrukcia, pozostávajúca z týchto hlavných častí: naviják, podnožaje (stúpadlá), bardo, niceľnica, lada na navíjanie, val. Tkali na nich plátno, plachty a pokrovce. Aby bolo plátno biele, na voľnom priestranstve nabili do zeme kolíky, natiahli ho na ne a nechali ho na slnku vybieliť. Lanové plátno bolo a je pre svoju trvanlivosť, kvalitu a viacúčelovosť obľúbeným materiálom. Do zabudnutia neupadli ani krosná a doposiaľ plnia svoju funkciu v niekoľkých michaliansky domácnostiach pri výrobe domácich kobercov (pokrovcov).

Priadky

Dlhé zimné večery trávili ženy a dievčence na priadkach, ktoré okrem praktického významu boli v istom zmysle aj spoločenskou udalosťou.

Po náročných poľnohospodárskych prácach nastala príležitosť zísť sa v kruhu známych, odovzdať si skúsenosti, porozprávať sa o novostiach na dedine a v okolí, zabaviť sa. Aj keď sú tieto časy od nás už veľmi vzdialené, predsa nám ich oživujú pôvodné záznamy vtedajších kronikárov.

"... Ved' nie preto idú na priadky. Doma by azda viac napriadli, ale idú preto, že tam budú všetky, že je príležitosť umyť sa, obliecť, blysnúť sa, bo prídu parobci, aj medzi sebou jedna druhú posudzujú. Keď ty posúdiš inú, aj teba môžu.

Už cez deň, keď sa vrstovnice stretnú či na Toryse pri praní, či dakde inde na dedine, potajomky sa spytujú: "Či prídeš?" Nuž ako by neprišla, ved' celý deň jej to po myslí chodí. Vonku je fujavica, statok nakrmený.

Kúdeľná izba. Dievčatá sú vyfintené, páchnuce, jedna krutošovou, druhá božím drievkom, tá hrebíčkom, hentá prominelovou páchačkou. Keď parobci do toho vojdú, just ako do neba. Veselo zasadnú na lavice okolo steny i prostred izby, na stolce a dajú sa do pradenia, do reči a spevu. Nejedna napradie celé vreteno, podľa toho, či má lan, či zrebe. A keď sa parobci fígľov navystrájali, a keď bola harmonika, aj natancovali, odchádzali. Každá išla za svojím zavrieť. A keď daktorej neprišiel, tej bolo od srdca ťažko. Ba vraveli, že jej z očí prišlo. Taká ani nevydržala do konca.

Keď mládenci odišli, začali sa rozprávať o nich, čo ten, čo onen povedal, pošepol, ako sa držal, ako bol oblečený, akú mal košeľu, golier, šnúrky. Potom parobkom zaspievali posmešné piesne. Každé kypelo srdce ani žinčica v kotli. Potom si začali vraviť o mátochách, strigách, strigôňoch, ježibabách, černokňazníkoch, kráľoch, princoch, šarkanoch, vodníkoch, porobeniskách a čarách. Hrôzostrašné veci pospomínali. Najhroznejšie vari boli o umretých. Nejednej "huša skura" stanula. Také boli krásne zlaté priadky, teplo a milo, iba keď dajedna sa strhla a zbuntošila všetky: "Dievky, pod' me domov, polnoc je!" Poschytávali chustky, šafolky, kožúšky, kudzeľ pod pazuchu, zahasili a vyšli. Von ich striasla zima. ..."

Obliekanie

Do konca 19. storočia bol jediným oblečením dedinského človeka ľudový odev (kroj), v ktorom uplatnili svoj vkus, tvorivosť, nápaditosť a zručnosť. To všetko však podriadil praktickým potrebám. Kroje jednotlivých krajov i dedín mali svoje zvláštnosti, typické znaky, spôsoby zdobenía a farby. Mať pekný a vkusný kroj bolo aj otázkou spoločenskej prestíže.

Mužský odev: pozostával z košele z domáceho plátna s preloženým golierom a zapínaním na gombičky. Rukávy boli všité do manžiet (opäsece), vyšívanych alebo tkaných, výlučne v červeno - bielej kombinácii. Spodné nohavice sa nazývali gače. Starším typom nohavíc boli súkenné biele chološne, novším biele drelichové alebo sviatočné čierne súkenné. Oboje boli zdobené okolo rázporkov čiernym šnurovaním. Vesta (lajblík) mala stojatý golierik a siahala do pásu. Šili ju z čierneho súkna a zdobili žltou výšivkou a okrúhlymi gombičkami. V zime si obliekali nižšie pásu siahajúci kabát zo špeciálne tkaného súkna s dlhým vlasom, prípadne šitý z baraních koží (guba). Takú istú dĺžku mal aj kabát z bieleho súkna (huňa), lemovaný zeleným súknom. Okrem toho nosievali dlhý biely súkenný kabát (čuha), zdobený pestrou výšivkou. Ako tradičný doplnok slúžil úzky šál, pletený z rôznofarebných bavlniek. Obúvali si čižmy, neskôr topánky (boganče). Na hlave nosili baranicu alebo malý okrúhly klobúk s vyhnutou strieškou, neskôr mestské klobúky.

Ženský odev bol pestrejší, najmä jeho sviatočná varianta. Jednotlivé jeho časti sa využívali podľa príležitosti. Spodnú časť tohto odevu tvorila úzka sukňa z ľanového plátna, siahajúca po kolená, dole obrúbená madeirou (štykeraj). Oplecko (košeľ a po pás) bývalo z jemnejšieho plátna, jeho rukávce z kúpenej látky (paťolatu). Manžety a golier boli z červenej činovate (druh domácky vyrobenej tkaniny z prírodných vlákien), tkané alebo pestro vyšívane. Ženy nosili naraz viac sukni. Spodné boli biele, na nich vrchná farebná. Na sukni sa nosila kidl'a (z tmavočerveného, modrého, hnedého brokátu, zdobená jednofarebnými kvetmi, ženy staršieho veku čierne), na nej vpredu šurc. Bolo ich viacero typov - šurc (zakrýval iba prednú časť, viazal sa okolo pásu šnúrkami, nosili ho pri práci, denne), fartušek (širší šurc, presahoval aj na boky, zdobili ho strojom vyšívane kvety; sviatočnejší, na večarky, sviatky, svadby) a fartuch (široký čierny skladaný šurc, z dvoch dielov, uprostred spletených rôznofarebnými nitkami). Vpredu na fartuchu nosili ženy dvakrát preloženú pestrofarebnú stuhu, prevlečenú popod šnúрку a voľne visiacu. Živôtik staršieho typu (vist) býval z čierneho súkna, s hranatým výstrihom, lemovaný zamatovou stužkou. Novší typ (lajblík) je z rozličných materiálov, s okrúhlym výstrihom, zdobený nášivkami, perličkami, koráľkami a granátkami. Bol prišíty na kidl'a a spolu s ňou sa aj obliekal. Každá žena mala spravidla niekoľko lajblíkov, ktoré si prešívala. Známe sú tieto druhy:

vyšívany - vzory vyšité na tkanej látke (plátne)

pikový - z kúpenej látky zlatá - striebornej kombinácie s vyšitými kvetmi

džubany - z domáceho plátna, ihlou vpichované nitky

tkaný - plátno bolo tkané už s príslušným vzorom (kvetmi)

šapaný - na lesklej látke strojom vyšité kvety

Všetky druhy lajblíkov boli lemované jednofarebnou stužkou (červená, ružová, modrá, fialová ...) a ich ozdobou boli pekné gombičky. V lete chodili ženy bosé, do kostola v čižmách.

Odev v zime: patril k nemu priliehavý kabátik do pásu z kupovaných materiálov (hrubý brokát), tzv. hojda (rukávy a pás zdobila riasená fodra z čierneho zamatu), vizitka (hrubšia blúza z brokátu, s teplejšou podšivkou) alebo huňa (blúza podšitá a lemovaná kožušinkou, tzv. "baránkom", zdobená šnúrkami). Obúvali si čižmy (buty). Ženy si okrucali vlasy okolo drôtenej podložky (drut), ktorý tvorí podklad pod čepiec, skladajúci sa z troch častí: čepiec, čolko, čipka. Samotný čepiec je z brokátu, z čipkoviny i z lacnejších materiálov.

Vrchná, viditeľná, časť musela byť čo najviac zdobená. Čolko (čelenka) je pásik brokátu olemovaný perličkami, ktorý prikrýva prednú časť čepca. Vpredu na čolko sa priložila čipka, privityaná vzadu šnúrkou. Okolo hlavy, čiastočne zakrývajúč čipku, si okrucili čiernu mašľu (galunek), splývajúcu popod šnúku šurca až po koniec kidle. Na čepci nosili 1 - 2 farebnú chustku (šatku) rozličných druhov, staršie ženy tmavých farieb. V zime nosievali vydaté

ženy hrubšie (baršoňové) chustky so strapcami, v jednom rohu zdobené vyšívanými kvetmi. Slobodné dievčatá čepiec nenosili, ich ozdobou bol vrkoč a zdobený hrebeň vo vlasoch. Deti mali veľmi jednoduché oblečenie. Jeho jedinou časťou bol vigan (dlhá košeľa) rôznych farieb. V lete chodili bosé, na zimu dostali papučky z kože, neskôr topánky. Chlapci dostali nohavice, až keď začali chodiť do školy. Miestni pamätníci spomínajú, že po prvej svetovej vojne nosili chudobnejší dedinčania kapce z hrubého plátna a koženou podrážkou (ženy) a kožené papuče s remienkami (muži). Namiesto ponožiek nosili muži onuce, v zime niektorí slamu. V obliekaní sa ešte zachovávali dosť veľké rozdiely medzi mestom a dedinou.

Od začiatku 20. storočia ustupovalo tradičné ľudové oblečenie (kroj) mestskému oblečeniu. Aj v oblastiach, kde sa ľudový odev držal pevnejšie, preniklo však doň mnoho prvkov z mestského oblečenia. Mužské oblečenie prešlo na ľahší štýl. Jeho základom bol tmavý oblek (nohavice, sako, vesta), biela košeľa, prípadne viazanka. Okrem toho sa začali nosiť pletené vesty a svetre. Nevyhnutným doplnkom oblečenia bol tmavý klobúk. Vplyv mestskej módy ovplyvnil aj obliekanie detí (pumpky, kabátik, sveter, topánky, košele ...).

Pranie

Patrilo medzi pomerne náročné ženské práce. Začínalo sa tzv. rajbaním, pri ktorom sa prádlo "prehudľalo" (predpralo) na rajbačke v drevenej bodvanke. Potom prišlo na rad tzv. "zvaraňe". Jediným pracím prostriedkom bol lúh. Vyrábali ho tak, že drevený popol zakrútili do ľanového vrecúška, ktoré ponorili do vriacej vody. Takto vylúhovanou zmesou zalievali prádlo v kadzici (okružla drevené nádoba s dúhami). Ženy a dievčence chodili s takto pripraveným prádlom na Torysu, kde ho zbavili lúhu. Na kameň položili jednotlivé väčšie kusy prádla a pistom z nich vyklepávali mastnú vodu až dotedy, pokiaľ netiekla čistá. Menšie veci prali doma na rajbačke v drevenom koryte. Používali mydlo, varené doma, neskôr kupované. Pokrovce prali taktiež na rieke, a to tak, že do prúdu si postavili drevenú lavičku, cez ňu ho prevesili, namydli a šúchali drsnou kefou (ryžovým kartáčom). Vypraté veci potom doma zavesili na plot, na štachtyky. Tieto využívali aj na sušenie riadu po umytí. Vysušené prádlo vyhladili žehličkou (bigľajzom), vyhrievanou žeravým uhlím. Zvláštnosťou bol spôsob, ktorým si dievčatá žehlili stuhy. Robili tak na otvorených horúcich dvierkach na peci, po ktorých napnutú stuhu viackrát pretiahli.

Kúpanie

Vzhľadom na vtedajšie podmienky nebolo kúpanie veľmi časté. Väčšina dedinského obyvateľstva sa v zime kúpala asi raz mesačne.

Na to bolo treba v kuchyni rozložiť koryto alebo drevenú kadzicu a nahriať na peci vodu. Hlavu umývali sódou, proti všiam sa používal petrolej. Muži sa bežne ráno umývali pri studni, ženy a deti doma v lavóre. Zo studne čerpali aj vodu na pitie a varenie. Často bola však znečistená presakovaním odpadov z maštálí, hnojísk a záchoda a stávala sa zdrojom nákazy. Možnosti liečby boli značne obmedzené, lekára privolávali zo Sabinova iba vo veľmi naliehavých prípadoch, pretože lekárske služby a lieky boli drahé. Nemocných prevážali na ošetrovanie vozom. K bežnejším, ľahším prípadom privolávali ľudových liečiteľov, felčiarov. Patril k nim napr. Ján Ďaďovský, naprávajúci vyklbeniny a zlomeniny končatín, Ján Kuba, ktorý ťahal zuby. Často sa pokúšali odstraňovať zdravotné ťažkosti zariekavaním. Známu bola Mária Miklošová, ktorá liečila hnisavú angínu (pľugavku) tým, že po západe slnka chorého okiadzala, hrdlo masila maslom a dávala mu piť bylinkový odvar. Za toto liečenie musel potom uzdravený odpracovať u nej dva dni. Podobnej činnosti sa venovala aj Anna Sedláková, ktorá začítavala ružu (zápalové ochorenie tkaniva). Proti tzv. urieknutiu ("stalo še

mu z očí") slúžila voda s uhlíkmi, ktorou potierali čelo a ruky, pričom "urieknutého" prežehnávali. Z vážnejších ochorení, v tých časoch často smrteľných, to bola tuberkulóza (suchoty, TBC) a šarlach. Veľká epidémia tejto choroby sa spomína v roku 1936.

Obchod a remeslá

Aj keď roľnícke domácnosti boli v získavaní životných potrieb v značnej miere sebestačné, predsa sa nezaobišli bez remeselníckych výrobkov a materiálov, nevyhnutných pre každodenný život. Podobne ako v okolitých dedinách, aj v našej obci sa v tom čase našli zruční remeselníci. Takými boli napríklad Jozef Petřík a Andrej Štofán (kolári), Štefan Vaňo a Ján Ďaďovský (obuvníci), bratia Zborovjanovci (kováči). Drobné služby, ako napr. strihanie, poskytovali popri práci na hospodárstve napr. Jozef Lukačko, Jarábek, Marcinko.

V obci boli dvaja obchodníci - Marcel Klein a Leopold Pollák (zvaný Poláček). Prvý z nich bol majiteľom hostinca a obchodu so zmiešaným tovarom. Býval na mieste, kde dnes stojí dom p.Reváka. Vedľa domu stál hostinec pre počestných furmanov a obchodníkov s prístreškom pre povozy. Okrem toho M. Klein vlastnil pozemky a mláčačku. Leopold Pollák bol mäsiar. Nakupoval a porážal jatočný dobytok a mäso predával vo vlastnom obchode (pod kostolom, na mieste bývalého „Spolku“ a starej krčmy). Ceny tovaru boli pohyblivé a záviseli od úrody a momentálnej hospodárskej situácie. Nebolo zriedkavosťou, že sa nakupovalo aj na úver. Pre orientáciu uvádzame **ceny tovaru v tridsiatych rokoch:**

krava	400 - 900 Kč
100 kg pšenice	80 Kč
100 kg zemiakov na spracovanie	10 Kč
100 kg jedlých zemiakov	30 Kč
homol'a cukru (asi 20 Dkg)	1 Kč
bravčovina (1kg živej váhy)	4 Kč
rompeľ masla (asi 0,5 kg)	5 - 6 Kč
vajíčko	20 hal.
funt hovädzieho mäsa (0,5 kg)	8 Kč
1 liter alkoholu	8 - 12 Kč
čižmy (lakovky).....	120 Kč
topánky (boganče)	29 Kč
1 meter látky	4 - 6 Kč
oblek	180 Kč
nohavice	36 Kč
košeľa	24 Kč
bicie hodiny do domácnosti	15 Kč

V miestnych podmienkach sa v tom čase denná mzda pohybovala od 5 do 12 Kč. Cesta vlakom do Sabinova stála 0,80 Kč.

Nielen ceny, ale aj miery a váhy sa líšili od dnešných. Základnou mierou pre váženie bol funt (0,450 kg). Obilie na sejbu sa meralo v korcoch (asi 25 kg). Ten bol zároveň aj plošnou mierou (250 siaha). Zodpovedal ploche, obsiatej obilím z jedného objemového korca. Menšou plošnou jednotkou bola siaha (198 x 198 cm), väčšími boli gból (4 korce) a utro (6 korcov). Priemerný gazda mal asi 10 gbólov (4 ha) pôdy, najväčší (Ján Marton, Jozef Mikloš, Andrej Revák, Ján Mikloš, Jozef Fabián, Ján Machala ...) okolo 45 - 60 gbólov (18 - 25 ha).

Následky hospodárskej krízy na dlhší čas poznamenali aj život obyvateľov v dedine. Mnoho roľníkov bolo zadlžených. Nedostatok financií sa snažili riešiť založením **úverového družstva** v roku 1935. K jeho zakladateľom patrili: A.Lipták, J.Marton, Š. Marton, J.Pintek, A.Machala, J.Machala, Š.Kuba, J.Kuba, Š.Timko, A.Kolpák, Palko, Verbovský. Podielníci si vytvorili fond s minimálnym vkladom 100 Kč na člena, z ktorého poskytovali úvery s 2% úrokom, čo bolo podstane výhodnejšie ako pri bankových úveroch.

Svojpomocný charakter malo aj **potravinové družstvo**, založené v roku 1936. Každý člen, ktorý zložil počiatočný vklad 100 Kč, si mohol raz ročne (pred Vianocami) prevziať potraviny v určenej hodnote.

Porovnávací tabuľka používaných plošných mier				
	m ²	a	ha	siaha
1 m ²	1	0,01	0,0001	0,27803
1 a	100	1	0,01	27,803
1 ha	10 000	100	1	2780,3
1 siaha	3,5967	0,0359	0,000359	1
1 jutro	5754,64	57,54	0,5754	1600
1 korec	2878	28,78	0,2878	800
1 merica	1918,2	19,182	0,19182	533,33
1 uhorské jutro	4316,04	43,160	0,4316	1200

	jutro	korec	merica	uhorské jutro
1 m ²	0,000173	0,000347	0,000521	0,000231
1 a	57,546	0,347	0,0531	0,0231
1 ha	1,73774	3,47	5,21	2,317
1 siaha	0,000625	0,000125	0,000185	0,000833
1 jutro	1	2	3	1,25
1 korec	0,5	1	1,5	0,6667
1 merica	0,333	0,6667	1	0,4443
1 uhorské jutro	0,75	1,5	2,25	1

Odvody

"...Veľká udalosť v obci, keď mládenci rukujú. Celá dedina je na nohách. Regrút pyšne vykračuje si dedinou. Myslí si, že celý svet len na ňom visí. Na to teraz nemyslí, aká ľútosť ho pochyť za vôňou domu, maštale, sena, za materou a hlavne frajerkou. Podnapití regrúti v dlhom rade cez celú cestu držia sa okolo krku. Podperené klobúky (biela kartka za obrúbkom nechýbí) nedbanlivo držia sa na jednom uchu. Dedinou ozýva sa spev. Chlapčiská, deti chodia za nimi. Dievky vykukujú, každá šurc v jednej ruke, čo si nestačí oči vytierať, na druhú zabudla, tá jej visí od smútku zmeravená pri tele. "Frajira mi vžali. Bože, čo ja budzem robiť?" Matere pri stole nevedia, čo do ruky chytiť, také sú bezradné, a otcovia motajú sa po dvore, po chlieve, zabudli aj statok napojiť.

A regrúti jeden druhého chytal pod pazuchy a teperili sa na vozy, keď richtár s palicou kričal: "Chitro, chlopci, šidajme, bo zameškame!" Voz a kone boli ozdobené stuhami. Pieseň lietala ponad dedinu smutno, ľúostivo. Kočič práskol bičom, kone vyplašené spevom sa vzopáli a dali sa do cvalu. Ej, nejedna obracala sa na posteli dlho do noci a nedajbože, aby sa jej vička privreli. ..."

Vinšovačky a koledy, zaznamenané v obci

Vinšujem vam, vinšujem, na totu svatu Vil'iju,
žebi sce totu vil'iju mohli prežic, druhu dožic,
a ku temu od Pana Boha žadac ščesce, zdrave, jeho božske požehnaňe
na ostatku pulni dvur statku
a po šmerci slavu nebesku, korunu and'elsku,
to ja vam vinšujem.

*A ja vam vinšujem na tu svatu Vil'iju šicko dobre,
 co od mileho Pana Boha požadace,
 ščasce, zdrave, hojne božske požehnaňe,
 žebi kravi maľi ml'iko s visoku penu, hustu šmetanku,
 v stajňi bičkoch jak v leše jedličkoch,
 na roľi snop zarna na snope,
 na luke šena kopy na kope,
 v chl'ivkoch kurkoch, kačkoch, huskoch, pul'koch tel'o,
 žebi sce nemohľi ani pozavirac.
 A po tim marnim živoce slavu nebesku a korunu and'elsku
 žebi sce obšahl'i.
 Pochval'eni Ježiš Kristus.*

Ľudové zvyky podľa spomienok pamätníkov

"...Na Vil'iju mušela bic donešena žitna slama, na ktorej še mušeli kormacac (šantit') dzeci. Z totej slami še zrobel'i porvisla a na Tri krále s tima porvislami še obviazali stromi, žebi dobre rodzeľi. Daco z tej slami še zochabelo a dala še do porvisloch, do ktorich še viazal jarec, žebi mal dobre zarno."

"...Od Lucii do Božeho narodzeňa šmele a zvedave chlopi robeli sebe stolki, ktore vžali na pul noci do koscela a ked še na ten stolek postavil, ta vidzel šicke bosorki, co buli obracene zadkom ku oltaru. Mušel mac zo sebu mak, ktorí sipal po draže, žebi ho bosorki neulapeli. Bo oni mušeli perše mak pozbirac a tak za nim ucekac."

"...Na mladzenki (4. deň vianočný) še chlopi posadzeľi do sušeda abo do kudzeľnej chiži a popijali pal'enku, bo v ten dzeň še meňela na krev a chlop omladnul."

"...Dalše dni až do Troch kraľoch (6. január) chodzeľi po valaľe jašličkare, ktorich nacvičel obecni učitel' abo farar. Chodzeľi z chiži do chiži. Ľudze ich všadzi obdarovali a peňeži potom daval'i na koscil. Na Novi rok a Tri krále chodzel farar, kantor a štirojo miništranci po koľedze. Na dzvere napisali rok a perše pismena z mena kraľoch G+M+B (Gašpar, Melicher, Baltazár). Farar potom pošvecel chiže, domace mu dali peneži, šicke stali v šore a modleľi še. Napis na dzveroch bul zo švecenu krejdu a mohol še zmazac až na Popelnu strelu, kedy začinal Veľkonočni pust. Pust trimal 42 dni a v strelu a piatok še nešmelo jesc meso.."

"...Od Troch kraľoch do Krivej stredi buli fašangi a každi večar dzifki i parobci še schodzeľi na večarki do tej chiži, dze mali dzifku na vidaj. Dzifki pradli a parobci jim robeli zloc. Domaca gazdiňa narichtovala kolač, hratu pal'enku, oriški, domacej klobaski a slaňini. Nejedna dzifka okrem pražneho vrecenka prinesla i pulne, žebi še mohla pred parobkami chval'ic, jaka je šikovna gazdiňa - keľo napredla. Običajne od osmej po pohosceňu dzifki kudzeľe odlozeľi, parobci začali hrac na harmoniku a tancovalo še do 10 - 11 hodzini, niž hlaňnik nezatrubel nočni kl'ud. V sobotu a nedzeľu buli večarki a michaľanske dzifki a parobci še schodzeľi pod šmikňu, dze še tancovalo až do pulnoci."

"...Okrem večarkoch hlavňe na ostatne fašangi už tradičňe bula zabava, ktora še neobešla bez bitki. Bitka bula običajňe pre frajirki, bo parobci z gazdovskich rodzin nedovoleľi

parobkom želať a ostatným chudobným, žeby dzifkom kurizovali. Na zabave hrala ciganska muzika a to Paradni Jaňo - primaš, Adam - druhí primaš, Štefan - kontraš, Berti - na basoch. Ženače na každej muzike tancovali verbung. Vedol ich Marton, ktorí to nacvičel i tancoval najkrajši."

" ...Na Ondreja še poschodzelí parobci i dzifki a podľa starich zvukoch ľali roztopene olovo cez kľučovu dzirku do vodi a pritím hvareli: "Ondreju, Ondreju, na tebe olovo ľeju." Podľa toho, čo še z olova zrobelo vo vodze, sebe prorokovali, čo ich čeka. "

" ...Na Rusadľe stavalí parobci dzifčatom maje do zahradki pred oblak. Mušeli bic take šikovne, žebi ich pritím nikto nevidzel. Stavjalí ich v noci. Čim krajše dzifče, tím paradnejši maj malo a na nim vecej mašľoch. Domi sebe ľudze zdobelí ľipovima konarikami."

" ...Na Veľkonočne šveta vo štvartek, piatek a v sobotu še v koscel'e nežvoňelo, namesto toho chodzelí chlopci po valaľe s rapkačami. V nedzel'u doobedu še švecela paska. "

" ... Na šveto Božeho cela bulí na štiroch koncoch valala postavené oltariki. "

" ...Veľo ľudzi verelo v porobenisko. V každim valaľe bul dakto, kto znal porobic. Porobic mohol tak, že na dakeho kukal, abo še ho dotknul, vžal mu daco z domu, abo mu daco podrucel. Porobenemu človeku potím bulo plano, bul chori, v ničim še mu nedarelo. Doktorim gazdom prestaľi kravi dojic, kone cahac, podechla mu hadzina ... Bulí aj take, čo znalí odrobic. "

" ...Každi rok po žatve, začatkom septembra, v daktoru nedzel'u bulí dožinki. Deputatnici donešli veľki venec z klaskoch do kapľički pri kaštiľu. Pani veľkomožna stala na horušu. Potím každi dostal pul ľitra palenki, tancovalí sme pri muzike, perše na dvore, potím v šope."

Veľkostatkári

V období medzi dvoma vojnami sa v obci vystriedali dvaja veľkostatkári. Do roku **1927** býval v kaštieli **Imrich Péchy**, u ktorého pracovalo 25 - 30 deputátnikov. Ku kaštiľu patrila aj liehovar (dal ho postaviť Samuel Fränkel) a osada Lazy s 12 deputátnikmi. Správcom liehovaru bol Július Schiller. I. Péchy mal piatich synov. Najstarší Gedeon dnes žije v Košiciach, Imrich v Brazílii a Miklós v Budapešti. Jozef a Elemér už nežijú. Synovia vlastnili majetky v Uzovskom Šalgove a v Ražňanoch. Správcom veľkostatku v Michal'anoch bol István Kotsán, ktorý riadil prácu a zastupoval majiteľa počas jeho častej neprítomnosti (cesty do Maďarska, Egypta ...). Posledným majiteľom kaštiľa a majetkov bol Péchyho bratranec **Gejza Pulszký**. Jeho otec pochádzal z Poľska, manželka Karolína z Debrecína. Mali dvoch synov, z ktorých mladší Imi zomrel, starší Gejza sa odsťahoval do USA. Brat G. Pulszkého Imrich bol majiteľom veľkostatku v Župčanoch.

V tridsiatych rokoch z celkovej rozlohy katastru obce 578 ha patrilo statkárovi 265 ha. Jeho čeladníci a sluhovia sa starali o 300 kráv, 120 ošípaných, 600 oviec, 12 párov koní. Okrem nich mal jedného malého poníka pre deti, dva kone do koča a jedného "štajeráka". Sám sa nosil na peknom hnedo-čiernom plnokrvníkovi. Panským kočišom bol Štefan Veterný, ďalší piati (Ján Kožár, Juraj Dziak, Ján Dziak, Imrich Šgrafčák, Ján Mrzyglot) mali na starosti dopravu nákladov na veľkostatku a dvakrát týždenne vozili lieh z liehovaru do Prešova. V záhrade kaštiľa, chránenej dvojmetrovým múrom, choval v dvoch rybníkoch kapry a pstruhy pre hostia a vlastnú potrebu. Súčasťou veľkostatku bola aj osada Lazy a Šarišský hradný vrch, na ktorom choval bažanty.

O domácnosť statkára sa staral správca kaštiľa (ináš) Štefan Dulín, kuchárka Terézia Zimmermannová a slúžka Mária Veterná.

Výchovu detí mala na starosti vychovávateľka, ktorá ich zároveň vzdelávala a učila cudzie jazyky (nemecký, maďarský, francúzsky). Správcom hospodárstva zostal poľnohospodársky inžinier Kotsán (Kočan). Pre Pulszkého pracovali aj remeselníci Andrej Zborovjan (kováč), Andrej Štofán (kolár) a 32 stálych poľnohospodárskych deputátnych robotníkov. Títo dostávali namiesto mzdy naturálie - 12 q zrna a drevo. K tomu mali poskytnuté ubytovanie a pridelené dva kúsky poľa (dzelnica a dzelnička) o výmere asi 0,5 ha. V roku 1944 dostávali ročne už 1440 Kč, 16 q obilia, 5 m³ palivového dreva a 0,5 ha pôdy). Tieto deputátnické rodiny bývali pri starom mlyne (dnešná Mlynská ulica; 5 rodín), na Vyšnom dvore (dnes Ul. kpt. Nálepku; 8 rodín), oproti kaštielu (2 rodiny) a na Hure (pri kostole; 3 rodiny), väčšinou v nevyhovujúcich bytoch, niekedy až 12 osôb v jednej miestnosti. Pracovali na poli, pomáhali v liehovare, pri zväžaní a mlátení obilia, zbere zemiakov, chove dobytka, pri ťažbe a zvoze dreva, väčšinou od svitu do mrku. Ďalšia časť dedičanov pracovala na veľkostatku ako sezónni poľnohospodárski robotníci za priemernú dennú mzdu 5 - 10 korún. Na žatvu a zber zemiakov prichádzali sezónni robotníci z Podkarpatskej Rusi, ktorých viedol predák Balega. Pracovali za dennú mzdu 4 Kč a 1/8 z nazbieranej úrody ("za osme kilo"). Okrem nich pracovali u statkára námezdní robotníci (nádenníci), inak nezamestnaní. Na týchto sa od roku 1934 vzťahoval zákon, ľudove zvaný "angarija", podľa ktorého museli dostávať najmenej 100 korún na 3 mesiace a naturálie.

Gejza Pulszký vlastnil pozemky a kaštieľ do roku 1945. Po vyhlásení evakuácie 16. januára 1945 odchádza do Piešťan. Odtiaľ sa potom vrátil do Košíc. Po pobyte vo vyšetrovacej väzbe bol Okresným ľudovým súdom v Sabinove oslobodený. V rokoch 1949 - 1960 ho väznili za pokus o nedovolené prekročenie západných hraníc. Po amnestii sa vrátil do Prešova. Neskôr sa z republiky vysťahoval.

Významnejšie udalosti v obci koncom 30-tych rokov

Vedecko - technický pokrok postupne preniká aj na vidiek, jeho vymoženosti si však zatiaľ môžu dovoliť iba bohatší ľudia. V obci sa objavuje prvé osobné auto (G.Pulszký, notár Sitányi), traktor (G.Pulszký), kosačky (Š.Marton, J.Mikloš), benzínový motor na pohon mláťačky a cirkuláru (J.Machala). Predmetom veľkého záujmu u obyvateľov sa stáva aj rozhlasový prijímač, ktorý vlastnilo päť domácností (G.Pulszký, jeho správca I.Kotsán, notár Szarlay, správca školy A.Lipták a správca liehovaru J.Schiller). Prvý gramofón doviezol z Budapešti do dediny Pulszkého šofér Jozef Kaža.

1936 - v miestnom kostole posvätili novú hasičskú zástavu. Na zbor prispievali občania sumou 20 Kč

1936 - od 24. do 26. februára bola skúška pohotovosti proti leteckým útokom, spojená so zatemňovaním okien

1937 - 28. februára a 30. septembra bolo poplachové cvičenie v celom obvode notariátu (Michalany, Medzany, Ostrovany, Tolčemeš (Šar. Sokolovce) a Gergelak (Gregorovce))

1937 - v obci došlo k leteckej nehode, pri ktorej zahynul Imre Hodoszi, syn statkára z Malého Šariša. Využil neprítomnosť inštruktora, ktorý sa vzdialil, a s lietadlom Zlín (kúpil mu ho otec) odletel sám. Zrútil sa na pole (ľavá strana terajšej Jarkovej ulice), neďaleko železničnej stanice

1937 - veľká povodeň, pri ktorej sa utopil Andrej Lukáč, železničiar z Ostrovian

1938 - 25. januára bola viditeľná silná polárna žiara

Udalosti nasledujúceho obdobia boli pod vplyvom narastajúcej rozpínavosti fašistického Nemecka, ktoré v tom čase už bezprostredne ohrozovalo svojich susedov a svojou militaristickou mašinériou chcelo zvrátiť vývoj v Európe vo svoj prospech. Prvou obeťou tejto rozpínavosti sa stalo Československo.

1938 - 8. a 9. januára bolo vyhlásené pohotovostné cvičenie jednotlivých zložiek Civilnej protileteckej obrany (CPO)

1938 - hranice republiky sú ohrozované nemeckými fašistami (zvonku) a henleinovcami (zvnútra), preto československá vláda vyhlasuje 21.mája čiastočnú mobilizáciu (2 ročníky zálohy)

1938 - dňa 23. septembra vyhlásená mobilizácia celej brannej moci, rukoval každý záložník do 40 rokov veku - 25. septembra evidencia sedliackych koní a vozov v Sabinove

1938 - obyvateľstvo obce bolo veľmi sklamané rozhodnutím Viedenskej arbitráže z 3.novembra, podľa ktorého južné kraje Slovenska pripadli Maďarsku

1938 - 16. decembra uskutočnili sa voľby do Slovenského snemu

1939 - 14. marca vyhlásený Slovenský štát, J.Tiso predsedom vlády a v jeseni prezidentom

1939 - 1. septembra začala 2. svetová vojna

Správa obce v medzivojnovom období

Správu obce v tomto období tvorili: notár (bol spoločný pre viac okolitých obcí), richtár, 8-členná obecná rada. Úradné vyhlášky a nariadenia vyhlasoval v obci obecný bubeník (do roku 1928 Kras, potom Ján Beliš). Tento zároveň plnil funkciu obecného strážnika (nočného vartáša) a kopal hroby.

Notármi v obci v tomto období boli: Ščavnický, Sitányi, Ruttkay a do 1.augusta 1941 Szarlay, richtármi Jozef Pintek, Ján Rodziňák, Juraj Palko a Ján Marton. Okrem roľníkov a deputátov sa v obci postupne zväčšoval aj počet štátnych zamestnancov - cestár, železničiar, úpravca tratí, oborník. Poštový úrad bol zriadený najprv v dome správcu u Pulszkého, neskôr u A.Liptáka a Fedora.

Druhá svetová vojna

Správu o vyhlásení Slovenského štátu prijalo obyvateľstvo s predtuchou, že o niekoľko týždňov vypukne vojna. V marci 1939 bolo povolaných päť ročníkov na obranu východných hraníc. Od 1. do 30.septembra 1939 bola nariadená pohotovosť CPO. Keďže slovenská armáda bojovala od začiatku vojny ako spojenec Nemecka, nedali na seba dlho čakať ani prvé vojenské akcie. K jednej z nich došlo už 6. septembra, keď slovenský letec z leteckej skupiny "Ferdinand" v Ražňanoch zostrelil poľské lietadlo. Spadlo do obce Ostrovany, blízko stodoly veľkostatku, ktorú horiaci benzín zapálil.

Rozhodujúce postavenie v štáte získala HSĽS. Pobočka tejto strany vznikla v roku 1940 aj v našej obci súčasne s miestnou organizáciou Hlinkovej gardy (HG). Tieto nevyvíjali nijakú výraznejšiu činnosť a možno povedať, že existovali len formálne, a to hlavne preto, že väčšina obyvateľov cítila odpor k fašizmu a bola presvedčená o jeho skorej porážke. Masovú podporu nemali aj preto, že väčšina gazdov v obci už bola organizovaná v agrárnej strane. Aktívnejšia bola len organizácia Hlinkovej mládeže.

Správa obce bola monokratická, v osobe vládneho komisára, ktorý sám rozhodoval namiesto volených obecných orgánov. Mal aj poradný zbor, jeho rozhodnutím však nebol viazaný. Vládny komisárom obce bol do mája 1943 Andrej Machala, po ňom Ján Machala. Poradný zbor tvorili: Ján Lichvár, Ján Machala, Vincent Machala, Juraj Palko, Jozef Pintek st., Štefan Timko. Vedenie obvodného notárskeho úradu prevzal 1. augusta 1941 od Vojtecha Szarlayho Július Maukš, ktorý bol do obce preložený z Obecného notárskeho úradu Švermovo (vtedy Telgárt).

V dôsledku protižidovských opatrení bol z našej obce deportovaný Marcel Klein s manželkou a traja školopovinnými synmi (Ernest, Ladislav, Teodor). Menovaný vlastnil v obci dom č. 63, v ktorom mal hostinec a obchod s miešaným tovarom. Celá rodina zahynula v koncentračnom tábore.

Pokračujúca vojna prinášala čím ďalej, tým viac obmedzení a opatrení na úseku hospodárstva, zásobovania a distribúcie každodenných potrieb. Už v roku 1941 sa evidoval výmlat obilia majiteľmi mláťačiek. Boli stanovené samozásobiteľské dávky obilia a to 240 kg chlebového obilia na osobu. Od 1. januára 1942 boli tieto dávky znížené na 210 kg. Na ne boli michalianskym notariátom vydávané mlecie povolenia. Po odpočítaní týchto dávok, osiva, dávky jačmena a ovsu na kŕmenie boli roľníkom predpisované dávky obilia, ktoré podliehali evidencii. Na jar 1942 nielo zemiakov. Ženy z obce kupujú včasné zemiaky vo Veľkom Šariši za prehnane ceny. Mnohé rodiny hladovali. Hladujúci odstrihovali klasy a vykopávali nezrelé zemiaky. Situácia sa zlepšila až na jeseň, keď bola dobrá úroda. Veľkú cenu mala v tom čase fazuľa. Dovážali ju železničari až zo západného Slovenska. Roľníci nemilo prijali povinnosť dodávok hovädzieho dobytku, zavedenú v roku 1943. Povinnosť predpisoval vládny komisár obce skupinám roľníkov podľa popisných čísel. Distribúciu potravín zabezpečovalo Potravinové družstvo (NUPOD) v sýpke Jána Machalu, neskôr v dome po Leopoldovi Pollákovi (deportovaný do koncentračného tábora). Zhoršená situácia v zásobovaní viedla k zavedeniu lístkového prídellového systému. Mesačný prídell cukru bol 75 dkg na osobu, vôbec sa nepredávali: masť, umelý tuk, ryža, krupica, krúpy a čokoláda. Podrážková koža bola prídellovaná, takže obyvateľom boli vydávané lístky na podbitie obuvi. Na jednu osobu pripadal jeden lístok ročne. Prídell podrážkovej kože bol rozdelený medzi dvoch obuvníkov - Jána Ďaďovského a Štefana Vaňa. Podobne boli vydávané i lístky na novú obuv. Obuvníci robili aj mimo prídellu, za dvojnásobnú cenu. Cena takto vyrobenej pracovnej obuvi bola 250 - 300 korún a čižmy stáli 500 Ks. Za podbitie obuvi sa platilo 50 korún. Keďže bol aj veľký nedostatok mydla, potravinové družstvo ho rozdeľovalo po jednom kuse pre domácnosť raz za dva mesiace.

Prvé väčšie porážky nemeckej armády na východnom fronte (Moskva, Stalingrad, Kursk) a jej ústup mali vplyv aj na situáciu v obci. V lete 1944 dorazil do obce nemecký vojenský strážny oddiel (6 mužov), ktorý mal strážiť železničnú trať. Bol ubytovaný v dome Štefana Krasa. Na jeseň prišlo do dediny ďalších 200 nemeckých vojakov (vozatajský oddiel). Vojaci boli ubytovaní u jednotlivých roľníkov a veliteľ oddielu u veľkostatkára G.Pulszkého. Tento oddiel sa zúčastnil aj na drancovaní a vypálení obce Zlatá Baňa. Správa o pobyte oddielu v obci prenikla až k partizánom, operujúcim v Čergovskom pohorí. Jednej septembrovej noci 1944, keď nemeckí dôstojníci sa v kaštieli zabávali, partizáni ich neočakávane prepadli. O polnoci spustili od kostola guľometnú paľbu, čím odrezali nemecké hliadky u Beliša a na konci dediny. Potom granátmi zaútočili na kaštieľ. G.Pulszkému a nemeckým dôstojníkom sa podarilo cez kaplnku ujsť do Orkucan. Pri prepade bolo zničené jedno motorové vozidlo. V prestrelke bol jeden partizán ranený.

5. augusta 1944 bol v Sabinove odvod nevojakov z ročníkov 1904 až 1922. Z obce boli odvedení: František Demko, Juraj Karniš, Štefan Veterný a Jozef Žaja. Ich povolaniu do armády zabránilo vypuknutie SNP.

Koniec augusta, potom september a október bol v znamení povstaleckých bojov. Nasledovalo obsadenie Nemcami, neistota, letecké nálety na blízky Prešov. Obec našťastie bombardovaná nebola. V jeseni prišla prísna evakuácia z východného Slovenska, jej smutné následky sociálne, charitatívne, preplnené byty, statočnosť i nestatočnosť niektorých evakuantov, väčšie charitatívne povinnosti voči blíznym, prijímanie vyhnaných. Potom zima, nedostatok potravín, minimálne vykurovanie bytov, úbohé podmienky. Správy o vypuknutí SNP prijalo obyvateľstvo s veľkým nadšením. So záujmom sledovalo vysielanie Slobodného vysieláča v Banskej Bystrici. Slovenských vojakov, ktorí ušli z dvoch slovenských divízií na východnom Slovensku a prechádzali cez obec, obyvatelia všemožne podporovali, poskytli im potraviny a civilné oblečenie.

Počnúc septembrom 1944 boli muži z obce povolávaní na kopanie zákopov do Pečovskej Novej Vsi, kam dochádzali s konskými povozmi. Koncom mesiaca podnikli tri sovietske stíhacie lietadlá nálet na už spomínaný nemecký oddiel. Veľký počet bombardovacích lietadiel preletel ponad obec 20. decembra 1944, keď bol bombardovaný Prešov. Odtiaľ bolo vidieť ožiarenú oblohu a z diaľky sa ozývali výbuchy bômb a výstrely z protiletadlových diel. Veľa ľudí z obce opustilo svoje domovy a hľadalo úkryt v okolí.

23. decembra 1944 vykonali Nemci v obci nútený odvod mužov na vojenské opevňovacie práce. Predstaviteľom obce sa podarilo zaobstarat' pre každého osvedčenie o oslobodení (tzv. Ausweis) s tým, že muži budú aj naďalej pracovať pri kopaní zákopov v Pečovskej Novej Vsi a môžu ostať doma. Boli ale odvedení mládenci: Michal Bujnovský, Anton Fedor, Vincent Mryglot, Vincent Švida, Jozef Petřík, Jozef Kaža, Ján Staš, František Lichvár, Alexander Dzurovčák a ďalší, ktorí ustupujúcimi Nemcami zo záp. Slovenska boli odvedení do Rakúska a Nemecka a až po oslobodení sa vrátili domov.

Po víťazstva na Dukle blížiaci sa front naznačoval, že oslobodenie obce je otázkou niekoľkých dní. Začiatok roku 1945 je v znamení poplachov, náletov, kanonády, ktorá zaznieva zo všetkých strán. V noci z 15. na 16. januára 1945 bol doručený rozkaz Okresného úradu v Sabinove na nútenú evakuáciu (pod trestom smrti) mužov do 60 rokov smerom na Poprad. Mala sa uskutočniť najneskôr do 12. hod. dňa 17. januára 1945. Nastal hrozný zmätok. Muži sa poskrývali v okolitých lesoch a tam v tuhej zime vyčkali príchod oslobodzujúcej armády. Z obce evakovalo len málo jednotlivcov. Statkár G. Pulszky odišiel do Piešťan. S naloženými povozmi statkára odišli skoro všetci deputátnici a s nimi správca liehovaru J. Schiller a riaditeľ školy A. Lipták. Došli len do obce Vysoká, odkiaľ sa o 6 dní vrátili. J. Schiller bol potom vojenským veliteľstvom v Prešove zaistený a do marca 1946 internovaný na prácach v Donbase.

V dňoch 17. - 18. januára ustupujúci Nemci výbušnami zničili koľajnice železničnej trate, telefónne stĺpy a železničné mosty. Doprava na tejto trati bola obnovená 24. júla 1945. Na prepravu osôb sa používali nákladné vozy. Rušeň bol z veľkošarišského mlyna, pretože riadnych rušňov nebolo. Ustupujúci Nemci pobrali roľníkom v obci kone, kravy a ošípané, ktoré na viacerých miestach porážali a mäso na vozoch odvážali. V noci 18. januára 1945 obec opustili poslední nemeckí vojaci. Pri odchode poškodili dom Jozefa Mikloša.

V ranných hodinách 19. januára 1945 privítali obyvatelia obce vojakov 320. gardového pluku s veliteľom pplk. A.P. Fokinom. Veliteľstvo delostrelcov sa ubytovalo v dome Jozefa Žaju, vojaci bývali u roľníkov a v liehovare. Obyvatelia si konečne vydýchli a život v obci sa pomaly vracal do svojich koľají. Postupne sa do obce vrátili všetci vojaci z bývalej slovenskej armády, až na Jána Vavreka, ktorý zomrel následkom zranenia 27. júna 1942 v nemeckom poľnom lazarete v Amosijevke.

Hneď po oslobodení obce 26. januára 1945 zišli sa obyvatelia v dome Marcela Kleina a zvolili si Miestny národný výbor. Predsedom sa stal Bartolomej Arvay, tajomníkom Jozef Žaja,

členmi boli Ján Kožár ml., Ján Veterný, František Staš, Štefan Klimčák, Ján Mryglot, Andrej Machala a Jozef Mikloš. MNV prevzal správu obce od vládneho komisára Jána Machalu.

Národný výbor zabezpečoval úlohy, spojené s prechodom frontu, zásobovania oslobodzujúcej armády a poskytovanie konských povozov. Verejnú bezpečnosť udržiaval za pomoci občianskej milície pod vedením Štefana Klimčáka. Záložníci, povolaní do 1. československého armádneho zboru vo februári 1945, ako i vojaci, odvedení pri druhej prezentácii v Sabinove, nastúpili vojenskú službu. Po skončení vojny sa všetci vrátili domov.

MNV prevzal do svojej správy všetok hnutel'ný a nehnuteľný majetok veľkostatkára G.Pulszkého. Národným správcom tohto majetku bol menovaný Mikuláš Židovský zo Šarišského Jastrabia. Po ňom túto funkciu prevzal Jozef Žaja. Pod vedením miestnej roľníckej komisie, za predsedníctva Jána Veterného, MNV v zmysle nariadenia SNR číslo 104/1945 vykonal konfiškáciu veľkostatku. Pozemky v celkovej výmere 140 ha boli rozdelené medzi bývalých deputátikov, sezónnych robotníkov a drobných roľníkov (v priemere 3,5 ha). Šesťdesiatim občanom boli pridelené stavebné pozemky.

Povojnové obdobie

Voľby do ústavodárneho Národného zhromaždenia 26. mája 1946 priniesli tieto výsledky:

Demokratická strana.....	334 hlasov
KSČ.....	111 hlasov
Strana slobody.....	18 hlasov
Strana práce.....	1 hlas

Na základe výsledkov volieb sa v obci formuje nový národný výbor, ktorého predsedom sa stáva Štefan Marton.

Bývalí deputátikovia a sezónni poľnohospodárski robotníci začali na pridelených pozemkoch ihneď starostlivo hospodáriť a v krátkom čase dosahovali také hospodárske výsledky ako najlepší roľníci v dedine, i napriek tomu, že v rokoch 1945 - 46 bol nedostatok umelých hnojív. Aj naďalej sa kontroloval výmlat obilia u jednotlivých roľníkov. K mláťačkám boli určení mlatobní komisári, menovaní ONV v Sabinove. Prebytky obilia boli určené na verejné zásobovanie. Pred zavedením i počas lístkového systému sa v obci rozmáhal čierny obchod. Metrický cent pšenice sa predával za 1000 korún, rompel' (asi 0,5 kg) masla za 150 korún, pričom robotník za deň zarobil 100 - 120 korún, žena 60 - 70 korún. Po vojne začali v mnohých domácnostiach variť alkohol z cukru, zemiakov a žita. Z kukurice robili víno. V dome po L. Pollákovi bola otvorená predajňa potravín.

V prvej polovici marca 1948 bol do obce zavedený elektrický prúd. Ľudia odložili staré petrolejové lampy a zažali elektrické žiarovky. Na elektrifikáciu prispeli obyvatelia obce sumou 17 680 Kčs (40 Kčs od každej domácnosti a 4 Kčs od jedného katastrálneho jutra). Domovú inštaláciu zabezpečovala firma Ľudovíta Kukuru z Prešova. Elektrické osvetlenie bolo slávnostne zapojené 6. marca 1948. Doprava sa zlepšila zavedením pravidelnej autobusovej linky Sabinov - Prešov (trikrát denne).

Podoba obce sa začína postupne meniť. Časť obce od hlavnej cesty až po kaštieľ nazývali Valal. Od kaštieľa k železničnej trati viedla tzv. Ulica. Do roku 1945 boli domy iba po ľavej strane, na pravej bola záhrada veľkostatkára s parkom, vyrúbaným v rokoch 1945 - 1949. Múr, obklopujúci záhradu, bol postupne zval'aný a kamene z neho použité na stavbu cesty cez obec. Časť obce od kostola na severovýchod sa nazývala Hura, okolo hlavnej cesty do Sabinova bol Radek. Na sever od obce, smerom k Jakubovanom, sú hony: Vyšné a Nižné

Bogone, Nadlap, Dluhé, Krátke a Gerpotok, vo východnej časti chotára, pri Veľkom potoku (Kuchňový jarek, Budňa) sú hony: Lesíky, Porvazy, Kačov, Fedelemka a Stredné pole. Hony v severozápadnej časti obce majú názvy Od chotára, Pod močidlá, Kencekerty, Močidlá, v západnej časti Za múrom, Pri kapličke. Juhovýchodne od dediny sú Felmíny, Kamencovatá, Vysoký breh, Rybník, na pravom brehu Torysy Za Torysou, Za kanálom. Na ľavom brehu Veľkého potoka, v severovýchodnej časti obce, je listnatý les Giraš. Okolo sídliska k Veľkému potoku sa tiahne svah s brezovým porastom, zvaný Lesík.

V septembri 1948 si 16 roľníkov **založilo JRD** na dvadsiatich hektároch cirkevnej pôdy. Do 16. júla 1952 stúpil počet členov na 112. Takto sa združilo do spoločného hospodárenia 676 ha poľnohospodárskej pôdy a 198 ks hovädzieho dobytku. Ako maštale sa používali hospodárske budovy bývalého veľkostatku. Do roku 1949 existovala v obci Poštovňa, obsluhovaná Štefanom Fedorom a neskôr jeho manželkou vo svojom dome. V tomto roku bola zmenená na poštový úrad s telefónnou ústredňou. Tento bol v roku 1953 presťahovaný do miestnosti bývalého kaštieľa.

V roku 1951 bol nákladom 22 650 Kčs v obci zavedený miestny rozhlas. V začiatkoch neslúžil iba na vysielanie miestnych oznamov, ale nahradzoval aj rozhlasové prijímače.

V auguste v roku 1952 bolo do tunajšej obce presídlených sedem rodín z obce Blažov, pretože táto obec bola spolu s ďalšími určená na vojenské výcvikové pásmo. V obci, pri hlavnej ceste, im MNV prideliť stavebné pozemky, na ktorých si vybudovali rodinné domy (Štefan Bajus, Michal Biroš, Michal Haladej, Peter Piatak, Michal Planý, Jozef Uhlár, Peter Gerčák).

V roku 1953 bol zrušený lístkový systém a zároveň došlo k zmene peňazí v základnom kurze 1:5, ktorý sa progresívne zvyšoval podľa zmenenej sumy. Za prvý deň výmeny bola z obce odvezená suma 6,5 milióna Kčs, druhý deň 4,5 mil. a tretí deň milión Kčs. V nasledujúcom roku zaniká úverové družstvo, z potravinového vzniká terajšia Jednota.

V auguste r. 1953 sa rozpadlo JRD. Obnovené bolo až 21. decembra 1957 ako JRD III. typu. Začalo hospodáriť na 706 ha poľnohospodárskej pôdy, z toho 570 ha ornej. Sústredených bolo 229 kusov hovädzieho dobytku, 192 kusov ošípaných a 451 sliepok. 28. októbra 1958 bol schválený plán hospodárskeho dvora JRD. Vymerali ho na honoch Nižný a Vyšný Gerpotok na rozlohe 5,28 ha. Na jeho výstavbu bolo určených 9,7 mil. Kčs.

V rámci zavádzania obvodného zdravotného systému bolo v obci r. 1954 zriadené Obvodné zdravotné stredisko. Najprv bolo umiestnené v budove MNV, od roku 1958 v budove starej školy pri kostole. Prvým obvodným lekárom bol MUDr. Július Blažovský, po ňom MUDr. Mikuláš Palčo. 1. augusta 1958 sa v obci zriaďuje zubná ambulancia, v ktorej ordinovala MUDr. Kamila Fuckerová.

V roku 1956 bola ukončená výstavba závodu Imuna a dňa 1. februára sa rozbehla výroba. So vznikom podniku sa začína nová história obce, rýchle rastie počet obyvateľstva, vzniká nové sídlisko, rozširuje sa obchodná sieť, zriaďujú sa závodné detské jasle a materská škôlka, vybuďoval sa športový areál. Pre rozvoj kultúry v obci má veľký význam novozaložený Závodný klub. Prvý televízny prijímač, zakúpený v roku 1959, prilákal do klubovej miestnosti vždy veľa návštevníkov, najmä počas vysielania športových prenosov.

V lete r. 1956 a 1958 postihli obec veľké povodne. Rozvodnená rieka Torysa zaplavila pozemky závodu. Voda siahala až po železničný násyp. Výmerom povereníctva vnútra zo dňa 16. decembra 1959, číslo SVV/1-7125/1959 s platnosťou **od 1. januára 1960** bola obec Michalany nad Torysou premenovaná na **Šarišské Michalany**. O rok neskôr (26. mája 1961) dochádza aj k zmene názvu železničnej zastávky z Ostrovany na Šarišské Michalany. V roku 1963 boli v obci zbúrané aj posledné staré budovy - starobinec a obytné domčeky so

slamennými strechami Jozefa Červeňáka, Andreja Kozmu a Antona Marcinka. Z pôvodných roľníckych dvorov nám minulosť pripomínajú iba posledné sypance z válkov.

Modernejší vzhľad nadobúda obec aj po vyasfaltovaní chodníkov pozdĺž hlavnej cesty. Zbúraním starého domu V. Dolinského oproti bývalej ZDŠ vzniká možnosť napojenia na Čerešňovú ulicu cez dnešnú Komenského ulicu.

50. výročie vzniku ČSR (1968) si občania obce spontánne pripomenuli oslavou na dvore ZDŠ, kde zasadili Strom republiky.

Kaštieľ

13. a 14. storočie sa vyznačovalo značnými vnútornými rozpormi medzi uhorskými magnátmi, ktorí bojovali o nové majetky a moc. Situácia sa zostrila za vlády posledných Arpádovcov, keď Ondrej II. vydal "Zlatú bulu", ktorá obmedzila moc kráľa a veľmožov a dávala značné práva nižšiemu zemanstvu. O upevnenie kráľovskej moci sa pokúsil Belo IV. Ustanovil vyšetrovacie komisie, ktoré mali preskúmať darovacie listiny vydané za vlády predošlých dvoch panovníkov. Veľmožom odnímal neprávom získané majetky, čím si znepriatelil vysokú šľachtu. Táto situácia mala nepriaznivé následky pre zabezpečenie obranyschopnosti Uhorska, čo využili r. 1241 Tatári. Do krajiny vtrhli z troch strán: od dolného Dunaja, severokarpatskými priesmykmi a cez Moravu Hrozenkovským priesmykom.

Spustošili oblasť východného Slovenska (Zemplín, Šariš, Abov, Gemer, vyplienili jasovský kláštor). Po roku z Uhorska náhle odtiahli, keď zomrel veľký chán Ogotaj a vodca tatárskych vojsk v Uhorsku (Batu chán) sa chcel stať jeho nástupcom. Belo IV., obávajúc sa nového tatárskeho vpádu, zmieril sa so šľachtou, ponechal jej kráľovské majetky, veľmožom však prikázal stavať kamenné hrady, pretože sa osvedčili za tatárskeho vpádu. Sám dal postaviť niekoľko hradov. Odmeňoval tých, ktorí ich na vlastné náklady budovali. Aj zemepáni a šľachtici na dedinách pociťovali potrebu obrany pred vonkajším a vnútorným nepriateľom (vzbury poddaných, povstania ...), preto si sami začali budovať kúrie, kaštiele a zámky. Najviac ich bolo v hornom Uhorsku. V historickej župe Šariš ich postavili asi 90.

Na mieste dnešného kaštieľa v Šar. Michal'anoch stála už v 15. storočí zemianska kúria, ktorá bola v období rokov **1585 - 1642** prebudovaná na **renesančný kaštieľ**. Bola to prízemná budova so štyrmi nárožnými baštami, charakteristickými pre kaštiele východného Slovenska. Jeho pôvodný vzhľad bol čiastočne narušený neskoršími prestavbami. Hoci kaštieľ nevyniká prepychom, predsa len má architektonickú hodnotu. Jeho vnútorný priestor je bohatý na dekoratívne prvky, svedčiacie o zručnosti majstrov. Napriek rozsiahlejšej barokovej úprave v roku 1746 si kaštieľ v podstate zachoval svoj renesančný charakter z doby výstavby. V zásade sa zachovalo pôvodné členenie interiéru, renesančný klenbový systém, ako aj architektonicko - výtvarné riešenie jednotlivých priečelí budovy s hladkými fasádami a renesančnými kamennými okennými ostentami. K zaujímavým prvkom patrí nesporne dekoratívne bifórium vo fasáde juhovýchodnej nárožnej veže, vytvorené dvoma polkruhovo ukončenými oknami, ktoré sú členené stĺpkami so žliabkovaním. Výtvarnú hodnotu architektonicky pomerne jednoduchého objektu zvyšuje taktiež baroková štuková výzdoba stropu jednej z vnútorných miestností kaštieľa s plastickou rastlinnou ornamentikou a typickými figurálnymi prvkami baroka - postavičkami putti. Súčasťou kaštieľa je baroková kaplnka, ktorá bola ku kaštieľu pristavaná počas **barokovej prestavby v r. 1736**, a to dosť neorganicky, voľným pristavením k severozápadnej veži. Tvorí ju jednodňová stavba s polygonálne uzatvorenou svätyňou a pribudovanou sakristiou. Fasády kaplnky majú typický barokový dekor, tvorený bohatou štukovou výzdobou okenných šambrán a ozdobným prelamovaným barokovým štítom, ktorý uzatvára vstupné priečelie. Nad vchodom je nástenná maľba sv. Floriána a snečné hodiny.

Interiér kaplnky zobia nástenné maľby. Najpozoruhodnejšia je maľba ukrižovanej ženy od neznámeho autora zo série fresiek na priečelí horuša.

Pri kaštieli bol pôvodne park, ktorý roku 1945 - 1949 vyrúbali. Na jeho mieste bola postavená ZŠ (terajší Detský domov), bytovka a rodinné domy. Park a kaštieľ boli predtým ohradené kamenným múrom, vysokým miestami 2 - 3 metre. Vo výklenku pri vchode stála socha Jána Nepomuckého. Múr postupne zväľali a kamene použili na výstavbu cesty cez obec. V 60.-70. rokoch bol v kaštieli poštový úrad, sklady JRD a dve triedy ZŠ. V decembri 1982 začala komplexná pamiatková obnova oboch objektov. Jej investorom sa stal Krajský ústav štátnej pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody v Prešove. Projektovú dokumentáciu vypracoval Stavoprojekt. V roku 1987 stavebnú časť rekonštrukcie ukončili, vrátane reštaurovania štukového stropu a úpravy príľahlého parku. Rekonštrukcia si vyžiadala 10 mil. Kčs. Obnovený komplex začal slúžiť svojmu novému účelu - kultúrno-spoločenským potrebám obce.

Takto opisuje michalianky kaštieľ Kornel Divald, spisovateľ a znalec umenia :

" V Michal'anoch na juhozápadnej strane obce, vo veľkej záhrade, boli dva kaštiele. Jeden slúžil na ubytovanie rodiny, druhý ako letohrádok. Obytný kaštieľ bol jednoduchý, z kameňov vystavený, letohrádok poschodový a vnútri nádherne zdobený. Na prízemí bolo päť miestností a na poschodí štyri.

Už predsieň a schodište boli maľbami zdobené. Host'ov vítala maľba pekného mladíka. On sám sa zaoberal učením a okolo neho mnoho kníh. Na prízemí vo veľkej dvorane rozličné maľby morských krajín, mytologické obrazy a erb rodiny Szirmay. Na poschodí v strednej sále alegorické obrazy tiskané so zlatou bavlnou. V jedálni boli maľované skrine. Prvá zatvorená, s kľúčom, druhá s otvorenými dvierkami, preplnená taniermi a jedálenským náčiním. Na spodku skrine majster si zvečnil svoje meno : Pinxit Carolus Volucki. Anno D. 1770. Nočné izby boli solídne okrášlené. Najzaujímavejšie boli ozdobené izby dietok. Po stene dookola maľované poličky, na nich poukladané poháre, fľaše, lyžice, nože, topánky, punčochy, rukavičky a všetko iné ku praktickému učeníu dietok."

Spomenutý **letohrádok** patril v roku 1815 rodine grófa Szirmayho. Po ňom prišli ďalší zemepáni, ktorí letohrádok zanedbávali, neopatrovali a tak zostal opustený. Kornel Divald ho videl ešte asi v r. 1900. O jeho stave, freskách a maľbách upovedomil Krajinský pamiatkový ústav v Budapešti a žiadal o záchranu obrazov. Pretože bola zima, tieto sa nedali vyrezať a na jar bol letohrádok predaný a rozobraný. Svojimi kameňmi poslúžil na postavenie jednej stodoly...

Náboženský život

Najstaršie historické pramene nám umožňujú vytvoriť si jasnejšie predstavy o náboženskom ctení obyvateľov. Odveké pomenovanie Michalian je odvodené od mena nebeského patróna (ochrancu) dediny, sv. Michala Archanjela. Mená obcí podľa svätých patrónov nie sú na Slovensku zriedkavé. Kostol sv. Michala patrí k tým, ktoré vznikli mimo osád a boli spoločné pre obyvateľov viacerých susedných dedín. Postavili ho z iniciatívy uhorského kráľa na rozhraní 11. a 12. storočia pre obyvateľov okolitých dedín - Ostrovany, Orkucany a Kuchňa (maďarsky Kuhnaalia, bola pri Veľkom potoku; zanikla v 13. stor.) Vychádzalo sa z nariadení zakladateľa uhorského štátu Štefana I. (997 - 1038), ktoré prikazujú: *"Desať dedín nech zbuduje kostol a nech k nemu pridá dve usadlosti s príslušným počtom služobníkov, koňa i kobyly, šesť volov, dve kravy a 30 kusov hydiny. O omšové rúcho a oltárne prestieradlá sa postará kráľ, farára a knihy obstará biskup."*

V ďalšom nariadení sa zmieňuje o cirkevnom desiatku: "*Ak niekomu Boh dal do roka desať (vecí v úrode, dobytku ...), desiaty diel nech dá Bohu (t.j. kňazovi, cirkvi). Ak niekto odťaj desiatok, nech dá Bohu deväť dielov. Keď niekto ukradne desiatok určený biskupovi, má byť súdený ako zloděj a biskup má dostať náhradu za škodu.*"

Podľa prvej zmienky o michalianskej farnosti z r. 1248 patrila miestnemu farárovi štvrtina desiatku od farníkov. V 30. rokoch 14. storočia tu pôsobil farár Mikuláš. Pôvodné patrocínium trvá doteraz, ale **románsky kostol, o ktorom je priama správa aj z roku 1314, sa nezachoval**. Za reformácie pred rokom 1636 farnosť zanikla. Roku 1680 bola obnovená ako filiálka farnosti sabinovskej a od roku 1735 znovu existuje ako samostatná. Rodina Szirmayovcov darovala roku 1767 farskú budovu namiesto prastarej fary pri kostole. Na mieste terajšej "starej fary" bola kedysi kúria Daniela Mudrányiho a manželky Márie Berzeviczy.

Terajší kostol nie je pôvodný. Bol postavený od základov na mieste starého, pravdepodobne barokového, malého kostolíka r. 1785. Prostriedky na stavbu boli získané od roľníkov a grófa Jozefa Szirmayho. Kostol bol postavený podľa románskeho vzoru. Nasvedčujú tomu oblúkovité okná, kostolné klenby a polkruhové sanktuarium. Aj strecha veže bola urobená v tomto slohu, ale pri rekonštrukcii roku 1874 dostala novú podobu. Pôvodne bola pokrytá šindľom (10 000 ks).

29. septembra **1785**, v deň sv. Michala Archanjela, bol kostol vysvätený Karolom Ludvikom, kanonikom, dekanom, farárom sabinovským.

Popri kostole mala farnosť aj ďalšiu svätyňu, barokovú kaplnku sv. Kríža P.N. Ježiša Krista, staršiu ako farský kostol. Bola postavená okolo r. **1736** na dvore veľkostatku (severozápadné krídlo kaštieľa). Slúžila pre rodinu grófa Tomáša Szirmayho. Niekedy tu prebývali tzv. dvorní kapláni, ktorí spravovali aj farnosť, ak nebolo farára. Vzácnym prameňom histórie farnosti sú tieto **farské matriky**:

I.a,b,c) Matricula baptisatorum, copulatorum, defunctorum 1767 - 1815. Najstaršia, písaná latinsky.

II.a) Matricula baptisatorum 1816 - 1913

Písaná v r. 1816-1879 latinsky, 1880-1913 maďarsky.

II.b,a) Matricula copulatorum et defunctorum 1816 - 1913

Písaná v r. 1816 - 1879 latinsky, 1880 - 1913 maďarsky.

III.a) Liber baptisatorum 1914

Písaná maďarsky 1914 - 1919, slovensky 1919 - 1931, latinsky 1932 - 1939.

III.b) Liber copulatorum 1914

Písaná r. 1914 - 1919 maďarsky, 1919 - 1931 slovensky, 1932 - 1939 latinsky, potom slovensky.

III.c) Liber defunctorum 1914

Písaná v r. 1914 - 1919 po maďarsky, 1919 - 1931 slovensky, 1932 - 1939 latinsky, odvtedy po slovensky.

V úpravách farského kostola sa pokračovalo aj naďalej. R. 1878 bola pokrytá šindľom strecha (40 000ks), vymaľovaná veža a okolo kostola zhotovená drevená ohrada.

Roku 1911 bol kostol obnovený a vymaľovaný zvnútra. Dokumentuje to písomný záznam pri vchode do veže: "*Maľovano 1911: Gratzl a nasl. Koch J. & Bräuml F., Prešov.*". Podľa zaužívaných zvyklostí mal patronát nad kostolom najvýznamnejší zemepán obce - v našom prípade to bol Gejza Pulszký. Z jeho podnetu a finančných prostriedkov bola v roku 1935 zabezpečená obnova strechy (výmena šindľov za eternit).

Zo zariadenia pôvodného kostola sa zachovalo veľmi málo. Starobylá kamenná podlaha bola nahradená keramikou dlažbou. Z hlavného oltára ostal iba pôvodný obraz sv. Michala, renovovaný v 30. rokoch. Roku 1911 bol postavený nový oltár, prispôbený slohu kostola. Pochádza od firmy Joseph Rifesser, St. Ulrich, Gröden, Tirol. Bočné sochy sv. Petra a Pavla sú barokové. Pretože sú veľmi staré, ich pôvod je neznámy. Či majú súvislosť s dvornou barokovou kaplnkou, kde boli dlhší čas umiestnené, nie je celkom isté. Rovnako aj soška Nepoškvrneného počatia Panny Márie, nachádzajúca sa v úzadí kostola, svedčí o baroku. Nie je vylúčené, že tieto sochy pochádzajú z pôvodného barokového kostolíka, aj keď v miestnych kronikách sme o nich nenašli žiadne písomné záznamy. Krížovú cestu vyhotovila firma Jozef Priestenský z Rajca v roku 1926. Ako vzácnosť je v kostole od dávnych čias prechovávaná relikvia sv. Kríža. Relikviár bol v roku 1943 pozlátený. 26. decembra 1943 boli relikvie slávnostne doňho vložené a umiestnené na oltári Božského srdca Ježišovho. Spolu s nimi je v relikviári aj pôvodný dekrét, pochádzajúci z roku 1754, s textom: "*...V biskupstve jágerskom prijaté 25. júna 1751*".

K umeleckým vzácnostiam kostola patrí krásna baroková monštrancia a kalich z 18. storočia, pochádzajúce z dielne levočského majstra Jána Szilassyho, umeleckého zlatníka. Sú z pozláteného striebra. Obrázky sú maľované do gliedy, smaltu. Na kalichu je nápis: "*Illustrissimus D. Comes Thomas Szirmay pie curavit pro ecclesia Szent Michaliensi anno 1753*". Druhý kalich pochádza z roku 1762. Renovovaný bol v roku 1911 a pozlátený 1947. Do roku 1916 bolo v kostole starobylé medené lavatorium z roku 1766, s vyobrazením Rákocziho erbu na držadle. Z nášho kostola bolo odvezené do Národného múzea v Budapešti. Pokusy o jeho vrátenie v rokoch 1923 a 1928 boli neúspešné. Večná lampa je zo striebra a prvýkrát sa spomína v roku 1814 pri kanonickej vizitácii.

Na strane evanjelia, pod bočným oltárom, je umiestnená krypta - hrobka tunajších zemepánov, do ktorej je možný vstup zvonku. Z mramorových tabúl v kostole sa dajú zistiť mená niektorých pochovaných. Je ich 21, z toho dvaja michalianski farári. Z jednej z tabúl sa dozvedáme, že 29. augusta 1913 boli do krypty uložené aj telesné pozostatky grófa Jozefa Szirmayho a jeho manželky Anny Schmidegh. Okrem nich sú v krypte pochovaní:

- grófka Estery Szirmay, manželka baróna Pavla Luženského (zomrela 1821)
- Alex. Tomáš Szirmay (zomrel 5.4.1877) a manželka Ottilie Okoliesányi (zomrela 7.8.1870)
- gróf G. Szirmay (zomrel 1824) a manželka Alžbeta Klobasiczky (zomrela 5.10.1879)
- gróf Vincent Szirmay (zomrel 26.9.1883) a manželka barónka Vilma Pongrácz (zomrela 1889)
- gróf Juraj Szirmay (zomrel 1.10.1909)

16. júla 1904 postihol obec veľký požiar, ktorý značne poškodil aj kostol. Zhorela strecha kostola a veže, roztopili sa zvony. Vnútrajšok zostal našťastie zachovaný. Ďalšie škody spôsobila kostolu 1. svetová vojna. Rakúsko-uhorská armáda požadovala na doplnenie výzbroje stále viac kovu (hlavne bronz), preto bez ohľadu na potreby farnosti a umeleckú hodnotu boli 6. októbra 1916 demontované z kostolnej veže a odvezené dva zvony. Namiesto nich ulial Adolf Friedmann zo Sabinova nové, slávnostne posvätené 29.9.1923.

Ku kostolu patrili kedysi aj cintorín, ohradený múrom. Spomína sa roku 1814. Druhý cintorín, dnes nazývaný starý, bol zriadený za dedinou. Vysvätili ho 17.6.1873. Je medzi starými lipami. Na pôvodnom kríži (stál do roku 1944) bol vyznačený letopočet 1832. Kvôli rozširovaniu obce smerom na sever bol tento cintorín roku 1923 zrušený a namiesto neho zriadený nový, vysvätený 29.septembra 1923. Z toho istého roku pochádza aj kríž na pamiatku Jána Mikloška, ktorý padol r. 1917 v Karpatoch.

Na kostolnom nádvorí sú umiestnené dva kríže. Väčší, drevený (vysvätený 29.9.1928) a starý železný, ktorého podstavcom je formovaný balvan. Samotný kríž je upevnený do kameňa a zaliaty olovom. Ramená sú šikmo preložené. Na jeho pôvod sa nik nepamätá. Pravdepodobne bol postavený počas epidémie cholery.

Okolie aj samotný kostol sa aj naďalej zveľaďovali. Roku 1947 bol na vežu kostola namontovaný hromozvod. Pri týchto prácach sa získalo viacero údajov, napríklad:

- kríž na veži je vysoký 170 cm
- ramená kríža majú 110 cm
- "guľa" veže má priemer 65 cm a výšku 80 cm
- strecha veže je vysoká 8 metrov, steny 22 metrov
- celková výška veže je 34 metrov

V súvislosti s elektrifikáciou obce v r. 1947 bolo zavedené el. osvetlenie aj do kostola. 18. augusta 1962 boli do kostolnej veže zavesené nové zvony, uvádzané do pohybu elektricky. Na najväčšom z nich je nápis : *Jozef Vincent Jánossy "In honore St. Michaelis Arch."* . Stredný a malý zvon dal preliať v roku 1961 vtedajší farár, vdp. Melichar Zelený. Pôvodne sa zvony ovládali pomocou lana, ktoré bolo zvedené až do "babinca" - vchodu do kostola. Pracovné a životné podmienky správcu fary sa výrazne zlepšili v roku 1969, keď miestni farníci svojpomocne postavili novú budovu . Stará farská budova sa dnes rekonštruje.

Na michalianskej fare doteraz pôsobili:

P. Severin	- 1767
Juraj Hybner	1767 - 1778
Michal Sonntag	1778 - 1812
Jozef Punday	1812 - 1813
František Vainerovits ..	1813 - 1816
Michal Szkaliczky	1816 - 1847
Timotej Mikusovszky ..	1847
Vincent Nagy	1848 - 1867
Jozef V. Jánossy	1867 - 1913
Viliam Miko	1913 - 1931
Alexander Kovács	1931 - 1938
Štefan Sninčák	1939 - 1948
Mgr.Melichar Zelený.	1950 - 1968
Juraj Tkáč	1968 - 1981
Juraj Takáč	1982 - 1990
ThDr.Jozef Mihalko	1990 -

Zvlášť vdp. Štefan Sninčák a vdp. Msgr. Melichar Zelený sa popri duchovnom poslaní intenzívne venovali zhromažďovaniu materiálov, súvisiacich s históriou nášho regiónu, ktoré starostlivo zaznamenávali do farských kroník. V mnohých prípadoch sú to jediné vierohodné, doposiaľ nepublikované pramene, bez ktorých by naša predstava o nábož. živote obce v minulosti bola neúplná.

Kultúra a vzdelávanie

Školstvo

Do zrušenia nevoľníctva v 18. storočí možno hovoriť o pomerne nízkej úrovni kultúry a vzdelávania medzi obyvateľstvom na vidieku. Nevoľníci, pripútaní k pôde svojho zemepána, sa nemohli voľne sťahovať a nemali prístup k vzdelaniu. Školy existovali iba pri dedinských farách. Organisti v nich učili žiakov cirkevný spev a základné poučky katolíckeho náboženstva. Veľká väčšina dedinskej mládeže nedostala však ani toto vzdelanie. Situácia sa zmenila vplyvom šírenia myšlienok osvietenecov, ktoré našli živnú pôdu aj v našich krajinách. Vynález kníhtlače umožňoval šírenie vedeckých a kultúrnych poznatkov, ktoré našli uplatnenie aj v oblasti vtedajšieho školstva. Po zavedení všeobecnej školskej dochádzky od 6 do 12 rokov za vlády Márie Terézie (1740 - 1780) vznikali popri mestských školách aj vidiecke.

Prvý písomný záznam o škole v našej obci pochádza z roku **1799** a je spojený s menom grófa Jozefa Tomáša Szirmaya, ktorý túto školu zriadil. Bola to jednoduchá drevená budova. Vyučovalo sa v jedinej miestnosti. Deti navštevovali školu väčšinou v zimných mesiacoch, pretože v období poľnohospodárskych prác pomáhali rodičom. Základom vzdelania bolo tzv. trívium (čítanie, písanie, rátanie), mravouka a náboženstvo. V škole vládla prísna disciplína, vynucovaná často trstenicou. Prevládalo mechanické učenie, memorovanie textov. Učiteľ mal v obci veľkú autoritu. Spolu s farárom bol predstaviteľom vzdelanej inteligencie. Okrem školských povinností hral na organe v kostole a vypomáhal občanom v písomnom styku s úradmi. Vydržiavala ho obec (plat, strava, ubytovanie, drevo na zimu). V dokumentoch z neskoršieho obdobia sa spomína výborný kantor Andrej Adamkovič. Pred Vianocami 1887 (22. decembra) škola zhorela. Taký istý osud stihol aj novú školu (postavenú r.1889), ktorá ľahla popolom pri veľkom požiari 16. júla 1904. Vyučovanie nebolo napriek tejto tragédii prerušené. Deti sa učili v rodinnom dome u Rodziňáka (na rohu dnešnej Ulice kpt. Nálepku a Mlynskej) až do vybudovania novej školy. Do roku 1916 tu pôsobil ako učiteľ Štefan Vargovčík.

Rok 1918 bol navýznamnejším medzníkom v dejinách Európy. Znamenal koniec vojny a rozpad Rakúsko - Uhorskej monarchie. Jedným zo štátov, ktoré vznikli na jej troskách, bola Československá republika. Jej vznik umožnil českému a slovenskému národu rozvoj kultúry a vzdelania v národných jazykoch. Povinná školská dochádzka bola rozšírená zo 6 na 8 rokov. Na dedinách boli základné - tzv. ľudové školy s 8 triedami. Školy boli buď štátne alebo cirkevné: katolícke, evanjelické, židovské, grécko-katolícke. V dedinských ľudových školách sa často vyučovalo niekoľko ročníkov v jednej triede. V triede bolo 50 - 60 i viac detí. V mestách žiaci po skončení 5. triedy prešli buď do meštianskej školy alebo do gymnázia. Učilo sa aj v sobotu, na dedinách však mali voľno vo štvrtok. Po skončení ľudovej školy alebo meštianky išli žiaci do učenia k remeselníkom, obchodníkom, do továrne, alebo ostali doma u rodičov pracovať na gazdovstve. Učni mali učňovské školy, základom prípravy na remeslo však bola praktická výuka u majstra. Pre mladých roľníkov boli rôzne kurzy, zimné školy. Do gymnázií sa po piatej triede skladala prijímacia skúška. Štúdium trvalo 8 rokov. Po

zložení maturity mohli absolventi íst' študovať na vysokú školu. Vysokoškolské štúdium bolo drahé, štipendií bolo málo, preto aj študentov bolo menej - asi 1/20 dnešného počtu. Mnohí študenti si privyrábali príležitostnými prácami a súkromným vyučovaním. Odborné školy - priemyslovky, obchodné akadémie - navštevovali žiaci po skončení meštianskej školy alebo 4 tried gymnázia. Dlho bola na Slovensku len jedna vysoká škola, Komenského univerzita v Bratislave s lekárskou, právnickou a filozofickou fakultou, založená r. 1919. Prírodné vedy a technické smery chodili študenti zo Slovenska študovať do Brna, Prahy alebo do cudziny. Roku 1937 bola v Košiciach založená Slovenská vysoká škola technická, ktorá sa po okupácii Košíc v novembri 1938 odsťahovala do Martina a potom do Bratislavy.

V našej obci školopovinné deti navštevovali Jednotriednu rím. - katolícku ľudovú školu. Prvá zápisnica školskej stolice, písaná v slovenskom jazyku, je z 23. decembra 1918. V tom čase bol učiteľom Alexander Lipták. Vyučovalo sa v jednej miestnosti. Žiaci boli rozdelení podľa veku a ročníkov na 6 tried (spolu 70 - 90 žiakov), čo kládlo veľké nároky na prácu učiteľa i samotných žiakov, ktorí sa museli naučiť samostatne pracovať. Učiteľ viedol evidenciu o ich správaní, prospechu a dochádzke. Školský rok sa delil na štvrťroky, v ktorých boli žiaci klasifikovaní známku. Na konci škol. roka dostal každý "priepustné vysvedčenie", na základe ktorého mohol postúpiť do vyššieho ročníka. Klasifikovalo sa správanie (Mravy), usilovnosť (Pilnosť), prospech v jednotlivých predmetoch (Úspech) a úprava písomných prác (Zovňajšok pís. prác) podľa tejto stupnice:

Známky	Mravy	Pilnosť	Úspech	Zovňajšok pís. prác
1	veľmi dobrá	vytrvalá	veľmi dobrý	veľmi úhľadný
2	dobré	patričná	dobrý	úhľadný
3	zákonné	dostatočná	dostatočný	menej úhľadný
4	menej zákonné	nestála	sotva dostatočný	neúhľadný
5	nezákonné	nepatrná	nedostatočný	nedbalý

Vyučovali sa tieto predmety:

náboženstvo, reč vyučovacia (čítanie, mluvnica a pravopis, sloh), vlastiveda (prírodoveda, zemepis, dejepis), počty a merba, kreslenie, písanie, spev, telocvik, ručné práce a ako nepovinný predmet ruský jazyk (podľa záznamu v tried. výkaze zo šk. roku 1921/22).

Iba malá časť žiakov dosahovala dobré výsledky v učení. Nebolo zvláštnosťou, že tretina žiakov nepospela (napr. v šk. roku 1920/21 z celk. počtu 89 žiakov nepospelo 27). Príčina nebola u väčšiny v nedostatku talentu, schopnosti, ale vyplývala z nepravidelnej dochádzky, pretože deti pomáhali pri poľnohospodárskych prácach, pásli kravy, husi, starali sa o mladších súrodencov. Učebňa bola zaplnená žiakmi iba v zimných mesiacoch. Učiteľ vlastnil pôdu a choval domáce zvieratá. Medzi jeho povinnosti patrilo aj pečenie oplátok pre celú dedinu (múku dali obyvatelia), účasť na pohreboch a svadbách a poskytovanie prvej pomoci. Okrem slúžky mu pri hospodárení pomáhali žiaci a ich rodičia, ktorých povinnosťou bolo napr. zabezpečiť drevo na zimu pre jeho domácnosť. Učebňa sa vykurovala drevom, ktoré si nosili deti z domu (každý žiak 2 polienka). Dokladom toho je zápis učiteľa v triednej knihe zo 17.12.1923 : "Žiak doniesol drevo také surové, že som musel zo svojho doniesť, aby som mal teplo v škole."

Vyučovanie bolo rozdelené na dopoludňajšie od 7,00 do 12,00 a popoludňajšie od 14,00 do 16,00 hodiny. Prváci písali na tabuľku griflíkom, aby sa dal text zotrieť. Starší žiaci písali ceruzkou, tzv. blajvasom. Na vyučovaní sa využívali aj jednoduché pomôcky (počítadlo, mapa, nerasty...). Veľká pozornosť bola venovaná výuke náboženstva. Deti chodili každé ráno do kostola. Vyučovanie sa začínalo aj končilo spoločnou modlitbou. Počas cirkevných sviatkov sa neučilo. Do tunajšej školy chodili aj žiaci z Lazov pod Šarišským hradom. V triede sedeli osobitne chlapci a dievčatá. Učebnice stáli 5 - 7 Kč a žiaci si ich kupovali sami. Chudobnejší sa skladali viacerí na jednu knihu. Pred koncom školského roka učiteľ zorganizoval výlet do okolitej prírody (Šarišský hrad, Giraš) alebo do miest (Košice, Prešov). Veľkou a radostnou udalosťou pre mládež boli každoročné majálesy v prírode. Školský rok sa končil vydaním vysvedčení a odchodom detí na prázdniny (vakácie).

Neskôr pôvodná cirkevná škola nevyhovovala svojou kapacitou ani hygienickými podmienkami potrebami výuky a situácia došla tak ďaleko, že jednotlivé ročníky sa učili v súkromnom dome Michala Pivovarníka, v ktorom boli vyhradené pre potreby školy dve miestnosti (jedna učebňa a kabinet). Okrem A. Liptáka na škole pôsobili aj učiteľky Anna Košíková a Oľgia Besedová zo Sabinova.

Žiaci s lepším prospechom mali možnosť navštevovať meštianku v Sabinove, kde dochádzali spravidla peši. Z obce málo mládeže odchádzalo na remeslá a ešte menej na ďalšie štúdium. Mladí ľudia ostávali na poľnohospodárstve pri rodičoch, prípadne pracovali na veľkostatku. Podľa najstarších pamätníkov prvým známym študentom bol Ján Kropilák, narodený r. 1890, ktorý po ukončení Učiteľského ústavu v Prešove pôsobil ako učiteľ na západnom Slovensku. Za advokáta vyštudoval Štefan Fabián, narodený r. 1897. Pôsobil na rôznych miestach. Určitý čas bol aj okresným náčelníkom v Topoľčanoch. Medzi ďalších študentov patrili: Michal Kolpák, Andrej Rodziňák (vojenská škola), Andrej Mikloško, Jozef Machala, Michal Grejtofský, František Marton (teológia), Vincent Palko (právo), Augustín Baláž, Ján Lukáč (gymnázium), František Kras (obchodná akadémia), bratia Ján a Peter Lysý (inžinieri). Z dievčat odišla na ďalšie štúdium iba Mária Salontayová.

V roku 1945 vznikla v obci štátna škola. V troch triedach vyučovali: Alexander Lipták (riaditeľ), Anna Košíková a Oľgia Besedová, ktorú nahradil v roku 1946 Emil Papcun. Od 1. septembra 1946 bola zrušená tretia trieda. Koncom tohto roku bola zriadená v kaštieli Štátna detská opatrovňa. Ako prvá učiteľka tu pôsobila Katarína Kocunová. 1. septembra 1953 odchádza do penzie Alexander Lipták a funkciu riad. školy preberá jeho manželka Anna Liptáková. Od tohto dátumu je škola opäť trojtriedna a okrem riaditeľky tu učili Edita Timková a Elena Tribusová. V ďalšom školskom roku pribudla štvrtá trieda (vyuč. B. Roháľová).

V súvislosti s výstavbou závodu IMUNA v 50-tych rokoch a predpokladaným prírastkom obyvateľstva sa **5. augusta 1955** začalo so stavbou **osemročnej strednej školy** na pozemku o rozlohe 2,2 ha v bývalom parku veľkostatku. Výstavbu zabezpečovali Pozemné stavby v Prešove. Po začatí stavby robotníci narazili na spodnú vodu už 150 cm pod povrchom, a tak zemné práce museli byť prerušené. Po prepracovaní projektu, v ktorom sa zmenil typ školy na 5-triednu národnú, v júni 1956 boli stavebné práce obnovené a stavba dokončená v jeseni 1957. Stavebné náklady činili 2 026 287 Kčs. Do užívania ju odovzdali **7. januára 1958**. Budova bola jednoposchodová, s piatimi učebňami, telocvičňou, kabinetmi, šatňami a družinou mládeže. Od 1. marca začala prevádzku školská jedáleň. Pretože v deviatich triedach bolo 284 žiakov, učilo sa na dve smeny. Učitelia dostali k dispozícii byty v novej bytovke, postavenej súčasne so školou. V obci bolo postarané o predškolskú výchovu už od roku 1947, kedy bola zriadená materská škola v miestnosti bývalého kaštieľa. Ako prvá učiteľka tu pôsobila Katarína Kocunová. Po začatí prevádzky v Imune sa do obce prisťahovalo veľa

mladých rodín s deťmi, pre ktoré už pôvodná škôlka nepostačovala, preto 18. marca 1957 začala výstavba novej **trojtriednej materskej školy** na sídlisku v náklade 1 200 000 Kčs. Do užívania bola odovzdaná v novembri 1962. 105 detí malo tak zabezpečenú celodennú starostlivosť a uľahčenú prípravu pre vstup do základnej školy.

Podľa smernice Povereníctva školstva a kultúry z 29.4.1960, č. 11 922/60 predĺžila sa od škol. roku 1960/61 povinná školská dochádzka na deväť rokov. Zmenil sa aj názov z bývalej OSŠ (osemročná stredná škola) na **ZDŠ** (základná deväťročná škola). Šiesty až deviaty ročník začali navštevovať aj žiaci z Ostrovian. V školskom roku 1960/61 dostali žiaci ako prví na svete školské potreby a učebnice zdarma, čo uvítali najmä početnejšie rodiny. V parku bývalého veľkostatku, v blízkosti školy, od 1.1.1960 začala svoju činnosť prírodovedná stanica, premiestnená z Krivian. Zriadil ju Ústav pre ďalšie vzdelávanie učiteľov v Prešove ako pomocné zariadenie pre učiteľov prírodovedných predmetov na školách. Jej úlohou bolo poriadat' odborné školenia a inštruktáže pre učiteľov, pestovať rastliny a semená pre školské pozemky v Prešovskom okrese a tiež zabezpečenie pokusníckej a výskumnej činnosti. Vedúcim bol Jozef Straňák. Stanica plnila svoju funkciu do roku 1969, kedy bola premiestnená do Prešova.

V 60. rokoch obec neustále zápasila s nedostatkom vyučovacích priestorov. Vyučovalo sa aj v kaštieli a bývalej školskej budove pri kostole. Tento problém bolo možné vyriešiť jedine **výstavbou novej školy** s väčšou kapacitou. **Ako stavenisko bola vybraná plocha pod Lesíkom, nazývaná Močidlá.** Po niekoľkých rokoch výstavby, sťaženej zamokreným terénom, bola 19 triedna škola odovzdaná do prevádzky **1.9.1976**. Postupne nadobudla plné vybavenie: dve telocvične, škol. jedáleň pre 250 detí, kabinety, klubovňu, špeciálne učebne, dielne, školskú družinu a športový areál. V novej škole s plným vybavením sa tak vytvorili optimálne podmienky pre vyššiu úroveň výchovy a vzdelávania žiakov, ako aj pre všestranný rozvoj ich talentu v záujmovej činnosti.

Na škole v tomto období úspešne pracovalo viacero záujmových krúžkov a detský spevácky zbor Lastovička pod vedením Márie Fedorovej, učiteľky hud. výchovy. Súbor dosiahol postupne vysokú umeleckú úroveň a v 80. rokoch patril medzi najúspešnejšie na Slovensku. V roku 1982 bol ocenený Bielou medailou za vynikajúce výsledky v ZUČ. Svoje úspechy zavŕšil víťazstvom na celoslovenskej súťaži Mládež spieva v Žiline (1985), ktorej záznam vysielala aj ČST a rozhlas.

Bohatú činnosť vyvíjal aj Detský divadelný súbor založený v roku 1977, ktorý sa pravidelne zúčastňoval okresných a krajských prehliadok. Naštudoval hry Zajačik Furtáčik, Čarovný zvon, Koráb snov, V bumbaľanskom zámku majú starosti, Sprisahanie proti lipovému listu, V širom poli zámoček. Úspechy súboru sú úzko späté s obetavou prácou Štefana Vaška, Ing. Lad. Fischera, Juraja Navrátila a M.Cehelskej, podieľajúcich sa na réžii jednotlivých hier. Bokom neostal ani šport, o ktorý bol v škole vždy veľký záujem. Vďaka zanietenej práci Ing. I.Koziaka a učiteľa PaedDr. Svorada Herdického dosiahli žiaci rad úspechov v streľbe. Vybojovali všetky tituly majstrov okresu a dva tituly majstra Vsl. kraja v streľbe zo vzduchovky. Na športové úspechy v gymnastike (majsterka kraja A.Szabová) nadviazali v tomto období dobré výsledky v ľahkej atletike, futbale, basketbale a volejbale. Zásľuhu na tom, že mladí reprezentanti školy dominovali na výsledkových listinách v krajských, okresných a oblastných súťažiach, majú učitelia telesnej výchovy R. Hrivnáková (gymnastika), B.Zajoncová (ľahká atletika), S.Oriňák (basketbal, streľba, ľah. atletika), J. Tumidalský (malý futbal), ako aj rodičia a priatelia školy J.Kocvár (basketbal), J.Verbovský (ľah. atletika), B.Kaščáková (volejbal). K športovým úspechom školy neodmysliteľne patrí dlhoročná činnosť Školského športového strediska stolného tenisu, ktoré vedie od roku 1979 zaslúžilý tréner Vendelín Balčák. Vychoval mnoho mladých reprezentantov okresu, kraja, Slovenska a ČSFR (Ľ.Balčáková, M.Lunterová, Ľ.Mikitová, Z.Čirčová, A.Haničáková,

J.Žgravčáková, A.Veterná, A.Pecušová, A.Nižníková, J.Martonová, D. Angelovičová, K.Slížová, L.Zborovjanová, M.Balčák, V.Tumidalský, F.Merňák, I.Mryglot, P.Lichvár, V.Žofčák, M.Bittner, R.Timko, P.Haničák, M. Lunter). Ich úspechy sa natrvalo zapísali do povedomia verejnosti.

V súčasnosti (rok 1992) sa tunajšia škola svojím vybavením a výsledkami zaraďuje medzi popredné v okrese. Má k dispozícii učebňu výpočtovej techniky s 11 počítačmi, špeciálnu miestnosť s AV technikou (video, premietačka), fotokomoru, dopravné ihrisko, žiacku kuchynku, dielne pre modelárov. Ako jedna z troch škôl v okrese získala od firmy LEGO stavebnice LEGO-Dacta, napomáhajúce v tvorivej činnosti žiakov.

Medzi deťmi neustále vzrastá záujem o výuku cudzích jazykov. Za zvlášť úspešný možno pokladať školský rok 1991/92, v ktorom žiaci preukázali na okresných a krajských súťažiach veľmi dobré vedomosti a zručnosti (fyzika, matematika). V mimoškolskej práci vynikol leteckomodelársky krúžok pod vedením Ing. I.Roháľa (majstrovstvá SR). Pre záujemcov o vedu a techniku bol založený klub Amavet. Jeho členovia mali možnosť navštíviť múzeá vo Viedni a Mníchove. Škola má za daných podmienok všetky predpoklady splniť svoj cieľ - dôkladne pripraviť mladých ľudí na vstup do života.

Prehľad o správcoch a riaditeľoch školy :

Adalbert Wintner	asi 20 rokov
Jozef Kozákovič	1880
Daniel Miko	1885 - 1889
Štefan Vargovčík	1900 - 1916
Alexander Lipták	1916 - 1953 (riaditeľ školy)
Anna Liptáková	1953 - 1958 (riad. školy)
Štefan Karniš	1958 - 1972 (riad. školy)
Ján Perát	1972 - 1985 (riad. školy)
Františka Tulejová	1985 - 1989 (riad. školy)
Valéria Tóthová	1989 - (riad. školy)

Detský domov

Detský domov si v roku 1990 pripomenul 60. výročie svojho založenia. Jeho história začína v roku 1929, keď bola v Sabinove založená komisia Okresnej starostlivosti o mládež. Za jej predsedu bol zvolený miestny dekan vdp. Edmund Schütz. Funkciu tajomníka zastával p.Valér Kolárik, pracovník okresného úradu, pokladníkom bol mestský úradník Bélo Harmeth. Zásluhou tejto komisie bol v roku 1930 založený Okresný detský domov v Sabinove.

Výbor spomínanej komisie po schválení Zemským ústredím starostlivosti o mládež a Okresným úradom v Sabinove kúpil na tieto účely dom od Dr. Forgáča na Prešovskej ulici č. 607. Celý objekt stál na vtedajšie časy úctyhodnú sumu 110 000 Kč. Ďalšie finančné náklady si vyžiadala rekonštrukcia prízemia, ktoré pôvodne nebolo obývatel'né. Tieto priestory slúžili po oprave ako kuchyňa, jedáleň a sklady. Kapacita domova bola 25 detí. Po otvorení tu bolo umiestnených prvých päť chovancov. V ďalšom období ich počet narastal až do 30.

Na úhradu kúpnej ceny sa získalo:

35 000 Kč - príspevok obcí okresu Sabinov po 1 Kč na obyvateľa

30 000 Kč - jednorázový príspevok okresu (samosprávy)

30 000 Kč - príspevok Zemského ústredia starostlivosti o mládež v Bratislave

Prevádzka domova bola zabezpečovaná z prostriedkov občanov vtedajšieho okresu Sabinov (finančný príspevok 1 Kč na občana). Okres prispieval ročne čiastkou 10 000 Kč a takou istou sumou prispelo aj Zemské ústredie. Občania okolia Sabinova už vtedy preukazovali veľké pochopenie pre pomoc deťom v detskom domove. Pri zbierke naturálií dovezli z Kyjova, Brezovice, Šarišských Michalian a ďalších obcí zemiaky, obilie, zeleninu, ovocie. Okrem toho sa pod patronátom Živeny, Charity a ČSČK organizovali každé Vianoce zbierky finančných prostriedkov, naturálií a šatstva.

Do detského domova boli umiestňované deti vo veku od 2 do 12 rokov. Po dovŕšení 12 rokov boli chlapci prevažne umiestňovaní za učňov, dievčatá za pomocnice do domácností. Dohľad nad činnosťou domova mal výbor OSpM. Raz za štvrtý rok zariadenie navštívil zástupca Zemského ústredia, tajomník Karol Novák, ktorý súčasne vykonával kontrolné prehliadky. Starostlivosť o zdravie chovancov zabezpečoval bezplatne MUDr. František Kľačanský, okresný lekár. V prípade potreby obstarával aj lieky. Pedagogickým dozorom bol poverený jeden z členov učiteľského zboru.

Prvou vedúcou domova bola p. Mária Štefková z Banskej Bystrice, ktorá tu pôsobila až do roku 1940. Po nej prevzala túto funkciu p. Šarlota Galeová zo Sabinova, za ňou nasledovali p. Čunderlíková z Ružomberka, Dercová zo Svidníka, Markušová a Bodnárová zo Sabinova, Palenčár zo Spiš. Podhradia, Kaščáková zo Šindliara, Štofko zo Sabinova, Ján Slotá z Pečovskej N. Vsi, Jozef Hužvár zo Šar. Michalian a od roku 1987 Eva Džodlová z Prešova.

Podľa kmeňovej knihy, ktorá sa zachovala len od roku 1951, bolo v detskom domove doposiaľ umiestnených 608 detí. Keďže pôvodné priestory v Sabinove už nevyhovovali, bol DD v roku 1977 presťahovaný do uvoľnených priestorov bývalej ZDŠ v Šarišských Michal'anoch, kde získali deti a vychovatelia ideálne podmienky pre svoj život a prácu.

V roku 1992 má detský domov 60 chovancov vo veku od 3 rokov až do doštudovania. Sú rozdelení do štyroch skupín po 15. V každej skupine sú deti predškolského veku, žiaci základnej školy, uční, stredoškólači, vysokoškólači, ba aj takí, ktorí už pracujú, ale ešte nedovŕšili 18. rok. Život v týchto skupinách je prispôsobený podmienkam bežných rodín. Deti sú vedené k tomu, aby si vedeli udržiavať poriadok, nakupovať, variť a hospodáriť. Každá skupina býva v samostatnom "byte" s príslušným zariadením, o ktorý sa všetci spoločne starajú. Každé dieťa má svoj album, kde si nalepuje fotografie z narodenín, z detstva prežitého v DD. Domov má vlastnú záhradu s ovocnými stromčekmi. Na pridelenom poličku si každá skupina pestuje zeleninu a kvety. Každoročne na Veľkú noc robia zabíjačkovú hostinu z prasiatka, ktoré si sami odchovali.

Personál detského domova tvorí riaditeľka, vychovateľky, sociálna pracovníčka, hospodárka, zdravotná sestra, kuchynský personál, údržbári. O každú skupinu detí sa starajú dve denné vychovateľky a jedna pomocná. Raz v týždni prichádza do domova aj psychologička. Z pracovníkov podnikov, ktorí prejavili snahu pomáhať DD bol vytvorený Klub priateľov detského domova (Imuna Šar. Michal'any, prešovské podniky Geodézia, ZPA, ZVL, OZKN, ako aj OV ČSČK). Od roku 1989 trávajú deti prázdniny a víkendy často vo vlastnej chate v rekreačnej oblasti Nižná Polianka - Mikulášová v Bardejovskom okrese, kde majú k dispozícii kúpalisko a lyžiarske vleky.

Život detského domova sa v posledných rokoch značne zmenil. Vďaka priateľom, hercom z Prahy, Helene a Jiřímu Růžičkovcom, získali deti z domova nebyvalé možnosti. Za pomoci sponzorov z Prahy a celej republiky bol zorganizovaný pre všetky deti domova zájazd do Grécka. Celý máj 1992 prežívali krásne chvíle na plážach Egejského mora, v Leptokárii. Okrem toho, že si utužili svoje zdravie, získali mnoho poznatkov, ktoré majú možnosť využiť v škole i ďalšom živote. K najpopulárnejším priateľom detí patria členovia prešovskej hudobnej skupiny MLOCI. Venujú sa im už vyše piatich rokov. Spolu s umelcami

Růžičkovými založili v r. 1991 nadáciu "SLON", ktorej účelom je zlepšovať podmienky a život detí. Rovnaký názov "SLON" prijal v tomto roku aj detský domov.

Kultúra

Do roku 1918 možno hovoriť o pomerne nízkej úrovni kultúry na vidieku vzhľadom na vtedajšie hospodársko - politické pomery, v ktorých sa slovenský národ nachádzal. Slováci, ako jeden z viacerých národov žijúcich v Rakúsko - uhorskej monarchii, celé storočia viedli zápas o svoju identitu v oblasti základných občianskych práv, týkajúcich sa osobnej slobody, nezávislosti, jazyka, vzdelávania a pod. Aj keď v samotnom slovenskom národe sa prejavovala ľudová umelecká tvorivosť, nadanie a schopnosť vyjadrovať svoje pocity, ideály, zmysel pre krásu a ušľachtilosť, neboli podmienky na ich plnú realizáciu. Celá táto činnosť bola úzko spojená so životnými potrebami a prácou na dedine. Vidiecky človek dokázal do každého predmetu vtlačiť pečať svojej nápaditosti a tvorivosti. V ľudovej tvorbe sa preto vyskytujú originálne, neopakovateľné prvky. Jednotlivé regióny vynikajú svojou rázovitosťou v architektúre, odievaní, zvykoch, piesňach, prísloviach, porekadlách, ornamentoch, ľudovom rezbársve, keramike.

Pospolitý ľud bol väčšinu roka zaneprázdnený prácou, takže na duchovné povznesenie mu zostávali nedele, cirkevné sviatky a zimné obdobie. Preto s nimi súvisí väčšina zvykov a obradov. Jednotvárný život na dedine oživovali svadby, majálesy, koledy, odpusty, procesie, birmovky, primície, krsty, muziky, dožinky, odvody regrútov, návraty vandrovníkov, voľby ... Z oblasti ľudovej slovesnosti sa zachovali krásne slovenské piesne, uspávanky, svadobné a regrútske piesne, vinšovačky, tance, pranostiky, klapancie, prejavy a zvyky pri rodinných obradoch. Mnohé z nich sa uplatňujú dodnes (pozyvanie na svadbu, príhovor starostu, odpytávanie nevesty a ženicha od rodičov, odoberanie party, redový tanec, družbovia a družičky, kmotrovia pri krste a birmovaní). V starších časoch sa šírili ústnym podaním, v priebehu národného obrodovania sa rozšírila na vidieku jednoduchá kalendárová literatúra (Fándly - Piľní domajší a poľní hospodár, O úhoroch aj včelách ...), určená pre poučenie roľníkov, včelárov, ovocinárov. Oblíbené boli praktické a poučné kalendáre Daniela Licharda a kalendáre vydávané Spolkom sv. Vojtecha. Svojimi radami pre gazdinky prispieval aj spolok slovenských žien Živena. Najvýznamnejšou udalosťou v druhej polovici 19. storočia bolo založenie Matice slovenskej 4. augusta 1863. Vznikla ako celonárodná kultúrna ustanovizeň. Jej úlohou bolo dvíhať národné povedomie slovenského ľudu. Podnietila rozvoj slovenskej národnej kultúry, umenia a osvety. Svoje pobočky mala aj na východnom Slovensku.

Na prelome storočí si umenie čoraz viac nachádzalo cestu k širokým ľudovým vrstvám. Strediskami kultúrneho života sa stávajú mestá. Rozširuje sa tlač. Na začiatku storočia vychádzalo 32 po slovensky písaných novín, po roku 1910 ich bolo 47 a v roku 1914 už 61. Prostredníctvom tlače sa šírila medzi ľuďom osveta a vzdelanosť. Veľkou atrakciou v tomto čase boli prvé **filmové predstavenia** (putovné kiná). V našej obci sa prvé takéto predstavenia uskutočnili v roku 1924. Premietalo sa 1 - 2 krát ročne v starej škole. Išlo zväčša o krátke, nemé scény. Dedinskú mládež obveseľovala **cigánska kapela** Jána Rapču (prezývaného Parádny Jaňo), hrajúca na veseliciach, majálesoch a svadbách. Počas sviatkov, sobotných a nedeľných popoludní a večerov sa dedinou niesol veselý spev dievčat a mládencov. Starší (od 17 rokov) sa schádzali na večierky (tzv. **večarky**) pod šmykňou u Kleina, kde tancovali do noci pri muzike alebo harmonike. Medzi dobrých harmonikárov patril Ján Kožár a Andrej Nad'.

Neskôr sa zábavy poriadali v krčme (pri Spolku). Mládež nižšieho veku nemala na ne prístup a schádzala sa na iných miestach iba do zotmenia. Najkrajším obdobím boli aj v minulosti Vianoce. Sviatočná nálada začala už 6. decembra, keď po dedine chodil Mikuláš s anjelmi a

čertom, ktorí navštevovali domácnosti a dávali deťom darčeky (prichystané rodičmi). Na vianočné sviatky mládež nacvičovala piesne a koledy, pripravovala betlehem, s ktorým chodila po domácnostiach. Betlehemci svojimi úlohami predstavovali biblických pastierov, oslavujúcich narodenie Krista. Podobne sa nacvičoval program na Troch kráľov, ktorých predstavovali dedinskí mládenci. V rodinách boli srdečne vítaní a za svoje účinkovanie boli obdarovaní peniazmi, koláčmi a inými naturáliami, z ktorých časť predali obchodníkovi Kleinovi. Okrem toho sa po dedine chodilo s koňom (predstavoval ho prezlečený mládenec) a na Nový rok po vinšovačkách. Boli to krátke rýmovačky, vtipne vystihujúce túžby a želania ľudí.

Divadlo

Kultúra v obci po roku 1918 je nerozlučne spätá so vznikom a činnosťou ochotníckeho divadla. Prvý divadelný spolok založili v roku 1919 niekoľkí nadšenci na čele s Alexandrom Liptákom. Nebol síce nikde zaprotokolovaný, ale každý rok nacvičil jednu divadelnú hru, väčšinou z dedinského prostredia. Na improvizovanom javisku v miestnej škole sa striedali hry F.Urbánka, I.Stodolu, J.G.Tajovského a ďalších autorov. Po prvýkrát sa ochotníci postavili na pár neohobľovaných dosák v roku 1919, na sviatok sv. Michala, kedy to skúsili s veselohrou F.Urbánka "Kamenný chodníček". V ďalších rokoch to boli hry "Betlehémsky hlásnik" a "My sme všetci v jednom vreci", nacvičené A.Liptákom a farárom Viliamom Mikom. Medzi prvých hercov patrili: Anna Balážová, Jolana Palčová, Margita Leššová, Ján Demko, Bartolomej Seman, Ondrej Verbovský a ďalší.

Roky hospodárskej krízy a potom vojnový požiar nedovolili myslieť veľmi na ochotníčenie. Situácia sa zmenila po druhej svetovej vojne, keď vznikli priaznivé podmienky na rozvoj kultúry. V Prešove a Sabinove sa otvárajú brány nových škôl. A je to práve študujúca mládež, ktorá má snahu povzniesť kultúrno - spoločenský život na dedine. Vzniká zmiešaná skupina L'UT (Ľudovo - umelecká tvorivosť). Napriek dobrým výsledkom nemala dlhé trvanie. A tu sa začína zrod nového divadelného súboru. Zrod, ktorý si priam bytostne žiadal nadviazať na staré michalianske tradície.

Už koncom roku **1958** bola dokončená novostavba budovy **Závodného klubu** pri n.p. Imuna, slávnostne odovzdaná 1. decembra. Budova slúžila predovšetkým ako kinosála pre 200 divákov. Filmy sa premietali v utorok, štvrtok, sobotu a nedeľu, neskôr v stredu, sobotu a nedeľu. Premietateľom bol V.Gitzer, neskôr F.Svoboda.

Ani kompletne vybavené javisko nebolo dlho v nečinnosti. Už začiatkom januára 1959 sa v ňom schádzajú členovia novozaloženého divadelného súboru. Jeho zakladateľom, režisérom a vedúcim bol skúsený divadelný ochotník, nadšenec a propagátor ochotníckeho divadla, Rudolf Navrátil starší. Pod jeho skúsenou rukou začali vyrastať z neznámych mladých nadšencov kvalitné herecké kádre ochotníckeho divadla.

Prvou divadelnou hrou, ktorú divadelný súbor naštudoval, bola tragikomédia M. Stehlíka "Sedliacka láska" v réžii R.Navrátila staršieho. Počas nácviiku sa členovia súboru schádzali dva až trikrát v týždni. Premiéra (19.4.1959) bola vydarená a položila základ pre nadšenie i chuť do ďalšej práce. V tejto prvej inscenácii účinkovali: Marcel Palčo, Marek Franko, Štefan Vaško, Irena Petříková, Stanislav Kučera, Darina Ichniovská, Vasil Karaffa, Alexander Žofčák, Mária Vaňová-Mattová, Anton Seman. Divadelný súbor neskončil svoju činnosť uvedením tejto hry, ako to niektorí neprajníci predpovedali. Už koncom augusta začína s nácviikom veselohry C.Solodara "V orgovánovom sade", s ktorou absolvoval svoj prvý zájazd do Bardejovských kúpeľov, kde ho publikum vrelo prijalo.

Od januára 1960 sbor nacvičuje veselohru V.Cacha "Moja teta, tvoja teta" (réžia K.Fiala) a súčasne slávnú drámu Karla Čapka "Matka" (réžia R.Navrátil st.). Výber tejto hry svedčí o cieľavedomej dramaturgii. Už v priebehu nácvičku sa dalo tušiť, že to bude po hereckej stránke predstavenie, aké sa na ochotníckom javisku nevidí často. Potvrdila to premiéra 7. mája 1960. Po súčasných hrách sa v repertoári súboru objavuje klasika (N.V.Gogol' - "Ženba") a v slovenskej ochotníckej premiére uvedená komédia V.Blažka "Príliš štedrý večer". V roku 1962 súčasne s hrou Ľ.Filana "Žolík" začína súbor v spolupráci s TJ Slovan Imuna nacvičovať estrádne pásmo autora Emila Zborovjána "Vreca gólov v našej bráne". Popri členoch súboru v ňom účinkovali aj členovia TJ.

Aj napriek tomu, že divadlu v 60. rokoch začína tvrdo konkurovať televízia, súbor intenzívne pokračuje v činnosti. Siahla po svetovej dramatickej tvorbe a uvádza na scénu hru J.B.Moliéra "Lakomec". Do hlavnej úlohy obsadil režisér Františka Grejtáka, ktorý potvrdil, že v ňom vyrastá výrazná herecká individualita. Premiéra, očakávaná s veľkým záujmom, sa konala 6. mája 1962. Vzhľadom na svoje kvality bola o tri týždne zaradená ako otváracie predstavenie novovzniknutej Stálej ochotníckej scény v Sabinove. S touto hrou vyhral súbor prvýkrát okresné kolo STM (Súťaž tvorivosti mládeže). Roky 1964 - 67 znamenajú dlhšiu prestávku v činnosti michalianskych ochotníkov. Malý záujem diváka, ktorého prilákala televízia, choroba vedúceho súboru Rudolfa Navrátila st. a neskôr jeho smrť - to boli hlavné príčiny, že sa súbor na čas odmlčal.

Obecenstvu sa znovu predstavuje až v auguste 1968 malou estrádou "Športom k zdraviu". Po obrovskom úspechu u publika už nič nemohlo zadržať týchto nadšencov ochotníckeho divadla. Vedúcim súboru sa stáva Juraj Navrátil. Režisérsku premiéru mal v hre J.M.Hurbana "Ženba Ďura Šúplatu", uvedenej 17. novembra 1968 na počesť 50. výročia vzniku ČSR. Ďalšie plány režiséra a hercov zmaril **požiar budovy Závodného klubu 18. januára 1969**. Nie však nadhlo. Vďaka pochopeniu MNV, vedenia podniku Imuna a ZK sa podarilo získať finančné prostriedky na rekonštrukciu budovy. Za aktívnej brigádnickej pomoci členov súboru a ostatných priaznivcov budova už v roku 1970 znovu slúži svojmu účelu. Na obnovenej scéne sa herci predstavujú publiku hrou J.Palárika "Inkognito" (8.marca 1970). V auguste r. 1970 pri zatriedovaní jednotlivých ochotníckych divadelných súborov vo Východoslovenskom kraji do kategórií je Divadelný súbor pri ZK Imuna zaradený Krajským osvetovým strediskom v Košiciach do kategórie B (pokročilé súbory). V nasledujúcich rokoch dosiahol súbor takú umeleckú úroveň, že po získaní niekoľkých prvenstiev v okresných a krajských prehliadkach sa prebojoval až na celoslovenskú súťaž divadelných ochotníckych súborov - XVI. Belopotockého Mikuláš. S hrou "Matkino pole" získal trofej najcennejšiu - **Pohár K.S.Stanislavského**. Na základe tohto vynikajúceho výsledku hosťuje súbor ako zástupca slovenského ochotníckeho divadla na festivale Svitavy 1976.

Blíži sa koniec sedemdesiatych rokov a s ním vyvrcholenie umeleckej desaťročnice súboru, ktorý je nabitý tvorivou atmosférou, výbornými hereckými kádrami, dokonalým technickým zázemím a schopnou režisérskou dvojicou (J.Navrátil, Ing.L.Fischer). Nastal čas siahnuť po najvyšších plodoch ochotníckeho divadla. Dopracoval sa k nim inscenáciou komédie L.Zorina "Neznámy", ktorú uviedol ako prvý ochotnícky súbor v republike. Touto hrou obhájil víťazstvo v okresnom, krajskom i celoslovenskom kole Stanislavského pohára, získal celkové víťazstvo v XX. ročníku Belopotockého Mikuláša, a tým si zabezpečil účasť na Scénickej žatve 1980 v Martine. Nemenej úspešný bol aj rok 1983, keď uviedol ako príspevok k Roku českého divadla hru J.Jílka "Hrad", označenú výberovou komisiou OÚ v Bratislave za najlepšiu vo svojej kategórii. Vyplývala z toho ďalšia účasť na Scénickej žatve 1983 v Martine. Tam súbor potvrdil, že právom patrí k absolútnej slovenskej špičke v kategórii B a rázne zaklopal na dvere najvyššej kategórie A. Pri tejto príležitosti je divadelnému súboru slávnostne udelené najvyššie ochotnícke vyznamenanie - Pamätná

medaila Gašpara Fejérpataky - Belopotockého. V Martine si túto pozoruhodnú inscenáciu všimli organizátori originálnej divadelnej prehliadky Štramberské divadelní úterky. Vzhľadom k tomu, že vedenie súboru sa už dlhší čas snažilo nadviazať užšie kontakty so súbormi v Čechách, prišla pozvánka ako na zavolanie. Ministerstvo kultúry a Osvetový ústav v Bratislave ho oficiálne poverili reprezentáciou slovenského ochotníckeho divadla na 21. ročníku ŠDÚ. Prehliadku otvoril 13. marca 1984. Bolo to vôbec prvé vystúpenie slovenského súboru v celej histórii tohto podujatia. Samotné vystúpenie malo u divákov až nečakane priaznivý ohlas.

V októbri 1984 oslávil súbor 25. výročie svojho vzniku. Pri príležitosti tohto jubilea sa uskutočnil v našej obci prvý ročník **Michalianskej divadelnej jesene**. Realizácia tejto organizačne náročnej udalosti vychádzala z vyše 60-ročnej divadelnej tradície v Šarišských Michal'anoch. Uskutočnila sa pri príležitosti troch významných michalianskych kultúrnych a predovšetkým divadelných výročí:

- 65. výročia prvého ochotníckeho divadelného predstavenia v Šarišských Michal'anoch
- 25. výročia umeleckej činnosti divadelného súboru
- 10. výročia úmrtia básnika a dramaturga Jula Zborovjana

Súčasťou MODJ'84 bola i pietna spomienka na nášho rodáka Jula Zborovjana, pri ktorej bol slávnostne odhalený náhrobok, dielo zaslužilých umelcov Ernesta Zmetáka a architekta Viktora Malinovského. Súčasne jubilujúci DS prijal pomenovanie **Divadelný súbor Jula Zborovjana**. Jeho pamiatke, ako aj pamiatke už nežijúcich členov súboru, sa prišlo pokloniť aj 126 bývalých a súčasných ochotníkov. Súbor bol zároveň ocenený Striebornou plaketou OÚ v Bratislave a Modrou medailou za rozvoj ZUČ. Za dlhoročnú prácu boli odmenení: Juraj Navrátil, František Grejták, Eva Arvayová, Marcel Palčo, Alžbeta Mesárošová, Štefan Vaško, Zlatica Murinčáková, Rudolf Navrátil, Antónia Mathiová, Jozef Drobňák, Júlia Cehelská, Štefan Lipták, Daniela Fischerová, Emil Zborovjan, Ing. Ladislav Fischer, Ján Murinčák, PhMr. Tibor Pavlík, Stanislav Novák, Martin Lunter, MUDr. Teodor Fucker, Ján Cehelský, Pavol Nižník, Marián Kniezner, Miroslav Dulík, František Kurimský.

Vedúci súboru Juraj Navrátil prevzal čestný titul Vzorný pracovník kultúry, ktorý mu za dlhoročnú hereckú, režisérsku a organizátorskú prácu udelil minister kultúry.

Výročie bolo zároveň príležitosťou pospomínať na staré časy, prvé predstavenia, úspechy i problémy, ktoré členovia súboru prežili počas svojho účinkovania. Za tých 25 rokov sa predstavili obecnstvu 299-krát doma, na zájazdoch i súťažných vystúpeniach. Ich umenie videlo viac ako 60 000 divákov. Na svoje konto si pripísali šesťnásť víťazstiev v okresnej a štyri v krajskej súťaži. Zdobí ich aj dvojnásobné prvenstvo v celoslovenskej súťaži.

Ako prvú inscenáciu v kategórii A naštudoval Divadelný súbor Jula Zborovjana smutno-smiešny pohľad Stanislava Štepku "Ako bolo". Na jej premiére 5.4.1986 sa popri skúsených protagonistoch objavili aj nové tváre, doteraz známe z inscenácií DDS a DŠM. Hra slávila divácky úspech pri druhej účasti na Štramb. divadelných utorkoch. 15.4.1988 uvádza súbor premiéru hry "Úschovňa batožín", pochádzajúcu z domácej autorskej dielne Štefana Fedora a Ing. Ladislava Fischera. Realizácia tohto titulu potvrdila, že súbor okrem silných hereckých a režijných osobností má v zásobe aj autorské zázemie.

18.11.1989 DSJZ oslávil 30. výročie svojej umeleckej činnosti. Pri tejto príležitosti uviedol umelecky spracovaný prierez nielen svojej činnosti, ale i 70-tich rokov ochotníckeho divadla v Šarišských Michal'anoch. Námet a scenár spracoval Juraj Navrátil, režijne večer pripravil Ing. Ladislav Fischer. Bol to krásny zážitok, plný nostalgických spomienok, veselých zážitkov, vtipne režijne a herecky spracovaných. Na vystúpení sa predstavili všetci členovia súboru. Nikoho vtedy nenapadlo, nikto vtedy ani len netušil, že tento nádherný večer je

vlastne jeho labuťou piesňou. 31.3.1990 sa ešte raz predstavil v tomto zložení na OP Zborovjanove Michal'any. Od tohto dátumu súbor prakticky prestal existovať... Premiéry divad. hier od vzniku súboru do roku 1991:

Sedliacka láska	Réžia: R.Navrátil, 3 reprízy
Orgovánový sad	R.Navrátil 3
Moja teta - tvoja teta	K.Fiala 4
Matka	R.Navrátil 1
Ženba	R.Navrátil 4
Príliš štedrý večer	K.Fiala 4
Žolík	R.Navrátil 1
Košibovci	K.Fiala 3
Lakomec	R.Navrátil 4
Antigóna a tí druhí	R.Navrátil 4
Keď miznú biele krvinky	R.Navrátil 2
Ženba Ďura Šúplatu	J.Navrátil 7
Inkognito	J.Navrátil 13
Charleyho teta	J.Navrátil 11
Skúšky čerta Belinka	R.Navrátil 5
Žobrácke dobrodružstvo	M.Palčo 4
Revízor	J.Navrátil 14
Dobrodružstvo pri obžinkoch	M.Palčo 18
Za dobrodružstvom	R.Navrátil 10
Pesnička pre princeznú	R.Navrátil 11
Komenciáši	E.Zborovjan 4
Jednotkári	F.Grejták 18
Matkino pole	J.Navrátil 11
U nás taká obyčaj	J.Navrátil 10
Večerníček - alebo K babce pre kapce	J.Navrátil 4
Zlatá ruža	Š.Fedor 1
Vydala mamička	E.Zborovjan 4
Neznámy	J.Navrátil, Ing.L.Fischer 8
Hrad	J.Navrátil, Ing.L.Fischer 15
Žalujeme in memoriam	J.Navrátil 3
Ako bolo	J.Navrátil 13
Malý krvný kolobeh	P.Rázus 5
Tlkot	J.Navrátil 4
Úschovňa batožín	Ing. L.Fischer 9
A ozaj, ako bolo ?	J.Navrátil, Ing.L.Fischer 2

Divadelné štúdio mladých a Detský divadelný súbor

Od roku 1974 je súčasťou divadelného súboru aj Detský divadelný súbor a Divadelné štúdio mladých, ktoré boli vytvorené v snahe podchytiť talent detí a vychovať z nich mladých pokračovateľov divadelného umenia. **Divadelné štúdio mladých** bolo od svojho vzniku experimentálnym divadielkom so zameraním na malé javiskové formy. Už po roku svojej činnosti preukazuje svoje kvality ako účastník celoslovenskej prehliadky malých javiskových foriem v Brezne, kde ako úplne neznámy súbor prekvapujúco získava II. miesto za umelecké pásmo "Zem krvou kropená - Chile" v réžii Evy Žgravčákovej-Arvayovej. Prítomných odborníkov prekvapuje originálnym prístupom k javiskovému stvárneniu danej problematiky.

V októbri 1975 začína pod vedením režiséra Františka Grejtáka s nácviikom štud. muzikálu P.Dostála "Jednotkári". S ním sa prebojoval na Krajskú súťaž div. súborov kat. C v Revúcej. Najlepší z DŠM dostávajú prvú príležitosť účinkovať v súbore dospelých. V roku 1978 prichádzajú mladí ochotníci na scénu s vlastným pásmom "Zázraky" v réžii Š.Fedora, ktorý hneď v nasledujúcom roku získal cenu za dramaturgiu na okresnej prehliadke ZUČ s dramtizáciou poviedky K.Paustovského "Zlatá ruža". V roku 1982 dostávajú prvú príležitosť v DŠM odchovanci DDS. Ujala sa ich režisérka E.Arveyová a naštudovala s nimi pásmo Š.Fedora "Len ľudia dokážu také zázraky".

Detský divadelný súbor začal pracovať v roku 1976. Pri jeho zrode stáli učiteľky ZŠ Mária Petrigáčová, Mária Slivkaničová a pracovníci ZK Imuna Juraj Navrátil a Štefan Vaško. Najmladší ochotníci sa prvýkrát predstavili divákovi 2.júna 1977 rozprávkou H.Hausera "Zajačik Furtáčik" v réžii M.Slivkaničovej a M.Petrigáčovej. Rozprávka svojou roztomilosťou a bezprostrednosťou zaujala i dospelých divákov. Podobný úspech mala aj rozprávka J.Hanzálkovej "Čarovný zvon" v réžii R.Navrátila ml. a Š.Vaška. Prvé úspechy nedali na seba dlho čakať. Na okresnej prehliadke v Lipanoch získavajú s hrou "Koráb snov" hlavnú cenu. V poradí štvrtou hrou, ktorú DDS naštudoval, bola rozprávka E.Drienka "V bumbaľanskom zámku majú starosti". So súborom tu prvýkrát pracuje skúsený režisér J.Navrátil. Postavil inscenáciu na divadelnej skratke a náznaku, využívajúc už pomerne vyspelú detskú predstavivosť a obrazotvornosť. V sezóne 1980/81 ukončila svoju činnosť v DDS prvá generácia mladých divadelníkov. Na rozlúčku siahli po náročnejšej predlohe J.Makariusa "Sprisahanie proti lipovému listu". V hre popri skúsených detských divadelníkoch získavajú prvé skúsenosti ďalší mladí záujemcovia o divadlo, ktorí prešli výberom. Hra mala veľký úspech, žiadali si ju mnohé školy v okolí a donedávna bola v repertoári súboru, avšak už v novom obsadení.

Ovocie dlhodobej práce zožal súbor v polovici 80-tych rokov. V tomto období vykryštalizovala kvalitná a cieľavedomá práca druhej generácie uvedením muzikálu J.Mlejnká "Lietajúca trieda" pod režijným vedením J.Navrátila a za pomoci Márie Cehelskej, vedúcej súboru a hudobníčky. Po obrovskom úspechu premiéry nasledovalo víťazstvo na Krajskej súťaži DDS vo Vranove a tretie miesto na Detskej divadelnej Šali '86. O kvalite tejto druhej hereckej generácie svedčí aj rekordných 28 repríz rozprávky "Gašparko a strašní lúpežníci". Poslednou samostatnou hrou DDS bola paródia J.Binzára "Ako Winnetou Jánošíka ratoval". Moderne a v štylizovanej nadsádzke realizovaná paródia pobavila skôr dospelých ako deti. Napriek tomu dosiahla 21 repríz.

V sezóne 1989/90 siahlo vedenie DDS k nie príliš šťastnému experimentu, keď sa rozhodlo zlúčiť s DDS Sabínka zo Sabinova. Kvalitatívny nárast hereckého kádra mal v konečnom dôsledku priniesť prebojovanie na celoslovenskú súťaž do Šale. Experiment nevyšiel a okrem iného znamenal rozpad DDS po 14 rokoch činnosti.

Literárne tradície

Literárny život na východnom Slovensku sa značne zintenzívnil koncom 18. a začiatkom 19. storočia, keď sa k nám šíрили osvietenké myšlienky. Ľudovo - výchovnej činnosti zasvätili svoje dielo: sabinovský učiteľ Samuel Fábry, Ján Andraščík, Karol Serday, Ján Zolnay, Ján Cuker, Bohuš Nosák - Nezabudov, Bohumil Nosák, Jolana Cirbusová, Jozef Tomášik – Dumín a neskôr predovšetkým známy slovenský básnik Juraj Pado (nar. 1922, býval v Šar. Michal'anoch), ktorého vyše päťročné pôsobenie v Sabinove prinieslo slovenskej literatúre mnoho hodnotných veršov, prekladov a literárnokritických úvah. Z veršov tu napísaných zaradil časť do básnickej zbierky Verný hlas (1957) a do najnovšej zbierky Od obzoru po obzor. Okrem týchto dvoch zbierok vyšla mu v roku 1952 zbierka Dych tejto zeme a roku

1954 Hlboké leto. V Orkucanoch rástol určitý čas aj významný východoslovenský básnik, kultúrny a literárny pracovník Anton Prídavok (1904 - 1945). Nemalou mierou prispel do slovenskej literárnej tvorby aj michaliansky rodák Julio Zborovjan.

Julio Zborovjan

Narodil sa 14. januára 1921 v Michal'anoch. Vyrastal v početnej rodine dedinského kováča Ondreja Zborovjana, ktorý pracoval na veľkostatku u G.Pulszkého. Mal päť súrodencov - Jozefa (nar. 1923), Františka (nar. 1925), Emila (nar. 1929), Janku (nar. 1931) a Irenku (nar. 1933). Keď mal Julio 17 rokov, matka im zomrela (11.3.1938). V dôsledku jej smrti skoro odišiel z domu a ťažko sa prebýjal životom.

Školskú dochádzku začal 1.septembra 1927 v miestnej Jednotriednej rím. - katolíckej ľudovej škole. Hneď od prvého ročníka dosahoval veľmi dobré výsledky. Po ukončení piateho ročníka navštevoval Gymnázium v Prešove. Na tejto škole začína písať prvé verše. Jeho juvenílie možno nájsť na stránkach medzivojnových časopisov, literárnych zborníkov a almanachov: Slovenské pohľady, Elán, Mlad', Zborník najmladších slovenských autorov, Pozdrav mladých ... Už v nich sa ohlášal autorov výrazný lyrický talent s konštantami budúcej poézie - detstvo, domov, príroda, láska, smrť. Debutoval už ako 16 - ročný prvotinou Serpentína pod pseudonymom Julio Michal'anský (Prešov 1937). Okrem poézie mal v tom čase ešte veľa ďalších záľub. Hrával v dedinskom divadle, spolu s bratom Jozefom a ďalšími študentmi stál pri zrode prvej futbalovej jedenástky v obci.

Životná cesta a dielo Jula Zborovjana boli už mnohokrát zhodnotené, hlavne pri okrúhlych životných jubileách. Z radu publicistov sa liter. odborníkov sa tomuto autorovi najviac venoval liter. historik Imrich Vaško. Publikoval množstvo článkov na stránkach Národnej obrody, Nového slova, Práce, Prešovských novín, Východoslovenských novín, Kultúrneho života a ďalších. Z týchto štúdií dostávame ucelený obraz o živote a diele nášho básnika, divadelníka, prekladateľa, dramatikára, redaktora, režiséra a publicistu.

"...Stôl chudobných a neskôr dlhoročná choroba poznamenali jeho mladosť aj život v dospelosti. Na Gymnázium v Prešove (1934 - 1942) prekonal ťažký údel a odišiel sa liečiť do Vysokých Tatier. Počas stredoškolského štúdia získal pod vedením známeho Antona Prídavka divadelnú predprípravu spoluprácou v tunajšom Slovenskom rozhlase a divadelnom krúžku Záborský. Po maturite v roku 1943 a neukončenom univerzitnom vzdelaní na Právnickej fakulte v Bratislave ho v roku 1945 prijal do služieb Východoslovenského národného divadla sám Janko Borodáč, s ktorým bolo späté ich trvalé priateľstvo. Ani po smrti Janka Borodáča nezabúdal na túto poctu, a preto sa stal jedným z držiteľov jeho odkazu a editorom jeho pamätí. Na počesť Zborovjanovho životného jubilea v roku 1971 herečka Oľga Borodáčová napísala: " Vždy som ho poznala ako skromného, skôr do pozadia utiahnutého človeka, básnika i hravého chlapca a pritom veľmi pilného pracovníka na svojom poste. Bol nám a je mi doposiaľ ako jedno z vlastných detí, z tých mnohých drahých divadelných synov a dcér...Vždy vedel nadchnúť ľudí pre dobrú vec, či už išlo o umenie v divadle alebo iné básnické dielo. Veď napokon oboje má spoločný koreň."

V košickom Východoslovenskom národnom a neskôr Štátnom divadle najprv vykonával funkciu tajomníka, redigoval bulletiny pre činohru, spevohru a balet a od roku 1948 až do posledných chvíľ života - celé jedno štvrtstoročie - vydržal v profesii dramaturga a zapáleného divadelníka (dramatikára, režiséra, redaktora a publicistu), čo je ojedinelý prípad vytrvalosti v práci k prospechu slovenskej divadelnej kultúry. Ním realizované Večery poézie a hudby utvorili základ pre známe Divadielko po kupolou. Popri tejto náročnej práci stihol absolvovať Filozofickú fakultu UPJŠ v Prešove. Zomrel uprostred tvorivej práce

20.októbra 1974. Odišiel v najproduktívnejšom veku. Plný plánov, priprav, rozrobených prác, zanechajúc za sebou desiatky, ba stovky básní, ktoré by si vyžiadali ešte rukopisné úpravy, doplnky, hotujúci sa do ďalších hier pre mládež, pripravujúci ďalšie pásma poézie...

Pochovaný je doma, na cintoríne v Šar. Michal'anoch, kde mu v roku 1984 odhalili náhrobok, spoločné dielo umelca Ernesta Zmetáka a profesora Viktora Malinovského. Na náhrobku tróni postava múzy ľubostného básnictva Erato. Epitaf tvoria posledné dva verše z básne Rozlúčka z jeho zbierky Prehovor, srdce:

**Všetko, čo žije po mne v mojom mene
v práci a v láske, to ma pripomenie ...**

Rodáci si vtedy pomenovali jeho menom vlastný divadelný súbor a začali písať históriu okresnej ochotníckej divadelnej prehliadky pod názvom Zborovjanove Michal'any.

Ambície prekračovať prah regiónu a vrastať do slovenskej národnej spisby mala najmä básnická tvorba J. Zborovjana. Jeho poézia bola v začiatkoch lyrikou prírody, domova a lásky, ale aj vzdoru voči vojne. Zhrnul ju do prvých knižiek: Serpentina (Prešov 1937), Hviezdy sa blížia (Bratislava 1941), Ľubostne krutá (Prešov 1944) a Bludička moja pieseň (Košice 1946). Za svoje literárne lásky si vybral Janka Kráľa i Verlaina, Novomeského i Halasa, Jiřího Wolkra, Beniaka aj Dilonga ... prihlásil sa k spoločenstvu básnikov postsymbolizmu. Tiahlo ho to ku katolíckej moderne. Okrem osobnosti Dilongovej zapôsobili naňho súzvučne Janko Silan a Paľo Oliva. Sám o svojej tvorbe vyhlásil: "*Chcem byť vyznávačom poézie dobra a pravdy. To je poslanie. Chcem byť vyznávačom poézie ľudskosti a lásky. To je vyznanie. Chcem byť vyznávačom poézie nádhery a krásy. To je hľadanie.*"

I v druhom tvorivom období sa nevzdával seba, pozitívnych stránok básnickej mladosti, s výnimkou tvorby na prelome 40. - 50. rokov. Čoraz viac sa prestavoval ako tvorca zvláštneho spoločenského a intímneho veršového, dramatického pólu človeka a sveta v básnických zbierkach aj výberoch: Pred nami hviezda (Bratislava 1950), Momentky (Košice 1968), Za žiarou slova (Rím 1970), Medúza (Bratislava 1971), Do dlane dýchni (Košice 1972), Tatranská elégia (Bratislava 1974), Prehovor, srdce (Košice 1977) a Odkliata panna (Košice 1981). Básne charakterizuje životný optimizmus, radosť z prostých, jednoduchých i krásnych vecí nášho života a presvedčenie, že človek si vie a môže usporiadať svoj život spravodlivo a čestne. Treba sa zmeniť aj o ďalšom umeleckom rozmere a raste spisovateľa, ktorý sa takisto venoval literatúre pre deti a mládež. Spomeňme aspoň tituly: Slávik a ruža, O dvanástich mesiacikoch, Rozprávočka spoza kríka zo života medvedíka, Otvor sa rozprávka, Čarovná bylinka, Koza rohatá, Ako Filúz gajdoval v nebi, v pekle, na zemi. V rukopise zanechal hru Baboňa a víla. Mal citlivú ruku pri úpravách a dramatizácii klasiky (Kalinčiak, Záborský, Podjavorinská) a pri početných prekladoch. Známe a záslužné sú i početné Zborovjanove preklady z českej a svetovej literatúry (Wolker, Vrchlický, Šrámek, Ibsen, Zorrilla, Lope de Vega ...). Básnik Julio Zborovjan miloval činorodý život a v ňom poéziu dokonalých tvarov. Zanechal po sebe prácu a dielo, ktoré ako celok je dôstojným vkladom do novej slovenskej poézie a má čo povedať tak dnešnému, ako i budúcemu čitateľovi.

Možno niektorý básnik má viac na svojom básnickom konte. Julio Zborovjan mal však tri lásky - rodinu, verše a divadlo, a všetky tri mal rád rovnako.

Dievča zo Šariša

Po koľkých záhumniach ťa vetry naháňali
 ale si všade bystrá ako rybka
 keď k slncu dvihneš hrud' ten pestrý lajblík malý
 pod ktorým dužie prs a cítiš že krv štipká
 už nedá v noci spať ti volá do záhrady
 tam za tie plôtky nízke so žihľavou
 to možno pravda nie je že sa máte radi
 a že je opretý o líčko hlavou
 to možno preto len by hviezdy teplé boli
 jak tvoje pery a tie boky svižké
 po ktorých steká noc a ktosi proti vôli
 ich stíska k sebe ako listy v knižke
 (Julo Zborovjan, zo zbierky Lúbstne krutá)

(Julo Zborovjan, zo zbierky Lúbstne krutá)

Poludnie

Veliké slnko padlo do striech slamenných
 dedina bola vychudnuté decko
 A na úbočí moju mať
 chytali vetry za sukne
 keď z jari
 cítila žitia zaťaženie v očiach
 Tie dlane chudej ženy
 v poznaní všetkých bôľov nezjavených
 vzali mi slzy
 z dosahu
 Tie dlane chudej ženy
 tie keby ešte pľasnúť mohli ma
 mocnejšie ako v detstve
 bo život
 na krásy krásky málo dá

(Julo Zborovjan, zo zbierky Hviezdy sa blížia)

Prehľad literárnej tvorby Jula Zborovjana :**Básnické zbierky :**

Serpentína (Prešov 1937) - prvotina, vyšla pod pseudonymom Julo Michal'anský

Hviezdy sa blížia (Prešov-Bratislava 1941)

Lúbstne krutá (Prešov 1944)

Bludička moja pieseň (Košice 1946)

Pred nami hviezda (Bratislava 1950)

Momentky (Košice 1968)

Za žiarou slova (Rím 1970) **Medúza** (Bratislava 1971)

Do dlane dýchni (Košice 1972) - komponovaný výber poézie z rokov 1941 - 1971

Tatranská elégia (Bratislava 1974) - pôvodné pomenovanie **Májová tryzna**, napísaná počas liečenia v sanatóriu v Tatrách, pod vplyvom Wolkrovej poézie

Prehovor, srdce (Košice 1977)

Odkliata panna a iné (Košice 1981)

Piesne lásky (Košice 1976) - antológia ruskej ľúbostnej poézie 19. a 20. storočia

Literatúra pre deti a mládež :

Slávik a ruža - veršovaná rozprávka

O dvanástich mesiacikoch - veršovaná rozprávka

Rozprávočka spoza kríka o živote medvedíka - veršovaná rozprávka

Otvor sa, rozprávka

Ako Filúz gajdoval v nebi, v pekle, na zemi - podľa J.Podjavorinskej

Preklady :

Fuente Ovejuna - prebásnená hrdinská dráma španielskeho dramatika Lope de Vega

Don Juan Tenorio - veršovaná dráma španielskeho klasika Zorrilla Tatran 1968

a množstvo prekladov divadelných básní a divadelných hier z češtiny, ruštiny, francúzštiny, španielčiny, maďarčiny, nórčiny a i. (Šrámek, Wolker, Kožík, Říha, Baratynskij, Davydov, Surikov, Fofanov, Franko, Kedrin, Mežirov, Murger, Zorillo, de Vega, Ibsen, Rác, Goethe).

Inscenácie :

Najvyššia obeť - hra Jiřího Wolkra

Balada o mladosti - inscenácia k 50. výročiu smrti J.Wolkra

Čarovná bylina - hra pre deti

Koza rohatá - veršovaná rozprávková hra, II.cena v celošt.súťaži

Nosálko - zdramatizovaná Hauffova rozprávka

Baboňa a víla - hra pre deti a mládež

Zhavranení bratia - prepracovaná a upravená česká rozprávka

Alžbeta Báthoryčka - úprava Záborského jednoaktovky

Reštavrácia - dramtizácia Kalinčiakovho diela

Búrka - preklad a inscenácia Fibichovej opery

Revízor - dramaturgia Gogolovej hry

Tri sestry - hra J.P.Čechova

Statky - zmätky - hra J.G.Tajovského

Herodes a Herodias - veršovaná hra P.O.Hviezdoslava

Zborníky :

Národné divadlo v Košiciach 1945 - 1955 (Košice 1955)

ŠD v Košiciach 1945 - 1960 (Košice 1960)

20 rokov ŠD v Košiciach (Košice 1965)

Čarnica (Košice 1967)

Monografie :

Janko Borodáč (Košice 1952)

Andrej Chmelko (Košice 1968)

Hudobné skupiny

Okrem pôvodnej cigánskej kapely vzniká v obci hneď po vojne hudobná skupina, hrajúca na tanečných zábavách. Účinkovali v nej Július Kl'oc (harmonika), Jozef Kollarčík (trúbka), Karol Juruš (bicie), Ján Mryglot (klarinet).

Vznik ďalšej kapely sa datuje v rokoch 1961-62, kedy sa spojila skupina talentovaných odvážlivcov. Prvé stretnutia a pokusy o umelecký kolektívny prejav sa rodili v dome Štefana Planého.

Skupina začala hrať v zložení: Štefan Planý a Jozef Mryglot (akordeón), Jozef Drobňák (španielska gitara) a Jozef Mochňák (fúkacia harmonika, bubon). Neskôr k nim pribudol Ladislav Kipikaša (kontrabas) a Ladislav Lukáč (bicie). V takomto zložení sa prvýkrát predstavili verejnosti v roku 1962 na zábave v záhrade pri kaštieli. Prvé vystúpenie malo pomerne veľký ohlas hlavne medzi mládežou, čo bolo pre muzikantov povzbudením. Využitím schopností Františka Drobňáka získali aj prvý zosilňovač s reproduktorom. Po návrate J.Drobňáka z vojenčiny v roku 1965 sa formuje nová skupina v zložení Jozef Mryglot (akordeón; vedúci skupiny), Jozef Drobňák (saxofón), Jozef Smoter (gitara), Stanislav Kolpák (bicie), Jozef Mochňák (tenorsaxofón). V tomto zložení sa predstavujú na úspešnom programe k 10. výročiu založenia Imuny. Postupne si získavajú priaznivcov aj v okolitých obciach (Gregorovce, Uzovce, Ostrovany, Medzany, Terňa, Šar. Sokolovce ...). Pravidelne účinkujú na zábavách v záhrade kaštiela, kde bolo postavené drevené pódium a upravený asfaltový kruh na tancovanie.

Po príchode Jozefa Fecka, Ladislava Fecka, Petra Hrica a Ondreja Vajdu sa toto hudobné teleso delí na dve kapely. Jedna v zložení J.Mryglot, P.Hric, L.Fecko, O.Vajda a A.Gerlach účinkuje pri ZK ROH Imuna, druhá (J.Drobňák, J.Mochňák, J.Smoter, F.Kuba, F.Lichvár, F.Lepák, L.Derfiňák) účinkovala pri DO ČSM. Hrávala v kaštieli. V roku 1971 sa obnovuje činnosť ZK ROH a kapela využíva šancu, ktorá sa jej naskytá, vracia sa do lepších podmienok a dáva si názov ELÁN. V roku 1970 začína éra populárnych prázdninových čajov. Úroveň kapely graduje a zlepšuje sa aj jej technické vybavenie. Po niekoľkých zmenách (odchod

F.Kubu, príchod V.Kalinaya, odchod F.Lepáka a P.Hrica) sa zloženie skupiny ustalaťuje (J.Drobňák, J.Smoter, F.Lichvár, V.Kalinay. M.Palčo).

V roku 1980 kapela už pod názvom SEVAC I získava dobré výsledky v okresnej súťaži ZUČ, účinkuje vo Večeroch v klube, na oslavách MDD v škole, tanečných zábavách a svoju úspešnú činnosť završuje vystúpením v televíznej relácii Návšteva v klube. 7.novembra 1981 v rámci Večera v klube sa skupina lúči so svojim obecnstvom i poslucháčmi, ďakuje im za priazeň a symbolicky odovzdáva nástroje svojim nástupcom - skupine SEVAC II (M.Kaščák, V.Bajus, bratia Palčovci).

Klub dôchodcov

Pôvodný klub dôchodcov pôsobil v obci od roku 1978 do r. 1990, keď sa rozpadol. Jeho činnosť bola obnovená v júli 1991 pod vedením Agnesy Mačovej. So svojimi 250 členmi patrí klub k najväčším v Prešovskom okrese. Pre svoju činnosť získal priestory v rekonštruovanom kaštieli, ktoré využíva na pravidelné stretnutia a nácviky kultúrno - spoločenských programov, zameraných na uchovanie a propagovanie ľudových piesní, zvykov a tradícií šarišského regiónu a výstavky ľudových prác. Výbor klubu organizuje pre svojich členov zájazdy po Slovensku, návštevu filmových a divadelných predstavení, pozýva spevácke a hudobné skupiny (z Kamenice, Lúčky, Uzovského Šalgova ...), poriada posedenia pre jubilentov.

Do povedomia širokej verejnosti vstupuje klub najmä vystúpeniami svojej 14 člennej speváckej skupiny, účinkujúcej pri rôznych príležitostiach v obci a okolí (Kamenica, Hanigovce, Pečovská Nová Ves). Po roku účinkovania sa jej úroveň natoľko zlepšila, že sa úspešne zapája do prvých súťaží. Hneď v prvej z nich (okresná prehliadka Krása života v máji 1992) získava jej sólistka Helena Prokopová 1. miesto, Jozef Varga a Jozef Červeňák 3. miesto. Aj ako celok patrila skupina medzi najlepšie, podobne ako na ďalšej okresnej prehliadke v októbri 1992 v Prešove, z ktorej časť jej vystúpenia vysielal Slovenský rozhlas v Košiciach.

Ukážky starých piesní z repertoáru speváckej skupiny pri KD

V Michal'anoch šidzem ročki nehrafi,
bo parobci nove buti ñemaľi.
V Michal'anoch budu hrac, budu hrac,
bo parobci nove buti budu mac.

V Michal'anoch šidzem ročki ñehrafi,
bo nevesti nove čepce nemaľi.
V Michal'anoch budu hrac, budu hrac,
bo nevesti nove čepce budu mac.

Už ja še vidala, už to darmo,
vžala ja na sebe češke jarmo.
Budzem ho do šmerci už nošela,
na svoju šľebodu spominala.
Šľeboda, šľeboda, drahi poklad,
budzem ce spominac mil'ijon raz.

Vichodzi slunečko poza našo sadi,
naučel še do nas chodzic jeden murar mladi.

Dzifko moja ľuba, zochab ti murara,
murar chodzi, furt vandruje, ti ostaneš sama.

Neminulo temu roček i dva tiždne,
zochabel jej murarčatko v hadbavnej perinke.

Šport

Na začiatku storočia boli šport a telovýchova záležitosťou iba jednotlivcov a malých skupín. O organizovanom športovom živote v obci pred prvou svetovou vojnou nemožno hovoriť. Jeho začiatky sa datujú až od vzniku ČSR a neboli ľahké. Nebolo materiálnych ani finančných prostriedkov, a tak hráči a pretekári museli si často kupovať výstroj a platiť cestovné, ba stávalo sa, že na športové podujatia s okolitými mužstvami išli hráči peši alebo na bicykloch. Nadšenie a radosť zo športu však pomáhali mládeži prekonávať všetky prekážky.

Futbal

Prvé začiatky futbalu v Michal'anoch sa datujú do obdobia r. 1931-1934. Hlavne rok 1934 je pamätný pre vtedajšiu športovú generáciu ako rok, v ktorom sa čs. futbal prebojoval do rímskeho finále MS. Tento úspech, opísaný na stránkach vtedajšej tlače, povzbudil mládež, študujúcu v okolitých mestách k hlbšiemu záujmu o tento šport. Práve títo študenti sa zaslúžili o jeho popularizáciu na dedinách.

Tak tomu bolo aj v našej obci, kde iniciátormi tohto športového hnutia boli študenti - gymnazisti. Nadšenie im nechýbalo, horšie to bolo s športovým výstrojom a hracou plochou. Prvú loptu zadovážili bratia Kotsánovci. A ihrisko? Bola to lúka s ubitou trávou (na to istom mieste ako terajšie ihrisko). Pozemok patrilo statkárovi G.Pulszkému. Ako prví hráči tu "naháňali loptu" bratia Kotsánovci, Vincent Revák st., Ján Lukáč, Štefan Pintek, Andrej Rodziňák, Julo Zborovjan, Gustáv Baláž a František Kras. Hracia plocha bola spočiatku bez ohraničenia a bránok. Aut bol pri vrbach Torysy, roh podľa odhadu hráčov. Takto teda vzniklo prvé ihrisko. Prvým registrovaným hráčom bol Kočan, hrajúci za ŠK Veľký Šariš. V prvej jedenástke hrali: Štefan Pintek, Vincent Revák, Ján Lukáč, František Kras, Julo a Jozef Zborovjanovci, Andrej Rodziňák, Jozef Kerul', František Merňák, Dobiáš, Kočan, Marton a mladší chlapci Tomáš Arvay a František Grejtofský. Prvé oficiálne zápasy zohralo mužstvo proti školám v Kamenici a Lipanoch. V obidvoch zvíťazili naši hráči (2:1, 4:2). Neskôr sa hrali priateľské stretnutia s mužstvami okolitých dedín, hlavne z Ostrovian, kde priekopníkmi tohto športu boli Ščerba a Jozef Jaco. Prvých michalianskych nadšencov, ktorí zo študijných dôvodov zanechali organizátorskú činnosť, vystriedala mladšia generácia: Vincent Mryglot, bratia Petříkovci, bratia Čechovci a Jozef Kaža starší.

Veľkú obľubu získava futbal najmä po roku 1945, keď na pastvisku "Za Torysou" boli postavené riadne bránky a ohraničená hracia plocha. Vytvorilo sa stále futbalové mužstvo, hrajúce bosé a bez dresov. Ich súpermi boli mužstvá zo susedných obcí, Sabinova a uličné družstvá z Prešova. Medzníkom v organizovanom futbale sa stal rok 1949, kedy bola v obci založená TJ Sokol. Medzi jej zakladateľov patrili: Vincent Mryglot, Jozef Kaža st., František Zborovjan, Michal Bujnovský, Bartolomej Kras, Imrich Timko, Vincent Kuba, Vincent

Tumidalský, Karol Juruš, Ľudo Smoter a ďalší. Za prvého predsedu bol zvolený Anton Fedor. Futbalisti začali hrať v okresnej súťaži (okres Sabinov) spolu s mužstvami Slávia Sabinov, Sokol Lipany, Pečovská N. Ves, Poľnohosp. škola Sabinov, Ražňany, Krivany a Orlov. Svojich fanúšikov potešili víťazstvom už v prvom stretnutí, keď na domácom ihrisku zvíťazili nad mužstvom Orlova 5:0.

Hneď v prvom roku založenia futbalového oddielu zaznamenali naši futbalisti ďalší výrazný úspech - víťazstvo v prvom ročníku turnaja O putovný pohár Torysy v Sabinove. Príčinili sa oň :Vincent Kuba, František Lichvár, Gustáv Machala, Bartolomej Kras, Imrich Timko, František a Gustáv Zborovjanovci, František Merňák, Michal Bujnovský, Karol Juruš, Jozef Rodziňák, Július Maukš a ďalší. Svoj úspech zopakovali aj v nasledujúcej sezóne. Do mužstva pribudli ďalší hráči: Anton Zborovjan, Ján Mryglot, Vincent Kožár, Anton Palko, Vincent Tumidalský, Anton Fedor. V roku 1951 zakladá sa dorastenecký oddiel. Pod vedením Antona Palka zohral niekoľko priateľských stretnutí. Čiernym rokom michalian-skeho futbalu možno nazvať rok 1953, v ktorom sa futbal nehral. Viacerí hráči odišli do iných oddielov, najmä do Sokola Krivany (A.Vaňo, Ľ.Smoter, J.Angelovič, A.Zborovjan, V.Tumidalský a A.Palko). Oživenie nastalo hneď v nasledujúcom roku zásluhou M.Bujnovského, A.Fedora. K.Juruša a J.Maukša. Mužstvo vyhralo okresnú súťaž a postúpilo do krajskej, v ktorej hralo do r. 1955. V tom čase tu vyrástlo niekoľko dobrých jednotlivcov, hrajúcich neskôr vo vyššej súťaži za Sabinov (brankár Jozef Angelovič, útočník Emil Štofán) alebo Tatran Prešov (V.Tumidalský).

V roku 1956 telovýchovná jednota dostáva nový názov - **TJ Slovan Imuna**. Mužstvo prechádza pod patronát podniku a účinkuje v II. triede okresnej súťaže, v ktorej získava tretie miesto. Ďalšia sezóna prináša zmenu v štruktúre futbalových súťaží. Začína sa s výstavbou športového areálu, čo privítali hráči aj priaznivci športu. Odchovancovi nášho oddielu V. Tumidalskému sa darí v Tatrane Prešov, s ktorým prešiel kus sveta: Sýriu, Libanon, Maďarsko, ZSSR, Juhosláviu a NDR. Svoje skúsenosti odovzdáva domácomu mužstvu ako tréner od 1.2.1961. Dorastencov trénuje M.Bujnovský. Pod jeho vedením v roku 1962 - 63 získavajú 2. miesto v okr. majstrovstvách a postupujú do krajskej súťaže. Úspešnú jedenástku tvoria: I. Telesnický, J.Fabián, A.Vavrek, T.Spišiak, J.Uhliar, Š.Tumidalský, L.Derfiňák, P.Hric, A.Fabián, I.Dadej, J.Grejtovský, T.Kušník, J.Vaňo a M.Lichvár. Mužstvo dospelých sa v nasledujúcej sezóne prebojovalo do I.A triedy víťazstvom nad Družstevníkom Záborské 2:0.

Postup bol dôstojným vyvrcholením osláv 15. výročia založenia TJ. Príčinili sa oň títo hráči: S.Mitra, L.Lukáč, L.Cehelský, F.Kerul'a, V.Jaco, T.Spišiak, A.Kožár, MUDr. J.Mádej, S.Kolpák, D.Ferenc, M.Kolpák, F.Beliš, V.Balčák, I.Šimko, S.Švec, F.Paľa, A.Pintek, A.Fabián, J.Kráľovič, A.Kipikaša, T.Kušník a A.Vaňo. Najlepšími strelcami boli František Beliš, Stanislav Kolpák a Anton Kožár (všetci s 10 gólmi).

Na jar roku **1975** sa započalo s výstavbou **krytej tribúny pre 400 divákov** s kompletnou vybavenosťou. Do výstavby sa zapojili členovia TJ a ďalší občania obce, ktorí tu odpracovali množstvo brigádnických hodín. Vďaka tomu bola stavba odovzdaná už 12.11.1977.

Okrem kompletného zázemia pre futbal si tu stolní tenisti zriadili peknú herňu.

Keďže Tatran Prešov postúpil v sezóne 1976/77 do prvej ligy a na základe rozhodnutia ÚV ČSZTV nemohol mať B mužstvo, boli Tatranci nútení ho buď rozpustiť, alebo 75% uvoľniť do inej TJ ako podmienku zachovania kolektívu. Po rokovaniach výborov Tatrana a TJ Slovan bolo rozhodnuté, **aby hráči Tatrana Prešov B hrali za našu TJ**.

Týmto rozhodnutím postúpilo mužstvo do **krajských majstrovstiev**. Do mužstva prišli: J.Bartko, R.Koľ, J.Harničár, J.Ivanecký, J.Varecha, Varhoľ a ďalší hráči, čím sa posilnil

káder domácich. V krajských majstrovstvách bol najúspešnejší ročník 1978/79. Naši futbalisti obsadili 5. miesto pod vedením trénerov V.Barana a L.Ochotníckeho. Mužstvo hralo v zložení: J.Ivanecký, P.Palčák, C.Dolinský, F.Kovaľ, J.Harničár, J.Varecha, D.Mikloš, M.Mašlej, J.Jenčík, L.Pavlovič, M.Pavlovič, J.Lipovčan, Z.Kožlej, R.Koľ.

Výborne si počínali aj dorastenci, ktorí postúpili **do krajských majstrovstiev**, čím spolu s mužstvom dospelých prispeli k dôstojným oslavám 30. výročia založenia TJ. Súčasťou osláv bolo ocenenie najlepších športovcov TJ: J.Harničár, M.Mašlej (futbal. mužstvo dospelých) a J.Mikloško (hráč dorast. oddielu). V osemdesiatych rokoch hralo mužstvo dospelých v krajských majstrovstvách. Väčšia pozornosť sa začala venovať príprave mladých futbalistov. V roku 1983/84 bolo založené družstvo mladších dorastencov a neskôr (1990) vznikla športová trieda pri ZŠ pod vedením Jozefa Tumidalského, ktorý so svojimi zverencami získal titul majstra okresu (1992).

Skutočnosť, že viacerí odchovanci tunajšieho futbal. oddielu našli uplatnenie vo vyšších súťažiach - J.Mikloško (Lokomotíva Košice), V.Tumidalský, J.Heredoš, J.Štofán (Tatran Prešov P.Petruf (Prievidza) - svedčí o dobrej úrovni tohto športu v Šarišských Michal'anoch.

Tréneri futbalových mužstiev TJ Slovan Imuna

Mužstvo dospelých:

Vincent Tumidalský.....	1961
František Merňák.....	1962
Vincent Tumidalský.....	1963-1966
František Merňák.....	1966
Vincent Tumidalský.....	1967
František Kožár.....	1967
Jozef Tumidalský.....	1969
Stanislav Kolpák.....	1970
Anton Kozman.....	1971
Marián Martanovič.....	1971
Jozef Tumidalský.....	1972
Vincent Tumidalský.....	1972
Vincent Baran, Ladislav Ochotnícký..	1978
Vincent Tumidalský.....	1979
Marián Baran (súčasný tréner).....	1992

Starší dorast:

Anton Palko.....	1951
Michal Bujnovský.....	1961
Ján Kocvár.....	1963-1977
J.Spišiak.....	1972-1977

Pavol Nižník.....	1977-1981
Pavol Sirotňák.....	1977
Anton Spišák.....	1982
Jozef Spišák.....	1985-1988
Jozef Heredoš.....	1988-1991

Mladší dorast:

Jozef Spišák.....	1983-1985
J.Bartko,J.Varecha,A.Spišák.....	1986-1992

Žiaci: Jozef Heredoš.....	1972,1982-89
V.Tumidalský,B.Kaščák,Vl. Hanudel'.....	1973-1981
Jozef Spišák.....	1988-1991
Ján Kocvár,Cyrl Dolinský.....	1991-1992

Stolný tenis

Oddiel stolného tenisu bol založený v roku 1956. V ťažkých podmienkach rozhodovali o jeho rozmachu láska a obetavosť ľudí, ktorých fascinovali malá celuloidová loptička, trpezlivosť a vytrvalosť. V marci **1957** získali hráči TJ Slovan Imuna na majstrovstvách okresu Sabinov prvé medaily. Boli to tri tituly majstrov okresu, jedno druhé a jedno tretie miesto (V.Balčák, T.Pavlík, A. Želinská).

Prvým priekopníkmi stolného tenisu boli Rudolf Mravčák, František Zajac, Vincent Tumidalský st., Tibor Pavlík, Vendelín Balčák a Ján Škerlanec (prvý predseda stolnotenis. oddielu). V začiatkoch sa trénovalo v suteréne slobodárne, kde bol k dispozícii iba jeden stôl. Tieto skromné podmienky však neodradili vyznavačov tohto športu. Základňu oddielu tvorili zamestnanci novovybudovaného podniku Imuna. Od roku 1960 sa pre nich pravidelne organizoval turnaj, tešiaci sa veľkej obľube. V dlhodobých majstrovských súťažiach družstiev oddiel účinkuje v rámci okresu, od roku 1962 hral krajské majstrovstvá. Na prvej súpiske nachádzame mená týchto hráčov: Martin Lunter, Vincent Tumidalský st., Jozef Tumidalský, Štefan Tumidalský, Tibor Pavlík, Vendelín Balčák, Zdena Balčáková, Anna Želinská, Marta Kubová-Miškufová. V sezóne 1964-65 oddiel stagnuje - nemá miestnosť. V roku **1966** sa zásluhou obetavého stolnotenisového odborníka V.Balčáka začala v oddieli systematická práca. Do krajských majstrovstiev sa prebojáva aj družstvo mužov. Zároveň sa formuje družstvo žiakov, hrajúce v tej istej súťaži.

V materiálnych podmienkach nastal obrat k lepšiemu po rekonštrukcii ZK Imuna (požiar) v roku 1970. Vďaka pochopeniu vedenia ZK, zvlášť vedúceho J.Navrátila, majú členovia oddielu možnosť využívať rekonštruované priestory na tréningy a zápasy. Pretože miestnosť slúžila verejnosti zároveň ako kinosála, museli ju hráči pred a po tréningoch upravovať. Nové možnosti sa odrazili aj na výkonoch. V roku 1971 prichádza ako hrajúci tréner F.Mochňacký. Pod jeho vedením si oddiel mužov vybojoval v roku **1972-73 postup do SNL**, kde hneď v prvom roku účinkovania obsadil 5. miesto. Tento úspech dosiahli hráči: F.Mochňacký,

P. Novotný, S. Vajda, D. Zuščin, E. Palko, F. Bača pod vedením nového trénera V. Balčáka. Úspechy dospelých prilákali k zeleným stolom aj deti, pre ktoré sa od roku 1970 organizuje Vianočný turnaj, neskôr rozšírený na turnaj Rodičia a deti. Od roku 1975 k nemu pribudol aj turnaj k MDD. V týchto turnajoch urobilo svoje prvé stolnotenisové kroky mnoho budúcich reprezentantov. V roku 1974 okrem mužov a žiakov začínajú s prípravou aj žiačky (účinkujú v kraj. majstrovstvách).

Takmer ideálne podmienky pre rozvoj tohto športu sa vytvárajú v roku **1977**, po výstavbe a odovzdaní **novej tribúny**. V jej priestoroch získavajú stolní tenisti moderne zariadenú herňu so sociálnym zázemím. Začína sa trénovať až 5 hodín denne, čo prináša ďalšie úspechy. Do krajských majstrovstiev sa dostáva aj družstvo žien. V roku 1980-81 ich vyhráva a postupuje do SNL. Hráčsky káder tvorili: Ľ. Balčáková, A. Pecušová, A. Zborovjanová a T. Macková. Družstvá žien i mužov sa zúčastňovali aj turnajov v zahraničí: Mukačevo, Sval'ava, Miskolc, Eberswald, Ruse, Viedeň, Stalowa Wola. V rokoch 1981-83 ženy zo SNL vypadli. Postup do najvyššej slovenskej súťaže si opäť vybojovali v sezóne 1983-84 a od ročníka 1984-85 v nej štartujú bez prerušenia.

Rovnako úspešne si počínali aj juniory, ktorí v tej istej súťaži účinkujú od roku 1985. V roku 1987 ich nasledovali aj juniorky. Z. Čirčová, A. Haničáková a J. Martonová obsadili v ročníku 1988/89 v SNL 3. miesto. Pekné úspechy dosiahli družstvá Šar. Michalian aj v posledných sezónach. Ženy obsadili v ročníku 1990/91 v SNL piate miesto, v roč. 1991/92 postúpili o dve priečky vyššie (Z. Čirčová, A. Haničáková, J. Žgravčáková, A. Veterná). V hodnotení jednotlivcov sa umiestnila Z. Čirčová na 3. a A. Haničáková na 10. mieste. Ešte lepšie dopadla sezóna 1990/91 pre družstvo dorasteniek, ktoré po víťazstve v SNL postúpili do finálovej súťaže o majstra ČSFR. O popularite tunajších stolných tenistiek svedčí aj umiestnenie v desiatke najlepších športovcov okresu: v roku 1982 Ľ. Balčáková 7. miesto, v roku 1990 Z. Čirčová 10. miesto.

Úspechy stolných tenistov sú úzko spojené s cieľavedomou a systematickou prácou trénera V. Balčáka s mládežou, ktorej sa venuje od 60-tých rokov. S celuloídom sa zvítal už v rannej mladosti. Aktívne hrával futbal i basketbal. Stolnému tenisu sa začal venovať od roku 1950 v Prešove ako stredoškolač. Počas štúdia na priemyslovke vo Svite nielen hral, ale bol aj funkcionárom v tomto športe. Ostal mu verný aj na vojenčine, no úplne je v jeho zajatí po príchode do Šarišských Michalian. Sám hral i trénoval iných. Úspešne ukončil štúdium na FTVŠ UK v Bratislave a získal kvalifikáciu trénera I. triedy. V súčasnosti pôsobí ako podpredseda komisie vrcholového športu a mládeže, predseda komisie masového rozvoja SSTZ. Spolu s N. Demírovou viedol družstvo kadetov na turnaji v Rakúsku. Jeho zásluhou sa oddiel stal jedným z najúspešnejších stredísk stolného tenisu. Tieto výsledky neušli pozornosti odborníkov, ktorí ho poverili v roku 1979 vedením Školského športového strediska pri ZŠ v Šar. Michal'anoch. Jeho trénerské schopnosti oceňujú a vyhľadávajú aj žiaci z okolitých škôl. Počas trinástich rokov dosiahli mladí stolní tenisti rad výrazných úspechov a vypracovali sa medzi elitu vo svojej kategórii.

Družstvo starších žiakov vyhralo krajské majstrovstvá v rokoch:

1982 - P. Haničák, R. Timko, R. Roba

1984 - R. Roba, P. Roba, M. Bittner

1985 - P. Roba, M. Bittner, V. Žofčák

Krajské majstrovstvá vyhrali aj staršie žiačky v rokoch:

1982 - A. Nižníková, M. Lunterová, Ľ. Mikitová

1983 - M. Lunterová, Ľ. Mikitová, K. Slížová

1988 - Z.Čirčová, A.Haničáková, J.Martonová

1989 - D.Angelovičová, M.Žofčáková, L.Kretová 1991 - J.Žgravčáková, A.Veterná, K.Jacková

1992 - J.Žgravčáková, A.Veterná, K.Jacková Úspechy v súťaži škôl:

1977 - majstri kraja (Ľ.Balčáková, A.Zborovjanová, M.Balčák, J.Merňák)

1978 - majstri kraja (Ľ.Balčáková, A.Zborovjanová, I.Mryglot, M.Lunter, J.Tvrđík)

1979 - majstri kraja (Ľ.Zborovjanová, K.Slížová, I.Mryglot, M.Lunter)

1986 - majstri Slovenska (Z.Čirčová, A.Haničáková, J.Martonová, V.Žofčák)

Majsterkami Slovenska sa v kategóriách žiačok stali Ľ.Balčáková (1979), M.Lunterová a Ľ.Mikitová (1980 a 1983), Z.Čirčová a A.Haničáková (1986).

V roku 1986 vybojovala Zuzana Čirčová tretie miesto v dvojhre a štvorhre (spolu s A.Haničákovou) na majstrovstvách Československa. Na majstrovstvách Slovenska družstiev v roku 1988 vybojovali bronzovú medailu v kategórii st. žiačok Z.Čirčová, A.Haničáková a J.Martonová. Na majstrovstvách ČSFR'91 mladšieho žiactva získala bronzovú medailu A.Veterná vo dvojhre, A.Veterná - J.Žgravčáková vo štvorhre. Na majstrovstvách Slovenska získala A.Veterná 2. miesto v dvojhre a spolu s J.Žgravčákovou vybojovali titul majsteriek Slovenska v štvorhre. Rovnako úspešne si počínali aj v nasledujúcom roku, keď si v kategórii st. žiačok vybojovali strieborné medaily v štvorhre (A.Veterná-J.Žgravčáková) a dvojhre (J.Žgravčáková). V júli 1991 reprezentovali Slovensko na medzinárodných majstrovstvách Anglicka škôl, na ktorých Z.Čirčová obsadila 3. miesto v dvojhre junioriek a 1. miesto ako členka víťazného družstva. V súťaži ml. kadetiek získali prvenstvo J.Žgravčáková s A.Veternou.

Okrem dlhodobých majstrovských súťaží družstiev sa členovia ŠŠS zúčastňovali majstrovských súťaží jednotlivcov, od majstrovstiev okresu, kraja, SR až po M ČSFR. Najlepší jednotlivci sa dostali až do celoštátnych výberov (Ľ. Balčáková, M. Lunterová, Z. Čirčová, P.Roba). Vo výberoch Slovenska sa vystriedali: M.Balčák, Ľ. Balčáková, M.Lunterová, Ľ.Mikitová, M.Bittner, Z.Čirčová, A.Haničáková, J.Martonová, V.Dvorščák, D.Angelovičová, A.Veterná a J.Žgravčáková. Oddiel stolného tenisu pracuje na širokej základni, v majstrovských súťažiach má každoročne 10 - 12 družstiev. Dosiahnuté výsledky potvrdzujú, že aj v tomto športe je správne zamerať sa predovšetkým na výchovu mladých hráčov. Suverénne postavenie v rebríčkoch žiackych súťaží je predpokladom, že terajším reprezentantom vyrastá v oddiele kvalitná konkurencia, ktorá bude rovnako úspešne obhajovať dobré meno oddielu v budúcich rokoch.

Strel'ba

Popri najpopulárnejších druhoch športu v obci - futbale a stolnom tenise - si čoraz viac sympatií a priaznivcov získala v 70-tych rokoch športová strel'ba z pištole, napriek tomu, že išlo o šport vo všeobecnosti málo rozšírený a populárny. Stalo sa tak zásluhou Ing. Igora Koziaka, ktorý v roku 1970 prišiel žiť a pracovať do Šarišských Michalian a ktorý bol už v tom čase popredným slovenským strelcom a československým reprezentantom - pištoliarom. Pri svojej tréningovej príprave v poľných podmienkach v okolí obce stretol sa so záujmom okoloidúcich o jeho činnosť, spočiatku ostýchavým, neskôr ozajstným. Záujemcov nebolo možné odmietnuť. Požičal im svoje športové náradie, trpezlivo vysvetlil základné zásady techniky strel'by a ukázalo sa, že títo záujemci majú nadanie na tento šport. Keďže záujem o strel'bu bol trvalý, založili strelecký krúžok a začali s pravidelným tréningom. A tak už v

roku 1971 Michalianci: T.Slíž, Š. Červeňák, P.Galko, L. Lukáč, Ing. J.Hanudel, M.Radvanský, F.Drobňák, J.Drobňák a ďalší sa zúčastnili streleckých súťaží najprv v rámci okresu, neskôr v rámci kraja. Dostavili sa prvé športové úspechy, ktoré dodávali sebaistotu a povzbudenie do ďalšej práce. Tieto úspechy oprávňovali tiež našich strelcov požiadať o podporu svojej činnosti či už zo strany bývalého Zväzarmu, obce, Imuny, prípadne JRD. Vďaka ich porozumeniu postavili si brigádnicke strelnicu, najprv skromnú drevenú, neskôr väčšiu plechovú, ktorá slúži doteraz. Rozhodujúcim spôsobom pomohol tomuto športu ZK ROH Imuna, ktorý každoročne prispieval na nákup streliva a na cestovné výlohy, ale i na organizáciu obľúbených a tradičných streleckých súťaží pre verejnosť a na každoročnú pištoliarsku súťaž o "Štít Imuny", známu na celom Slovensku.

Takéto zlepšenie podmienok na športovo - streleckú činnosť spätne vyvolalo rozšírenie počtu členov streleckého krúžku, zvýšenie aktivity strelcov a cieľavedomú systematickú športovú prípravu. Keďže o tento šport sa začala zaujímať i mládež, vzniká strelecký krúžok v tunajšej Základnej škole, kde miestna mládež mohla získať základy športovej streľby pod vedením skúseného trénera Ing. Koziaka. Čoskoro žiaci ZŠ patrili k favoritom streleckých súťaží žiakov zo vzduchovky v rámci okresu. Predovšetkým pri tejto činnosti sa začali kryštalizovať talenty športovej streľby, ktoré neskôr preslávili našu obec v streleckej verejnosti, najprv ako dorastenci, potom juniori a dospelí.

Po niekoľkých rokoch takejto aktívnej športovej činnosti sa náš strelecký klub zaradil k najúspešnejším na Slovensku. Viacerí cezpoľní zúčastníci o športovú streľbu neľutovali námahu pravidelne cestovať na tréningy do našej obce a stali sa tak čoskoro uznávanými športovcami (J.Hansel, P. Übersax z Prešova, Ing. F. Švaňa zo Širokého, P. Stetulič z Humenného a ďalší).

O športovej úrovni kolektívu nášho streleckého klubu svedčí i účasť strelcov v ligových súťažiach družstiev. V roku 1976 naše družstvo mužov zvíťazilo v 2. Slovenskej národnej streleckej lige (SNSL) družstiev bez jedinej prehry. Víťazstvom v 1. SNSL v roku 1979 si mužstvo vybojovalo postup do Celoštátnej streleckej extraligy, kde v roku 1980 štartovalo 6 najlepších pištoliarskych družstiev. Súpermi našich strelcov boli družstvá Bratislavy, Kladna, Prahy, Ostravy a Karvinej. Naše družstvo v zložení : Ing. I. Koziak, J. Hansel, T.Slíž, Š. Červeňák, M.Radvanský bolo rovnocenným súperom týmto najlepším československým družstvám. Podobne naši juniori bez jedinej prehry zvíťazili v roku 1978 v SNSL a v rokoch 1979 a 1980 štartovali v Celoštátnej streleckej extralige popri družstvách Bratislavy, Ústí nad Labem, Brna, Pardubic, Uherského Brodu a Loun. Naše družstvo v zložení : P.Kožár, J. Prokop, V. Steiger, J. Dziak, P. Klesík, F. Svoboda získalo zaslúžený rešpekt a úctu súperov a tiež streleckej verejnosti. V ďalších rokoch už táto ligová súťaž družstiev nebola organizovaná.

Výnimočné športové úspechy našich juniorov nemohli zostať nepovšimnuté zo strany organizátorov vrcholového streleckého športu, a preto bolo rozhodnuté zriadiť v Šar. Michal'anoch Tréningové stredisko mládeže pre pištoľovú streľbu. Naši mladí strelci tým získali tie najlepšie podmienky na svoju športovú činnosť. V rokoch 1977 - 1982 sa v TSM vystriedali títo mladí pištoliari : P. Kožár, J. Prokop, J. Dziak, P. Klesík, P. Zborovjan, V. Steiger, F. Svoboda, I. Rohál, V. Jozek, D. Nižníková, Ľ. Nižníková, J. Haladej, I. Koziak, E. Kurimská, M. Mikitová, J. Bačišin, J. Bačišinová, S. Vaňo, I. Kurimský, J. Šidík, P. Bučák, D. Kožárová. Boli to roky najúspešnejšie a najproduktívnejšie pre našich strelcov. Svojimi športovými výsledkami sa presadili do stredísk vrcholového športu, do slovenskej a celoštátnej reprezentácie títo členovia klubu : Ing. I. Koziak, M. Radvanský, J.Hansel, P.Kožár, J.Prokop, D.Nižníková - Bodnárová, V.Steiger, Ing. P.Zborovjan, J.Bačišin a v poslednom období i K.Koziak. O michalianskom klube sa v streleckej verejnosti hovorilo ako o liahni pištoliarskych talentov na Slovensku.

Charakterizovať výkonnostnú úroveň jednotlivých našich strelcov nie je ľahká záležitosť. Ide totiž o dlhé obdobie 22 rokov, počas ktorého získali veľké množstvo medailových umiestnení na domácich i zahraničných strelniciach, takže je ťažké určiť, ktoré z nich sú najcennejšie. Pokúsme sa predsa len o rekapituláciu i za cenu istej nekompletnosti. Naši strelci získali:

- **38 titulov Majstra Slovenska** (resp. Čiech) jednotlivcov, z toho Ing. I.Koziak 11, M.Radvanský 8, Ing. P.Zborovjan 6, J.Bačišin 4, V.Steiger 3, J.Hansel 3, P.Kožár 2 a K.Koziak 1

- **6 titulov Majster ČSSR** jednotlivcov, z toho J.Bačišin 4, Ing. I.Koziak 1 a J.Hansel 1

Vytvorili 9 slovenských rekordov jednotlivcov (Ing. I.Koziak 5, M.Radvanský 3, J.Bačišin 1), dva československé rekordy jednotlivcov (Ing. I.Koziak, J.Bačišin). O ďalších veľmi cenných medailových umiestneniach, o členstve vo víťazných a rekordných družstvách, o víťazstvách na Akademických majstrovstvách, o umiestnení v Slovenskej a Celoštátnej streleckej lige jednotlivcov v záujme športovníctva nie je možné hovoriť.

Michalianski strelci si úspešne počínali nielen na strelniciach východoeurópskych štátov, ale aj v exotickom Ulánbátare a Pchjongjangu. Najcennejšie medzinárodné úspechy dosiahol Jaroslav Bačišin, ktorý štartoval 4 - krát na Majstrovstvách Európy, z toho dvakrát v Helsinkách, raz v Budapešti a Bratislave. Umiestnil sa vždy v prvej desiatke. V roku 1987 si z Helsínk dovezol bronzovú medailu ako člen družstva. Športové úspechy Jaroslava Bačišina a Ing. Igora Koziaka boli ocenené udelením čestného titulu Majster športu. Trénerské činnosť Ing. I.Koziaka bola navyše ocenená titulom Vzorný tréner.

Uvedené úspechy našich strelcov vyznievajú zdanlivo idylicky a až neskutočne priamočiaro. Nie je tomu tak. V živote tohto športového kolektívu boli obdobia priaznivé, ale i nešťastné, plné prekážok a ťažkostí. Je obdivuhodné a príznačné, že napriek tomu nedošlo u väčšiny členov klubu k zanevretiu na svoj šport. Tí najlepší zotrvali v sebadisciplíne a odriekaní a dokázali obstáť v ťažkej konkurencii napriek neporovnateľne horším podmienkam pre svoju činnosť, takže športovostrelecký klub v našej obci bez prerušenia žil a žije i teraz.

A aká je súčasnosť? Na tohoročných (1992) Majstrovstvách Slovenska v Domaniži štartovali 13- krát títo strelci: P.Kožár, Ing. P.Zborovjan, Ing. I.Rohál' a juniori T.Koziak a K.Koziak, ktorý získal striebro a bronz. Na Majstrovstvách ČSFR'92 v Brne bude štartovať P.Kožár (2-krát), K.Koziak (2-krát) a Ing.I.Rohál' (1-krát).

Toto tak trochu nostalgické pohľadnutie sa za jednu športovou činnosťou v našej obci si vynucuje otázka: Čo z toho mali?

Neexistovalo rozumnejšie využitie času a energie? Veď okrem diplomov a spomienok nezostalo vlastne nič. Na tieto otázky poznajú naši strelci len jednu odpoveď: "Bolo to krásne, vzrušujúce, a keby sa čas vrátil, opäť by sme sa na to dali." A predsa dačo zostalo! Zostali ľudia, silní duševne i fyzicky, cieľavedomí, zdravo sebaistí, čestní a obdarení ďalšími vlastnosťami, ktoré nemožno kúpiť za žiadne peniaze.

Basketbal

Skutočnosť, že do podniku Imuna prišlo pracovať veľa mladých pracovníkov, bola rozhodujúca pre založenie basketbalového oddielu. Pri jeho zrode v roku 1958 boli: Dr. Doliak, Ing. Banda, Vaško, Sabol, Žofčák, Zajac, Tumidalský, Jurč, Kováč a ďalší.

Basketbalové družstvo štartovalo v krajskej súťaži a svoje prvé oficiálne stretnutie odohralo so Slovanom Bardejov, ktorému podľahlo vysokým rozdielom. Počas účinkovania v tejto súťaži tvorili družstvo: Ing. Štěpánek, Kožuch, MUDr. Stachý, Rusnák, Dr. Doliak, Ing.

Banda, Jurč a z mladších Balčák, Kaňa, Lunter, Vágner, Tarbajovský, Derfiňák, Uhlár a Kocvár. Svoje účinkovanie ukončili v roč. 1965, keď pre nedostatok finančných a materiálnych prostriedkov oddiel zanikol.

Po ročnej prestávke pričinením nadšencov a milovníkov basketbalu svoju činnosť oddiel obnovil. Pod vedením novozvoleného výboru (Dr. Doliak, Kriška, Kocvár) a s trénerom P.Polohom, bývalým prvoligovým hráčom, začala nová história tohto športu v obci. Za necelé dva roky postúpil kolektív cez okresné majstrovstvá a I.A triedu až do **majstrovstiev kraja**. O postup sa zaslúžili títo hráči: MVDr.L.Tóth, Ing. Štěpánek, P.Poloha, M.Lunter, M.Lepák, Foltýn, Dolinský, E.Kriška, Spišák, Revák, Lazorík, Vaňo, V.Staško a M.Staško. Po vzájomnej dohode s vedením dorasteneckého celku Družstevník Lemešany a OBZ v Prešove bol uskutočnený kolektívny prestup celého dorastu do TJ Slovan Imuna. Tým sa vytvorilo dorastenecké družstvo a posilnilo sa mužstvo dospelých. Nový káder mužstva mal v ročníku 1972/1973 toto zloženie: MVDr.L.Tóth, M.Lunter, M.Lepák, E.Kriška, J.Prokop, J.Pribula, P.Tanuška, J. Kollár, I.Leibitzer a hrajúci tréner P.Poloha. V nasledujúcich sezónach prišli do oddielu postupne títo hráči: Verbovský, S.Oriňák, J.Verešpej, I.Klíma, J.Sovák, B.Farkaš, J.Linhart, M.Čierník. Do roku 1976 využívali na tréningy aj zápasy telocvičnu v bývalej ZŠ (terajší DD), od roku 1977 mali k dispozícii telocvičnu v novovybudovanej ZŠ.

Okrem majstrovských zápasov v dlhodobých súťažiach sa mužstvo podieľalo na organizovaní turnaja O pohár duklianskych hrdinov, ktorého sa zúčastnili popredné mužstvá kraja - UPJŠ Košice, VSŽ Košice, Lokomotíva Prešov. V tomto úspešnom období mal oddiel okrem mužstva dospelých aj družstvá mladších a starších dorastencov, v ktorých hrali bratia Verbovskí, Merňák, P. Petruf, Drobňák, P.Haničák, Mikloš, F.Prokop, I.Kocvár, I.Žgravčák, J.Verešpej, Kol', Markuš, Lichvár, Rokošný, V.Staš, Svoboda, V.Cehelský a J.Kožár. Sezóna **1977/1978** bola pre oddiel posledná napriek tomu, že si v nej hráči počínali veľmi dobre a z 3. miesta v tabuľke mali šancu bojovať o postup do ligy. Vzhľadom na to, že TJ Slovan nestačil finančne zabezpečiť súčasne dva oddiely vo vyšších súťažiach (futbalový a basketbalový), **bolo mužstvo z krajskej súťaže odvolané**. Napriek tomu bývalí hráči na tento šport nezanevrelí a pravidelne sa stretávajú od roku 1989, keď pri príležitosti 40. výročia založenia TJ a 30. výročia vzniku basketbalového oddielu odohrali 1. ročník turnaja veteránov za účasti mužstiev Sabinova I.,II. a Lipian. Odvtedy sa turnaj hrá pravidelne každý rok, striedavo u zúčastnených mužstiev.

Šach

História organizovaného šachu sa začala v Šar. Michal'anoch písať v sezóne 1981/1982. Vtedy bol založený šachový oddiel, ktorý tvorí súčasť telovýchovnej jednoty Slovan Imuna. Vede ho Karol Marcinko. V zime 1981 začal oddiel svoje účinkovanie v okresných majstrovstvách. Hneď pri svojej premiére v tejto súťaži obsadil pekné druhé miesto. Aj vo väčšine ďalších súťažných ročníkov sa držal tento malý oddiel v hornej polovici tabuľky.

Domovskou pôdou šachistov je klubovňa ZK Imuna, ktorá bola neraz svedkom viacerých napínavých duelov. O propagáciu tohoto športu u nás sa zaslúžili: Karol Marcinko, Vasil' Petril'ák, Ján Kocvár, Anton Machala, Ing.Marián Varhoľ, Ján Straka a Ladislav Cehelský.

Medzi najúspešnejších reprezentantov oddielu patrí Vasil' Petril'ák, ktorý obsadil druhé miesto v okr. majstrovstvách v korešpondenčnom šachu v roku 1990. Na treťom mieste skončil Ján Kocvár a hneď v nasledujúcom roku získal také isté umiestnenie v rámci Slovenska. Karol Marcinko a Vasil' Petril'ák získali aj kvalifikáciu trénerov a dosiahli veľmi dobré výsledky v práci s mládežou.

Volejbal

Tento šport má v obci hneď po futbale najdlhšiu tradíciu. Jeho počiatky siahajú do obdobia po druhej svetovej vojne. V roku 1946 sa stretávajú mladí chlapci na provizórnom ihrisku za kaštieľom. Prvé mužstvo zorganizoval Vincent Mryglot a tvorili ho: Vincent Kuba, Vincent Mryglot, Karol Marton, Jozef Kaža, Imrich Timko, Ján Mryglot, Ján Staš, Anton Kozma a Anton Fedor. Najzdatnejším súperom im bolo mužstvo Ražnian, s ktorým odohrali ne jeden dramatický zápas. Práve tieto dve mužstvá patrili v tomto športe medzi najlepšie na okolí. Po vzniku organizovaných súťaží hral oddiel **v krajskej súťaži**, v ktorej pôsobil so striedavými úspechmi. Nasledovníkov našli títo priekopníci až v roku 1960, keď bol založený volejbalový oddiel mužov.

Turistika

Turistika patrí v obci medzi mladšie športové odvetvia. Oddiel turistiky vznikol pri š.p. IMUNA a vedie ho Ing. Viliam Tuleja. Postupne získal verných priaznivcov všetkých vekových skupín, pre ktorých organizuje pravidelné nedeľné túry do okolitých pohorí (Čergov, Slánske vrchy, Slovenský raj, ...). Raz ročne sa stretávajú na 2 - 3 dňovom Zraze imunských turistov na rôznych miestach Slovenska.

Rekreačná telovýchova

Klub rekreačnej telovýchovy vznikol z iniciatívy Márie Fabiánovej, bývalej vedúcej volejbalového oddielu a cvičiteľke spartakiádnych skladieb žien. K vstupu do klubu viedol ženy záujem o zlepšenie fyzickej kondície a relaxáciu po práci v zamestnaní. Na cvičenia využívali telocvičňu základnej školy. Dnes už majú obyvatelia obce možnosť navštevovať fitcentrum, otvorené v októbri 1992.

Lahká atletika

Ani tento šport nezostal v Šar. Michal'anoch v úzadí. Pôčinila sa o to skupina rekreačných bežcov pri š.p. Imuna Ing. Blažej Baran, Juraj Mikita, Dušan Janiga a Jozef Verbovský, ktorí v roku 1987 prvýkrát zorganizovali bežecké podujatie pod názvom **Imunská pätnástka**. Odvtedy pravidelne v každú tretiu júlovú nedeľu sa stretávajú pod Šarišským hradom bežci z celej republiky na tratiach od 5 km (dorastenci), 11 km (ženy) až do 15 km (dospelí). Imunská pätnástka je bežeckým sviatkom v obciach, cez ktoré vedie trať - Šar. Michal'any, Medzany, Ostrovany, Ražňany. Medzi stálych účastníkov podujatia patrí Petr Menšík z Lokomotívy Beroun, Milan Seman z Interu Bratislava, päťnásobný víťaz hlavnej kategórie. Ozdobou pretekov bola v uplynulých ročníkoch aj účasť bežcov zo zahraničia, napr. Dušana Shogana z USA a pretekárov z Mukačeva. Uznanie a obdiv si svojou účasťou získal i 81-ročný Ľudovít Majoroš z Lokomotívy Košice.

Toto skvelé podujatie si získava z roka na rok väčšiu popularitu aj u domácich bežcov. V kategórii "Buď fit" (5 km) si nevieme predstaviť Imunskú pätnástku bez takých borcov ako sú Michal Bujnovský a Alexander Žofčák. Šiesty ročník (1992) bol zároveň prvými majstrovstvami obce. Prvenstvo v nich získal Marián Dráb pred Pavlom Drábom, Jánom Jopekom a Ing. Vlastimilom Krenickým. Pre výkonnejších pretekárov je účasť na domácich pretekoch zároveň prípravou na Medzinárodný maratón mieru v Košiciach. Jeho pravidelným účastníkom je Juraj Mikita, ktorý absolvoval aj maratóny v Budapešti, Michalovciach, Vranove nad Topľou ... Na maratón vo Viedni nás reprezentoval Peter Palko, Jozef

Verbovský a Ing. Miloš Tóth, ktorý sa v roku 1990 zúčastnil na slávnom maratóne v New Yorku. Náročnú maratónsku trať v Košiciach si vyskúšal už aj Peter Tomko, Ján Jopek a Stanislav Zborovjan.

Fakt, že doposiaľ sa Imunskej pätnástky zúčastnilo vyše 600 pretekárov, svedčí o jej vysokej kvalite a popularite. Doterajšia aktivita organizátorov a pomoc sponzorov je príslubom, že podujatie má pred sebou sľubnú perspektívu a priláka mnoho ďalších záujemcov o tento šport.

Karate

Oddiel karate bol zaregistrovaný vo Zväze karate Vsl. kraja KV ČSZTV dňa 3.11.1987. Vznikol však už vo februári tohto roku, keď pod vedením Ing. Miloša Tótha začalo dvadsať obdivovateľov tohto ázijského bojového umenia s pravidelným tréningom v telocvični základnej školy.

Zakladajúcimi členmi oddielu boli:

Ing. Miloš Tóth (tréner), Ing. Vlastimil Krenický, Lýdia Štepánková, Stanislava Feketeová, Mária Gulášová, Ján Jopek, Ján Koval', Juraj Kravec st., Juraj Kravec ml., Jozef Šotík, Peter Kožár, Štefan Garnek, Marek Čatloš, Marcel Kipikaša, Jozef Mačo, Pavol Dráb, Jozef Pastula, Slavomír Machala, Jaroslav Kurimský a Peter Leššo. Ing. Miloš Tóth získal bohaté skúsenosti počas päťročného tréningu ako študent UPJŠ v Košiciach.

Okrem pravidelných náročných tréningov absolvovali členovia oddielu v prvom roku aj letné sústreďenie v Holčíkovciach na Domaši a tréningový cyklus zakončili oddielovou súťažou v súborných cvičeniach kata. Najlepšie si v nej počínali Ján Koval', Pavol Dráb a Slavomír Machala. Prvým väčším meraním síl boli **Majstrovstvá Vsl. kraja '88** v Košiciach, na ktorých oddiel reprezentovali Ing. Miloš Tóth a Vlastimil Krenický, obaja v zápase kumite. V silnej konkurencii výborných košických oddielov vybojoval Miloš Tóth pekné štvrté miesto. Úroveň a zvládnutie súborných cvičení preverili aj skúšky technickej vyspelosti v Košiciach v januári 1988, ktoré dopadli veľmi úspešne. Výkonnosť družstva rástla úmerne s náročným tréningom a získavaním nových skúseností zo vzájomných zápasov, čo umožnilo úspešný vstup do 1. ročníka okresných majstrovstiev (Gaľa 2., Čatloš 3. a Kipikaša 4. miesto v zápase jednotlivcov - kumite). Po tomto úspešnom štarte sa roku 1989 oddiel zúčastňuje okresnej ligy družstiev, v ktorej obsadil 2. miesto (Machala, Čatloš, Dráb, Fekete, Gál, Gladiš a Varholík). Tieto úspechy umožnili oddielu podieľať sa v nasledujúcich rokoch na organizovaní majstrovských súťaží už aj v Šar. Michal'anoch (2. roč. okr. majstrovstiev jednotlivcov, 1. kolo okresnej ligy družstiev). Domáce prostredie dokonale využili a získali dve prvé (S.Vaňo), jedno druhé a jedno tretie miesto (S.Gaľa).

Významným medzníkom v organizácii tohto športu bol 22. apríl 1990, keď na mimoriadnom zjazde SZ karate v Banskej Bystrici vznikli podmienky na utvorenie Východoslovenskej únie karate a bojových umení, ktorej členom sa stal aj náš oddiel. M.Tóth bol v únii zvolený za predsedu športovej komisie. Po jeho odchode do USA v roku 1990 sa vedenia oddielu ujíma Stanislav Vaňo. V nasledujúcich dvoch rokoch získavajú jednotlivci aj družstvo úspešné umiestnenia v týchto súťažiach:

Mikulášsky pohár '90 - Ján Jopek v dramatickom finále zvíťazil po predĺžení a stal sa víťazom

Krajské majstr. mládeže '90 - Koropčák, Lichvár, 3. miesto

Krajské majstr. seniorov '91 - Jopek 2.miesto, Čatloš, Machala, Vaňo 3. miesto

Cassovia cup '91 Košice - Jopek, Vaňo, Čatloš, 4. miesto

Pohár VÚK juniorov '91 - Marek Čatloš 1. miesto

Krajská liga - 4. miesto družstva (zo 16 účastníkov)

Sezóna 1992 začala pre našich karatistov už 5. januára účasťou na Pohári VÚK seniorov a pokračovala vo februári Šarišským pohárom v karate juniorov. Táto súťaž, aj napriek tomu, že to bol jej prvý ročník, mala veľmi dobrú úroveň a kvalitné obsadenie. Predstavili sa v nej karatisti takmer všetkých východoslovenských oddielov, Trnavy a Bratislavy. V náročnom meraní síl postúpil Marek Čatloš až do 3. kola, kde prehral s neskorším víťazom.

Keďže tento šport má dobré podmienky i dostatok záujemcov, možno predpokladať i v nasledujúcich rokoch jeho stúpajúcu úroveň.

Imuna

Imuna - pojem, s ktorým sa spája nová história našej obce. Takýto názov nesie podnik na výrobu sér a očkovacích látok, ktorý svojou výskumnou činnosťou a výrobným programom zaujíma významné postavenie v oblasti zdravotníctva. Potreba výstavby zdravotníckeho výrobného podniku bola vyvolaná celospoločenským vývojom po oslobodení, ktorý na úseku prevencie a terapie si nutne vyžadoval zvýšiť výrobu sér a očkovacích látok, ktorá až do roku 1949 bola koncentrovaná v Štátnom zdravotnom ústave v Prahe. Potom nasledovalo niekoľko reorganizácií a dňom 1. januára 1953 vzniká samostatný národný podnik Imuna. Vo výmere Ministerstva zdravotníctva zo 17. decembra 1952 sa okrem iného píše: "Predmetom podnikania je výroba sér a očkovacích látok. Do tých čias, kým začne výroba, vedenie n.p. Imuna zabezpečí dostavbu podniku v plnom rozsahu."

Výstavba Imuny začala v roku 1951. Investorom bol n.p. Biogena Praha a počas celej výstavby investora zastupoval skúsený a aktívny staviteľ Rudolf Veselý. Priebeh výstavby podniku zabezpečovali Pozemné stavby Prešov. Výstavba kládla mimoriadne nároky na celkovú organizáciu i stavebné práce, pretože väčšina objektov bola atypická, vymykajúca sa bežnému architektonickému poňatiu výstavby. Paralelne s výstavbou podniku sa venovala náležitá pozornosť i občianskej vybavenosti obce a bytovej výstavbe (bolo postavené nové sídlisko, jasle, materská škola).

Naliehavou úlohou pre vedenie podniku bolo zabezpečenie dostatočného počtu špecializovaných odborníkov so zameraním na mikrobiológiu a biochémiu. Z blízkeho okolia sa získavajú absolventi základných škôl, ktorí odchádzajú na trojročné štúdium do zdravotníckej školy v Prahe. Po jej absolvovaní nadobúdajú špecializáciu prevádzkových biochemikov. Účinnú pomoc budovanému ústavu poskytol n.p. Biogena v Prahe, ktorý umožnil praktický zácvik desiatkam zamestnancov. **Výstavba podniku sa dokončuje v roku 1955** pod vedením vtedajšieho riaditeľa Pavla Neduchala a staviteľa Poz. stavieb v Prešove Karola Drosca.

Rozhodnutím Ministerstva zdravotníctva prišiel koncom roku 1955 do Imuny odborník na výrobu imunopreparátov z pražskej Biogeny MUDr. Jiří Málek. Po piatich rokoch výstavby nastal očakávaný deň, keď sa začalo s výrobou liečiv aj v Šarišských Michaľanoch. **Dňa 1. februára 1956** sa dalo po prvýkrát do pohybu technologické zariadenie. Výroba sa začala prvou šaržou antitetanického séra. Po tomto sére a očkovacej látke proti tetanu bola neskôr uvedená do výroby očkovacia látka proti chrípke a čiernemu kašľu. Potreby zdravotníctva si vyžadovali postupne rozšíriť výrobný sortiment. Zaviedla sa zložitá výroba krvných

derivátov z ľudskej plazmy za účinnej pomoci Ústavu hematológie a krvnej transfúzie v Prahe. Po čase sa zavádza výroba infúzných roztokov, tekutých a neskoršie aj sušených živných pôd, diagnostických a iných prípravkov.

V roku 1958 sa uskutočnila v zdravotníckej výrobe ďalšia reforma. Vznikol odborový podnik Ústavu sér a očkovacích látok so sídlom v Prahe, ktorého generálnym riaditeľom sa stal MUDr. Jiří Málek. Imuna bola pričlenená ako pobočný závod. Za riaditeľa bol menovaný Ing. Svetozár Štefánik. Ďalším významným medzníkom v histórii podniku je rok 1965. Rozhodnutím MZ zo dňa 1. júla 1965 je zriadený v rámci výrobného - hospodárskeho združenia ÚSOL n.p. Imuna v Šarišských Michaľanoch, ako podnik na výrobu imunobiologických preparátov v odbore sér, očkovacích látok, krvných derivátov a diagnostík. Do VHI ÚSOL patrili odborový podnik Ústavu sér a očkovacích látok Praha (so svojimi dislokovanými pracoviskami v Bohumiloch a Olomouci) a národný podnik VELAZ (veľkoobchod laboratórnych zvierat).

V roku 1970 dochádza k zmene vo funkcii riaditeľa. Novým riaditeľom je menovaný Ing. Ivan Barla. V nasledujúcom roku sa mení výrobný program. Jeho náplňou sa stáva výroba očkovacích látok, prípravkov z ľudskej a zvieracej plazmy, diagnostických prípravkov, živných pôd, infúzných roztokov, dietetických prípravkov a iných farmaceutických liekových foriem na humánne a veterinárne použitie. Vedenie podniku sústreďuje pozornosť na výrobu krvných derivátov, živných pôd a infúzných roztokov, ktoré sa postupne stávajú hlavným výrobným programom. V tomto období vyrábala podnik **viac ako 600 druhov výrobkov** a expedoval ich do celej republiky a do zahraničia. Jeho zásluhou sa podarilo na najnižšiu mieru znížiť výskyt viacerých druhov ochorení (tetanus, osýpky, hepatitída a pod.). **V rokoch 1973 - 1975 sa uskutočnila v Československu - ako prvej krajine na svete - rozsiahla akcia preočkovania obyvateľstva proti tetanu. Potrebnú očkovaciu látku dodala Imuna.**

Listom Ministerstva zdravotníctva a sociálnych vecí SSR číslo 6739/1988 - D/2 zo dňa 20. decembra 1988 bola dňom 30. decembra 1988 zrušená štátna hospodárska organizácia s názvom Imuna, n.p., Šarišské Michaľany.

Zakladacou listinou Ministerstva zdravotníctva a sociálnych vecí SSR číslo 6967/1988 - D/2 podľa zákona číslo 1/88/1988 Zb. o štátnom podniku, po prerokovaní s Miestnym národným výborom v Šarišských Michaľanoch a so Slovenským výborom odborového zväzu pracovníkov zdravotníctva, bol založený s účinnosťou **od 1. januára 1989 štátny podnik Imuna** v Šarišských Michaľanoch. Dňa 20. júna 1989 zhromaždenie delegátov zvolilo za riaditeľa podniku Ing. Imricha Bandu, CSc.

Na základe zákona FZ ČSFR č. 92/1991 Zb. o podmienkach prevodu majetku štátu na iné osoby bol Ministerstvom zdravotníctva SR š.p. Imuna Šarišské Michaľany zaradený do prvej vlny privatizácie. K 25.10.1991 bol vypracovaný privatizačný projekt podniku, ktorý po pripomienkových konaniach bol rozhodnutím Ministerstva pre správu a privatizáciu národného majetku SR č. j. 480/1992 pod registračným číslom 491 schválený. Do privatizácie podľa projektu vstupuje celý majetok štátneho podniku (spôsob privatizácie - založenie akciovej spoločnosti).

Výrobný program

Za uplynulé roky sa výrobný program postupne ustálil pri neustálom náraste objemu výroby a zlepšovaní kvalitatívnych kritérií. Niektoré výroby boli delimitované do n.p. Imuna a niektoré boli presunuté z Imuny do iných podnikov. Mnohé prípravky boli vyvinuté v n.p. Imuna. Niektoré prípravky a druhy balenia boli postupne z výrobného programu vypustené.

Jednotlivé skupiny prípravkov boli do výroby zavádzané takto:

Očkovacie látky a antitoxické séra

Antitoxické séra sa vyrábali v n.p. Imuna do roku 1969. Ďalšou vakcínou po očkovacej látke proti tetanu pre humánne a veterinárne použitie (imunizácia koní) bola očkovacia látka proti chrípke (1956). Do roku 1957 bola vyrábaná i očkovacia látka proti pertusis. Očkovacia látka proti botulizmu C pre veterinárne použitie sa vyrába od roku 1968.

Štiepená očkovacia látka proti chrípke sa vyrába od roku 1956. V súčasnosti je vo výrobnom programe podniku tento sortiment očkovacej látky:

ADINVIRA SUBINVIRA - subjednotková inaktivovaná očkovacia látka proti chrípke

PURINVIRA - očkovacia látka proti chrípke

ALTEANA - očkovacia látka proti tetanu

TETANAL - očkovacia látka proti tetanu

Prípravky z krvnej ľudskej plazmy

Frakcionácia bielkovín krvnej plazmy bola započatá v 40-tych rokoch nášho storočia Cohnom. Jeho frakcionačné metódy s použitím etanolu predstavujú základ veľkopriemyselnej frakcionácie bielkovín krvnej plazmy. Zavedenie frakcionácie bielkovín krvnej plazmy do priemyselnej veľkovýroby si vyžiadalo vybudovanie zvláštnych frakcionačných centier, v ktorých sa predpokladá spoľahlivá mraziaca aparátúra, ako aj hlbokomraziace priestory s príslušnými vysokošpecifickými prístrojovými zariadeniami. V Československu sa robili pokusy o izoláciu bielkovín krvnej ľudskej plazmy, hlavne albumínu, vo väčšom meradle už v 50-tych rokoch v Ústave hematológie a krvnej transfúzie v Prahe. Pracovníci pod vedením Prof. MUDr. Jaroslava Hořejšího, DrSc. nadväzovali na frakcionačné postupy, ktoré boli pôvodne vypracované v ČSAV v Prahe.

Z týchto skúseností sa čerpalo a čerpá v š.p. Imuna dodnes. V súčasnosti sa vyrábajú z ľudskej krvnej plazmy tieto prípravky:

- roztok ľudskeho albumínu 5 a 20 %
- stabilizovaný roztok ľudských plazmatických bielkovín 5 %
- NORGA - normálny ľudský imunoglobulín
- IVEGA - ľudský imunoglobulín i.v.
- TEGA - antitetanický ľudský imunoglobulín
- HISTAGA - histaglobulín inj.
- Trombín ľudský sušený
- Plazmín pre povrchové účely
- fibrínová pena

Výhl'adovo sa počíta s výrobou faktoru VIII, CMVvegy, Antitrombínu III., Fibrinogénu i.v. a ďalších, pre zdravotníctvo potrebných prípravkov. Frakcionácia darcovskej krvnej ľudskej plazmy bola započatá v roku 1957. Prvým prípravkom bol albumín a gamaglobulín. Postupne bola zavedená výroba týchto prípravkov: fibrínová pena a fibrínový film do roku 1963, fibrínový zásyp do roku 1960, fibrínové trubičky do roku 1971, ďalej SRPB, trombín pre povrchové účely, plazmín pre povrchové účely. Od roku 1961 do roku 1989 sušená ľudská plazma, TEGA 1971, IVEGA 1975, HISTAGA 1975.

Infúzne roztoky

sú sterilné, apyrogénne prípravky určené na intravenóznou aplikáciu.

používajú sa na doplnenie objemu telových tekutín, na vyrovnanie elektrolytovej rovnováhy v organizme, ďalej ako kaloricky výživné roztoky alebo ako nosiče (vehikulá) pre rôzne liečivá.

Prvé šarže základných infúzných roztokov boli pripravené v roku 1957. Je to najdynamickejšie sa rozvíjajúca výroba. V súčasnosti sa vyrába tento sortiment infúzných roztokov:

F 1/1 400 ml, F 1/2 400 ml, G 5 % 400 ml, G 10 % 400 ml, So 5 % 400 ml, So 10 %, H 1/1 400 ml, D 1/1 400 ml, R 1/1 400 ml. V balení po 200 ml sa tiež vyrába F 1/1, F 1/2, G 5 % a G 10 %. Na prevádzke IR sa tiež vyrába voda na injekcie v balení po 250 ml, 400 ml a antikoagulačný roztok ACD R-110. Do roztokového programu patria aj roztoky na hemodialýzu, používané pri umelej obličke. Podnik Imuna vyrába 5 druhov hemodialyzačných roztokov.

Bakteriálne diagnostiká

slúžia na rýchle diagnostikovanie infekčných chorôb, vyvolaných baktériami. Sortiment bakteriálnych diagnostík (antigény a antiséra) sa od roku 1957 veľmi rozrástol. Organizačne sú do tejto výrobnéj skupiny začlenené i reumatoidné diagnostiká a príprava sušených bakteriálnych lyzátov. Objem výroby sa v poslednom období stabilizoval a predstavuje 38 prípravkov.

Živné pôdy

Od roku 1960 sortiment a objem výroby sušených živných pôd stále narastal. Súčasný sortiment živných pôd má nasledovnú skladbu: 93,61 % sušených, 3,93 % polotuhých a 2,46 % tekutých živných pôd. Pre potreby zdravotníckych, potravinárskych a poľnohospodárskych mikrobiologických pracovísk sa vyrába asi 70 druhov živných pôd. V roku 1962 začala výroba tampónov s deoxycholonom sodným a detoxikovaných tampónov.

Biotesty

Počiatky výroby prípravkov pre biochemické laboratóriá spadajú do roku 1968 (rutinná výroba). Od roku 1971 sa vyrába Reptest, od r. 1974 Reprochol a od r. 1975 Exatest. V roku 1969 bola zavedená výroba tzv. kolorimetrických enzýmových testov a v roku 1974 výroba UV-testov. Biochemické diagnostiká sa v poslednom období intenzívne zdokonaľovali, pretože je o ne veľký záujem. Pomocou nich sa diagnosticky určujú enzýmy v sérach pacientov. Kontrolné séra, napríklad Exatest E, Exapat, Exatest, Exatest SP. Reprochol a štandardy svojimi parametrami spĺňajú medzinárodné kritériá. Celkove z oblasti enzýmových diagnostík podnik vyrába 19 prípravkov.

Tablety - adsorbenciá, prášky pre veterinárne použitie a pod.

Táto výrobná skupina bola do n.p. Imuna delimitovaná v roku 1971. Po prepracovaní technologických postupov sa v súčasnosti vyrábajú tieto prípravky : Carbosorb, Carbotox a Cholezol. výroba Plumbínu bola ukončená v roku 1989.

Dietetické prípravky

Od roku 1976 je zdravotníctvu k dispozícii hydrolyzovaný substrát, prakticky bez fenylalanínu, s obsahom energetickej zložky v práškovej forme. Zo skupiny dietetík je to Sinfenal a Sinfemix pulvis. Od roku 1991 sa vyrába ďalší prípravok Amino acids. Do tejto

skupiny treba prirátat' aj papieriky na odber moču a krvi a test na stanovenie fenylketonúrie u detí.

Virologické diagnostiká

47 % výroby tohto sortimentu tvoria v súčasnosti fixačné diagnostiká, 20 % hemokoagulačné diagnostiká a 33 % imunoenzýmové testy. To je ďalší príspevok Imuny k zlepšeniu zdravotnej diagnostiky. Obdobná situácia je u cytomegalovírusových onemocnení, kde okrem diagnostického prípravku podnik ponúka zdravotníctvu aj terapeutický prípravok CMVvega i.v.

Nevyhnutnosťou sa stal vývoj a príprava výroby monoklonálnych protilátok a imunomodulátorov prostredníctvom génových manipulácií. V rokoch 1986 - 1990 sa podnik Imuna podieľal na riešení výskumných úloh v rámci štátneho plánu RVT, a to:

- Príprava monoklonálnych protilátok proti herpetickým a chrípkovým vírusom.
- Zabezpečenie československých potrieb imunomodulátorov génovou technológiou (interferón alfa₂ a gama pre terapeutické účely). Výrobný program podniku Imuna sa za posledné dve desaťročia podstatne rozšíril. Kým pôvodné zameranie podniku bolo len na imunologické prípravky, dnešný výrobný program sa nedá vtesnať ani do širšieho pojmu - biopreparáty, pretože vo výrobnom programe sú aj farmaceutické prípravky. Prevažná časť produkcie je určená na použitie v humánnej medicíne. Ďalší odberatelia sú z veterinárnej, poľnohospodárskej, potravinárskej a vodohospodárskej oblasti. Postavenie Imuny medzi výrobcami s obdobným výrobným programom vychádza zo širokého sortimentu vyrábaných prípravkov, ktoré majú svoju vysokú štandardnú kvalitu, čo zaručuje ich široké použitie v zdravotníckom teréne. Spomeňme napríklad prípravok TEGA - antitetanický špecifický homológny imunoglobulín, zavedený do terapeutickjej praxe v roku 1973, určený na profylaxiu a terapiu tetanu (čím boli pacienti zbavení nebezpečia sérovej choroby a anafylaktických komplikácií, k akým dochádzalo pred zavedením TEGY).

Štátny podnik Imuna patrí rozsahom svojho sortimentu (od imunopreparátov cez infúzne roztoky a dietetické prípravky až po biotesty) medzi najväčších producentov podobného zamerania v Európe.

V roku 1976 zabezpečoval pre naše zdravotníctvo, ako druhý vo svete, očkovaciu látku proti chrípke s kmeňom Swine a v rokoch 1973 - 1975 (a potom 1983 - 1984) celoštátne očkovanie a preočkovanie proti tetanu, čo sa zatiaľ nikomu v takom rozsahu nepodarilo.

Technický rozvoj

Výskum bol v podniku organizovaný prakticky od začatia výroby. V začiatkoch bolo jeho základné zameranie orientované na riešenie technologických problémov, neskôr na vývoj prípravkov a zlepšovanie kvality výrobkov. V posledných rokoch sa do popredia záujmu dostávajú nové technologické postupy, inovácia s dôrazom na efektívnosť. Ku kvalitatívne vyššiemu stupňu organizačnej štruktúry a riešenia výskumných úloh dochádza v roku 1975. Odvtedy sa Imuna podieľa na riešení úloh štátneho plánu RVT, ktoré koordinoval o.p. ÚSOL Praha. V 70-tych rokoch bolo v rámci týchto úloh v Imune riešených niekoľko dielčích problémov. Okrem nich sa v podniku riešili odborové a podnikové výskumné úlohy a tzv. prevádzkovo - technologický výskum, takže temer celý výrobný program je v tomto smere pokrytý. K 1.1.1980 ustanovilo MZ v n.p. Imuna samostatnú VVZ.

Podnik sa od roku 1981 podieľal na spolupráci i v rámci medzinárodného komplexného zdravotníckeho programu (humánne imunologické prípravky). V oblasti výskumu a kontroly prípravkov je dobrá spolupráca s mnohými pracoviskami ČSAV, SAV, vysokoškolskými pracoviskami a zdravotníckymi zariadeniami.

K rozvoju podniku významnou mierou prispieva vynálezcovské a zlepšovateľské hnutie a riešenie tematických úloh. Počas existencie podniku bolo podaných 1 154 zlepšovacích návrhov a evidovaných 95 prihlášok vynálezov, z ktorých na 76 bolo udelené autorské osvedčenie. V plnení hospodárskych úloh dosahovala Imuna výrazné úspechy. Niekoľkonásobne sa zvýšil objem výroby a skvalitnili sa ekonomické ukazovatele. Pre ilustráciu tejto skutočnosti možno uviesť aspoň niekoľko údajov:

V roku 1956 hrubá výroba predstavovala hodnotu 5,18 mil. Kčs a koncom roku 1960 už dosiahla úroveň 28,067 mil. Kčs, v roku 1970 87,8 mil. Kčs, v roku 1980 153,63 mil. Kčs a v roku 1990 203,8 mil. Kčs v bežných cenách roka. Kým v roku 1965 bola výroba stratová, za roky 1966 - 1970 sa dosiahol zisk 70,41 mil. Kčs, za roky 1971 - 1975 126,43 mil. Kčs, za roky 1976 - 1980 170,72 mil. Kčs a za roky 1986 - 1990 177,65 mil. Kčs v bežných cenách roka.

Dobré výsledky, tvorivý prístup pracovníkov k plneniu hospodárskych úloh vytvárali priaznivé podmienky pre rozvoj zariadení a služieb sociálneho charakteru. V relatívne krátkom čase na niekdajšom zaostalom kúte Slovenska vyrástol a prospieva zdravotnícky podnik, v ktorom našli svoju existenciu a dobré pracovné podmienky nielen obyvatelia Šarišských Michalian a blízkeho okolia, ale aj z ďalších krajov republiky.

Do budúcnosti sa pracovníci Imuny pozerajú realisticky a optimisticky. To dáva záruku, že podnik Imuna Šarišské Michalany bude i naďalej šíriť svoju dobrú povest' kvalitnými a účinnými výrobkami.

Prví zamestnanci podniku

Zamestnaní od r. 1953

Andrej Fabián, Jozef Žemba, Jozef Uhlár, Michal Planý, Tibor Kaňuch, Mária Horváthová

1954

Michal Soták, Michal Haladej, Vincent Kuba, Anton Fedor, Jozef Dziak, Emil Knapík, Mikuláš Parimucha, Imrich Dráb, Margita Mravčáková, Viliam Kozák, prom.biológ, Jozefína Kocvárová, Irena Petriková

1955

Bartolomej Mochňacký, Ján Krajňák, Ján Mularčík, Rudolf Mravčák, Juraj Priloh, Emil Zborovjan, Jozef Šaršala, Jozef Šmalec, František Kišš, Mária Nagyová, Jozef Varga, Ing. Ivan Rohál', František Baka, Apolónia Vargová, Pavol Bujňaček, Mária Kožárová, Vincent Timko, Anna Huňadyová, Vincent Onderčo, František Kozma, Štefan Andráš, Ján Bernár. Jozef Mačo, Ján Mochňák, JUDr. Bartolomej Lichvár, Alžbeta Falátová, Róbert Adamec, Vasil Karaffa. Štefan Bednarčík, Ján Boriščák, Anton Dziak, Viktor Karabinoš, Andrej Mat'áš, Vincent Mryglot, Alexander Podol'an, Helena Feninová, Magda Balíková, Imrich Kuba, Vincent Perecár, Ján Nehila, Štefan Nehila, Mária Lichvárová st., Mária Lichvárová ml.

1956

Agnesa Brilllová, Agnesa Leláková, Margita Tvrdíková, Anna Želinská, Jozef Karniš ml., Zlatica Markoczyová, Jozef Kaža, Mária Ferencová, Jozef Merňák, Jozef Ženčár, František Mikloško, Agnesa Mazárová, Anton Seman HM, Helena Kövaryová, František Svoboda, Alžbeta Mesárošová, Juraj Cmár, Magda Vavreková, Andrej Ferencík, Irena Bodnárová, Vincent Feščák, PhMr. Jaroslav Fitzek, Július Pešta, Margita Porembová, Andrej Andráš, Michal Biroš, Michal Bujnovský, Mária Marcinková, František Jaško, Jozef Telesnický, Juraj Karabinoš, Margita Grešová, Jozef Valent, Mária Kseničová, Štefan Dolinský, Mária Mertiňáková, Andrej Dráb, Margita Steigerová, Ing. Pavol Fialkovič, Angela Šauličová, Alexander Mašika, Mária Kubová, Jozef Mryglot st., Irena Zborovjanová, PhMr. Tibor Pavlík, Demeter Bodnár, Ľudovít Smoter, Andrej Cehelský, Imrich Tomko, Vincent Tumidalský, Ján Varholák, František Zajac, Magda Vasil'ová

Riaditelia podniku :

Rudolf Veselý	1953-1954
MUDr. Viera Považajová	1954-1955
Pavel Neduchal	1955-1956
MUDr. Jiří Málek	1956-1958
Ing. Svetozár Štefánik	1959-1969
Michal Soták (poverený zastup.)..	1970
Ing. Ivan Barla	1970-1989
Ing. Imrich Banda, CSc.	1989 -

Vývoj obce v posledných rokoch

V rozpätí rokov 1971 - 1980 pribudlo v obci viacero významných objektov: dve päťposchodové bytovky (Pondelok, Utorok), centrálna kotolňa, nákupné stredisko (1974), 18-triedna ZDŠ (1976), bytovka MNV, tribúna TJ Slovan (1977). Nákladom 850 000 Kčs bolo zrekonštruované Obvodné zdravotné stredisko (1976). Rozširujú sa miestne komunikácie, v západnej časti obce vznikajú nové ulice.

V období 1982 - 1988 prebieha rekonštrukcia kaštieľa, ktorá si vyžiadala náklady 10 mil. Kčs. Šarišské Michal'any patria v súčasnosti k najväčším a najmodernejším obciam v Prešovskom okrese. Zavedením kanalizácie, plynifikácie, vodovodu, káblovej televízie, rozširovaním sídliska, vznikom súkromných predajní a služieb, ustanovením obecnej polície, stavbou hotela (neskôr závod Ekopak) postupne nadobúdajú charakter malého mestečka. Zhodnotenie tejto etapy dejín obce však už ponechávame na budúce generácie.

Šarišské Michal'any, október 1992

Prehľad richtárov a starostov obce

Štefan Lichvár	1881
Jozef Pinte	
Ján Rodziňák	
Juraj Palko	
Ján Marton	
Ondrej Machala	1940 - 1943
Ján Machala	1943 - 1945
Bartolomej Arvay	26.1.1945 - jún 1945
Jozef Kolpák	jún 1945 - nov.1946
Štefan Marton	nov.1946 - feb. 1948
Ján Kožár ml.	feb.1948 - dec.1950
Ján Veterný	dec.1950 - 16.5.1954
František Staš	16.5.1954 - 18.5.1957
Jozef Dziak	18.5.1957 - 12.6.1960
Ján Veterný	12.6.1960 - 14.6.1964
Ján Kožár	14.6.1964 - 23.10.1976
Štefan Lipták	23.10.1976 - 1980
Milan Skyba	1980 - 6.6.1981
Bartolomej Kolpák	6.6.1981 - 1.1.1986
Ján Mryglot	1.1.1986 - 24.11.1990
Jozef Lichvár	1990 – (čas písania knihy)

Slovník pôvodných nárečových výrazov :

Ancug	oblek
Baršoň	mančester (látka)
Beľiš	posúch, plnený kapustou, prípadne jablkami, makom ...
Bigľajz	žehlička
Blajvas	ceruzka
Bobal'ky	opekance, štedrovečerné múčne jedlo v podobe upečených a povarených kúskov s makom
Bodvanka	vana
Brošľa	zatvárací špendlík
Brutvanka	dvojitý pekáč
Capek	podstavec na zobúvanie čižiem
Carek	ohradený priestor v maštali pre menšie zvieratá
Colštok	skladací stolársky meter
Diľe	podlaha z dosák
Dišel'	oje na voze
Dolik	jama s vetrákom na uskladňovanie zemiakov
Drabina	rebrík
Drušľak	cedník s väčšími otvormi
Drabiňák	voz na zväžanie sena a obilia
Dušak	kuchynský nástroj na pučenie zemiakov
Fil'ce	čižmy s plstenou sárou
Firhangy	záclony
Firštuk	zárubňa
Frištik	raňajky
Galunek	čierna stuha, splývajúca z čepca
Geľendre	vodorovné drevené drúky pred domom, slúžiace ako ohrada
Gempel'	pohonný mechanizmus poháňaný dobytkom, na ktorý sa pripájala šečkáreň alebo iný stroj
Gerok	kabát
Gruľovník	posúch zo zemiakového cesta
Hadzina	hydina, v širšom význame domáce zvieratá
Hajtol	dozorca nad poľami, poľný strážca
Hebaba	žena, asistujúca pri pôrode, pôrodná babica
Hurka	jaternica
Chustka	šatka, pokrývka na hlavu žien

Chyža	obytná miestnosť v dome, zároveň spáľňa
Jedinák	malé korytko na jeden chlieb
Jezulanek	vianočný stromček
Jucha	šťava z nakladanej kapusty, taktiež kapustnicová polievka
Kapura	brána
Kapušnica	roľa na pestovanie zeleniny
Kidl'a	časť ženského odevu
Koľca	dvojkolesový podvozok k pluhu
Koperdeka	plachta na zakrývanie perín
Korec	nádoba a zároveň miera na obilie
Kožliny	drevený stojan na ručné rezanie dreva
Krepl'a	šiška z kysnutého cesta
Kudzeľ	kúdeľ
Kurtaky	sane na vozenie hnoja
Lada	drevená vyrezávaná truhlica na šaty, výbavu a pod., slúžila namiesto skrine
Limbak	lavica s operadlom
Ľadovňa	jama, vyplnená ľadom a slamou, slúžiaca na uskladnenie potravín v lete
Lancuch	reťaz
Ľušta	kapustová polievka
Mutevka	drevený kuchynský nástroj na rozrábanie omáčok a pod.
Nal'ešnik	zemiaková placka
Oborov	strecha na 4 koloch, pod ktorou sa sušilo seno
Okruhl'ak	muškát; v inom význame okrúhly žulový kameň
Omarika	príborník, skrinka na riad
Opálka	plytký kôš z vrbového prútia na zber zemiakov
Pahrudka	podstienok na priedomí, z kameňov, na sedenie
Palanky	zvislé drevené tyčky, súčasť ohrady pred domom
Pavuz	drúk na drabiňáku, zaist'ovalo sa ním seno
Pekárnik	spodná časť pece, slúžiaca na pečenie chleba
Pľevinka	časť stodoly
Penal'ik	malý vrečkový nožík
Pist	drevený lopatkovitý nástroj na vyklepávanie prádla pri praní
Pľantre	trámy na strope v stodole
Pocisk	drevený nástroj na úpravu ohniska pred pečením chleba

Porvisla	skrútená žitná slama, slúžiaca na viazanie snopov obilia
Prikl'et	predizba, v lete obytná časť domu
Pudil'ar	peňaženka
Rajcupa	zabíjačková polievka
Rakaše	usporiadané snopy zožatého obilia
Rečica	sito na osievanie obilia
Regrut	odvedenec, branec
Rigel'	drevená závera
Rodl'e	menšie sane
Rompel'	hrnček s obsahom 0,25 l; zároveň väčšia hruda masla
Runkl'a	repa
Servatka	šťava, odstredená pri výrobe tvarohu
Scernisko	strnisko
Smarkel'nik ...	vreckovka
Sušik	drevená bedňa na zrno; bývala umiestnená v sypanci
Strašenik	posúch zo zvyškov cesta na pečenie chleba
Stránka	bočná časť stodoly
Stružl'ak	matrac, plnený žitnou slamou
Stupka	mažiar z čerešňového dreva (nádoba), tlčík bol z dreva alebo kovu
Sypanec	stavba z dreva alebo válkov na skladovanie obilia
Šafáreň	drevená truhlica na múku s tromi priehradkami a odklápacím vrchnákom, bývala v sypanci alebo v komore
Šafel'	drevená nádoba na prípravu krmiva pre kravy
Šahovina	uskladnené palivové drevo rovnakej dĺžky
Šečka	na drobno posekaná slama
Šečkareň	mechanizmus na sekacie slamy a lístia pre dobytok; poháňaná ručne kľukou
Šerp	kosák, srp
Šifoner	skriňa na šatstvo
Šmykňa	kováčska dielňa
Štachtky	to isté ako palanky
Šuflatka	zásuvka stola, skrine
Šurc	časť ženského odevu, nosil sa na sukni
Švajnosc	obilný šrot
Toparka	pohyblivá časť dbánky na mútenie masla
Tragar	trám na drevenom strope domu

Trebič	d'atelina
Vajdlik	väčšia smaltovaná nádoba
Valek	tehla z nepälenej hlíny, zmiešanej so slamou; v inom význame valček na valkanie cesta
Vendľak	kovová nádoba s rúčkou a prikrývkou
Vizitka	blúza z hrubého brokátu, podšitá baránkom
Vlaky	dvojdielne sane na zväžanie dreva, ťahané koňmi
Vrecinko	vreteno na ručné spriadanie nití
Zajda	plachta na prenášanie predmetov na chrbte
Zbušek	dbanka na mútenie masla
Zdichac	spat' (idz už zdichac)
Židel'	malá hrudka masla
Žochtar	nádoba na dojenie kráv

Chronologický prehľad najdôležitejších udalostí :

- 5000p.n.l.** prvé osídlenie oblasti
1248 prvá písomná zmienka o obci Szent Mihaly
1314 prvá písomná správa o kostole
1403 obec sa stala zem. majetkom
1585 postavená kúria
1620 postavený kaštieľ
1636 za reformácie farnosť zanikla
1657 v obci založený špitál
1735 farnosť znovu obnovená
1736 postavená kaplnka sv. Kríža pri kaštieli
1746 baroková prestavba kaštieľa
1767 Szirmayovci darovali novú budovu fary
1767 matrika vedená priamo v obci
1773 názov obce Mihalyany
1785 vysvätený terajší kostol
1786 názov obce Mihalane
1799 prvý písomný záznam o škole v obci
1904 veľký požiar
1911 nový oltár v kostole
1918 prvá zápisnica školskej stolice v slov. jazyku
1919 založený prvý divadelný spolok
1920 názov obce Michal'any
1921 narodil sa Julo Zborovjan
1927 názov obce Michal'any nad Torysou
1937 veľká povodeň
1938 viditeľná polárna žiara
1945 vznikla v obci štátna škola
1949 založená TJ Sokol
1956 začala výroba v podniku IMUNA
1956 TJ dostáva názov TJ Slovan Imuna
1958 daná do užívania nová Národná škola
1959 založený divadelný súbor
1960 názov obce Šarišské Michal'any
1970 požiar ZK Imuna
1974 založené Divadelné štúdio mladých
1976 otvorenie novej ZDŠ
1977 odovzdaná do užívania krytá tribúna
1987 ukončená rekonštrukcia kaštieľa
1993..... vznikol erb obce, pokrstený na oslavách 745. výročia

Vážení čitatel',

práve si dočítal knihu, ktorej cieľom bolo poskytnúť Ti čo najviac informácií o dávnych aj novších dejinách obce Šarišské Michaľany. Pre tento cieľ sme urobili všetko, čo bolo v našich silách. Napriek tomu sme presvedčení, že historické pramene neboli celkom úplné. Nepodarilo sa nám napríklad objaviť pôvodnú michaliansku kroniku, písanú do roku 1939; určite existujú aj iné spomienky, fotografie a dokumenty, ktoré by patrili do tejto publikácie. Preto sa touto cestou obraciame na každého, kto by mohol zapožičať podobné materiály, aby ich ponúkol Obecnému úradu v Šarišských Michaľanoch. Tieto by mohli tvoriť základ k druhému vydaniu publikácie a prispeli by ku konečnému zámeru - k vytvoreniu uceleného pohľadu na dejiny obce a jej okolia.

Autori

Použitá literatúra:

- Tóth Sándor: Sáros vármegye monografiája I.-III.,Budapest 1910
- Kronika Farského úradu v Šar. Michal'anoch
- Kronika obce Šarišské Michal'any
- Msgr. Melichar Zelený: Dejiny Šarišských Michalian, tiež mestá a obce histor. župy Šariš (rukopis)
- Kronika obce Ostrovany Kronika a archív Základnej školy v Šar. Michal'anoch
- Kronika ZK IMUNA v Šar. Michal'anoch
- Kronika TJ Slovan Imuna v Šar. Michal'anoch
- Kronika oddielu stol. tenisu TJ Slovan Imuna
- Kronika oddielu karate
- Kronika Divad. súboru Jula Zborovjana
- Izakovičová a kol.: Slovenské hrady a kaštiele,Šport,Bratislava,1969
- E. Janota: Slovenské hrady, III. diel, r. 1935
- E. Janota: Slovenské hrady,Tatran, Bratislava 1974
- M.Slivka, A.Vallašek : Hrady a hrádky na východnom Slovensku, Východoslov. vyd. Košice, 1991
- RNDr. E. Dostál a kol.: Šarišský hradný vrch, Východosl. vydav. Košice, 1981
- F. Uličný: Dejiny osídlenia Šariša, Východosl. vydav. Košice, 1990
- E. Hruška a kol.: Architektonické pamiatky okresu Prešov, Okresná pamiatková správa Prešov, 1976
- Nové archeologické výskumy v okr. Prešov, katalóg výstavy, 1988
- Nové obzory, č. 30, Východoslov. vydav. Košice, 1988
- Vlastivedný slovník obcí na Slovensku,vyd. Veda,SAV,Bratislava 1978
- I. Sedlák a kol. : Sabinov a okolie, MsNV Sabinov, Krajské nakladateľstvo všeob. literatúry v Košiciach, 1962
- R. Mravčák a kol.: IMUNA, n.p., Šarišské Michal'any, 1976
- Dejiny Slovenska, Vydavateľstvo SAV v Bratislave, 1961
- Ratkoš,Budvin,Kropilák : Dejiny Československa,SPN Bratislava,1970
- Světové dějiny v datech, Nakladat. pol. literatúry, Praha, 1964
- Juraj Fabian : Posledné dni Uhorska, Smena, Bratislava, 1990

Ďakujeme všetkým tým, ktorí buď radou alebo zapožičaním dokumentov pomohli pri písaní tejto knihy, najmä:

- Jozefovi Lichvárovi, starostovi obce a Ing. Stanislavovi Škopovi, prednostovi OcÚ v Šar. Michal'anoch, za materiálnu pomoc a poskytnutie štatistických údajov
- vdp. ThDr. Jozefovi Mihalkovi (správcovi farnosti) a Jozefovi Perecárovi (cirkevnému kurátorovi) za pomoc pri spracovaní kapitoly o nábož. živote
- PhDr. Božene Tomásovej a Oliverovi Lörencovi za informácie o náleziskách a výskumoch
- Ing. Imrichovi Bandovi, CSc., riaditeľovi š.p. Imuna, za podklady ku kapitole o podniku
- Ing. Cyrilovi Revákovi, starostovi Obecného úradu v Ostrovanoch, za podklady o histórii obce Ostrovany
- Jurajovi Navrátilovi za podklady o činnosti divad. súboru
- Ing. Igorovi Koziakovi za podrobné údaje o histórii streleckého oddielu
- Jozefovi Tumidalskému za informácie o histórii futbal. oddielu
- Vendelínovi Balčákovi, trénerovi stolnotenis. oddielu, za zapožičanie kroniky
- Rastislavovi Arvayovi za pomoc pri spracovaní grafov
- Márii Vaňovej (97 r.) a Andrejovi Revákovi (94 r.) - najstarším obyvateľom obce - za ich príspevky o udalostiach počas I. svetovej vojny
- manželom Kožárovým (Elene a Jánovi) za podrobné údaje zo života obce v rokoch 1920 - 1940
- Jánovi Stašovi, Alžbete Lichvárovej, Vincentovi Timkovi, Agnese Mačovej, Antonovi Kozmovi a členom Klubu dôchodcov za príspevky o obliekaní, bývaní a ľudových zvykoch
- Jánovi Machalovi (murárovi) a jeho manželke Helene za popis domácich prác v minulosti
- Štefanovi Liptákovi za zapožičanie fotografií
- Emilovi a Jozefovi Zborovjanovcom za zapožičanie materiálov o bratovi Julovi Zborovjanovi
- Jozefovi Verbovskému za príspevok o Imunskej pätnástke
- Vladimírovi Mihokovi, Jánovi Kocvarovi a Stanislavovi Oriňákovi za pomoc pri spracovaní histórie basketbalu
- Jozefovi Drobňákovi za podklady o činnosti hudobných skupín
- Karolovi Marcinkovi za podklady o histórii šachového oddielu
- Eve Džodlovej, riaditeľke DD, za podklady o histórii DD
- Alžbete Bánovej za informácie o rodine E.Péchyho

Resumé

Publikácia pojednáva o vzniku a histórii obce Šarišské Michalany v okrese Prešov. Najstaršie osídlenie tejto oblasti začalo už v 5. tisícročí p.n.l., keď do strednej Európy prenikajú prví roľníci. Túto skutočnosť dokumentujú archeologické nálezy z lokality Fedelemka.

Význačným náleziskom je aj lokalita Nad Imunou a Ostrovany, kde sa našli stopy osídlenia z doby bronzovej, mladšej doby rímskej a obdobia sťahovania národov. Výskum robili pracovníci Archeologického ústavu SAV v Nitre v spolupráci prešovským múzeom. Dominantou blízkeho okolia je Šarišský hrad s nadm. výškou 570 m, pochádzajúci z 13. storočia.

Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1248. Obec vznikla pri kostole sv. Michala. Po tomto patrónovi má aj pomenovanie. V písomnostiach sa uvádza od r. 1248 ako Szent Mihaly, 1773 Mihalyany, 1786 Mihalane, 1920 Michalany, 1927 Michalany nad Torysou a od roku 1960 má obec názov Šarišské Michalany. Do roku 1403 patrila obec hradnému panstvu Šariš. V 16. storočí patrila zemanom Darholcovcom a Rakaczayovcom. Títo zemanovia dali v roku 1585 postaviť kúriu, ktorá bola po stavebných úpravách prebudovaná na renesančný kaštieľ. Súčasťou kaštieľa je baroková kaplnka, ktorá bola ku kaštieľu pristavaná počas barokovej prestavby v roku 1736. Pôvodný románsky kostol sv. Michala pochádzal z 11. - 12. storočia. Prvá zmienka o michalianskej farnosti je z roku 1248. Majiteľom kaštieľa a veľkej časti pozemkov bola v 17. až 19. storočí rodina grófa Szirmaya, potom grófa Pécsiho a veľkostatkára Gejzu Pulszkého. Prvý písomný záznam o škole pochádza z roku 1799 a je spojený s menom grófa Tomáša Szirmaya, ktorý ju zriadil.

V oblasti kultúry najaktívnejšiu činnosť vyvíjal divadelný súbor. Založený bol v roku 1919. V 80-tych rokoch patril k najlepším ochotníckym súborom na Slovensku. V obci sa narodil básnik, dramaturg a publicista Julo Zborovjan (1921 - 1974). V roku 1956 začala výroba v závode IMUNA, zameraná na výrobu liečiv. Od tohto roku zaznamenala obec veľký vzostup. Počet obyvateľov sa zvýšil zo 600 na 2800. K najúspešnejším športom v obci patrí stolný tenis, športová streľba a futbal. Obec patrí medzi najväčšie v okrese Prešov.

Summary

This publication deals with establishing and history of domicile called Šarišské Michal'any.

The first traces of human life in Šar. Michal'any lead back to about 5000 years before our era. They are documented with archeological finds in region of Fedelemka. The traces of human life from bronze period, from younger Roman period and from the period of nations moving were found in 2 regions (Nad Imunou and Ostrovany). Researche workers from Archeological Institute SAV in Nitra with cooperation of Prešov Museum were engaged with researche in this area. The Šariš Castle (from 13th century) is the well known place near Šarišské Michal'any. The castle was built at the top of the hill 570 metres above sea level.

The first written note mentioning Šar. Michal'any is from 1248. The village originated near St. Michael Church. The village is named after St. Michael - its patron.

The name of the village changed; in 1248 it was called Szent Mihaly, in 1773 Mihalyany, in 1786 Mihalane, in 1920 Michal'any, in 1927 Michal'any nad Torysou. From 1960 its name is Šarišské Michal'any.

The village was the property of the Šariš Castle till 1403. In 16th century it belonged to the Darholczs and the Rakaczays. These land-owners built a manor-house in 1585, rebuilt later into renaissance one. A baroque chapel was built next to the manor-house in 1736. The original Romanesque church of St. Michael was from 11th - 12th century. The first mention about Michal'any parish is from 1248. The family of the earl Szirmay were the owners of the manor-house and lots of grounds. The earl Imrich Péchy and Gejza Pulszký were the next owners.

The first mention about school is from 1799. It was established by the earl Tomáš Szirmay. The well known theatrical company was founded in 1919. It's activity was one of the best in cultural life. It belonged to the best amateur companies in Slovakia in 80's. Julo Zborovjan, the famous personality (poet, play-writer and publicist) was born in Šar. Michal'any in 1921 (died in 1974).

Farmaceutical works IMUNA began its production in 1956. It was the reason for development of the village. There was a great increase in population from 1956 (from 600 to 2600 inhabitants).

Table tennis, football and sport shooting are the most popular and successfull sports in Šar. Michal'any.

The village is one of the biggest in Prešov district.

Zusammenfassung

Diese Publikation behandelt die Gründung und Geschichte der Gemeinde Šarišské Michal'any.

Die erste Anweisungen für menschliches Leben in Šarišské Michal'any gehen zurück bis etwa 5000 Jahre vor Christus. Sie werden dokumentiert durch archeologischen Funden in der Region Fedelemka. Spuhren von menschliches Leben aus dem Bronzezeitler, aus der jüngeren Römischen Zeit und aus der Periode der Völkerumzug werden in zwei Regionen angetroffen (Nad Imunou und Ostrovany).Mitarbeiter des Archeologischen Institutes SAV in Nitra waren in Zusammenarbeit mit dem Museum von Prešov an die Untersuchungen in diesem Gebiet beteiligt.

In der Nähe von Šarišské Michal'any liegt die berühmte Šariš Burg (13. Jahrhundert). Es wurde oben auf einem Hügel auf 570 Meter über Meeresnivo gebaut.

Šarišské Michal'any wird in 1248 zum ersten mal genannt. Das Dorf wurde neben der Sankt Michaels Kirche gebaut und nach seinem Schutzpatron Sankt Michael genannt. Die Nahme des Dorfes änderte sich : in 1248 nannte es sich Szent Mihaly, in 1773 Mihalyany, in 1786 Mihalane, in 1920 Michalany, in 1927 Michalany nad Torysou. Ab 1960 trägt es seine Nahme Šarišské Michal'any. Das Dorf war bis 1403 Eigentum der Šariš Burg. Im 16. Jahrhundert gehörte es den Darholcz und Rakaczay Familien. Diese Landherren bauten in 1585 ein Landhaus, das später in Renaissance Stil umgebaut wurde. Eine Barok Kapelle wurde neben das Landhaus in 1736 hinzugefügt. Die originale Romanische Sankt Michaels Kirche stammt vom 11.- 12. Jahrhundert. Die Michal'any Kirchengemeinde wird in 1248 am ersten erwähnt.

Die Familie der Graf Szirmay wurde eigentümer des Landhauses und viel der Grund.Graf Imrich Péchy und Gejza Pulszký wurden die nächste. Die Schule wird in 1799 zum ersten mal erwähnt. Sie wurde gegründet durch Graf Tomáš Szirmay.

Das berühmte Theatergesellschaft stammt aus 1919. Seine Aktivität gehören zur Spitze des kulturellen Lebens. Es gehörte zur besten amateuren Gesellschaften des Slovakiens der 80-er Jahren. Julo Zborovjan (der berühmte Dichter, Theaterautor und Publizist, 1921 - 1974) wurde in Šar. Michal'any geboren.

Die pharmaceutische Fabrik IMUNA fing 1956 mit der Produktion an. Es wurde ein wichtiger Grund für die Etwicklung des Dorfes. Der Bevölkerungszahl stieg ab 1956 von 600 nach 2600 Einwohnern stark an. Tischtennis, Fussball und Sportschiessen sind in Šar. Michal'any meist beliebt. Das Dorf gehört zu den grössten des Bezirkes Prešov.

O b s a h :

Predslov	
Úvod	
Šarišský hrad	
Najstaršie osídlenie	
Vznik a vývoj obce (12. - 19. stor.)	
Pomery v obci v 20. storočí	
1. svetová vojna	
Pomery v obci v medzivojnovom období	
2. svetová vojna	
Povojnové obdobie	
Kaštieľ	
Náboženský život	
Kultúra a vzdelávanie - Školstvo	
Detský domov	
Kultúra	
Divadlo	
Literárne tradície	
Hudobné skupiny	
Klub dôchodcov	
Šport	
Imuna	
Vývoj obce v posledných rokoch	
Prehľad richtárov a starostov obce	
Slovník pôvodných nárečových výrazov	
Chronologický prehľad najdôležitejších udalostí.....	
Doslov	
Zoznam použitej literatúry	
Resumé	

Táto publikácia vznikla aj vďaka finančnej pomoci týchto podnikateľov :

EKOPRIM, stavebná firma, Prešov

GALASTROJ, a.s., Sabinov

Mačo Jozef st., montáž a údržba el. zariadení

Kapalko František, obchodná činnosť

PRUSTRANS, medzinárodná cestná doprava

Brendza Jozef, voda – kúrenie – plyn

Kapalková Helena, výroba pekárenských a cukr. výrobkov

S-klub, reštauračné služby

Šašala František, maliarske a natieračské práce

Tiráž:

Jozef Mačo, Pavol Zajonc: Šarišské Michal'any

Vydal Obecný úrad v Šar. Michal'anoch

Text: © Jozef Mačo, Pavol Zajonc

Foto: © Jozef Mačo a archív

Rukopis zadaný do tlače v novembri 1992

Fotosadzba a litografie: OPAL PRINTCENTRUM s.r.o., Prešov

Tlač: Kušnír a spol., Prešov

Prvé vydanie, náklad 2500 ks

ISBN 80 – 900442 - 5 – 5

Doslov 2011

Kniha „Šarišské Michaľany“ bola napísaná v júli – auguste 1992 a ide o prvú knihu o obci. Pri jej písaní bolo použitých 17 kroník (obecné, školské, divadelné, športové atď.), mnoho dokumentov a urobené rozhovory s množstvom starších obyvateľov obce.

V tom čase ešte neexistoval Internet a neboli prístupné informácie v takom rozsahu, ako je tomu dnes (naše aj zahraničné internetové archívy, zostrelenie lietadla pri Ostrovanoch, letohrádok, archeologické lokality, poklady vo Viedni a Budapešti, vojnové udalosti atď.). Rovnako neboli prístupné staršie kroniky – kronika školy 1918 - 1955 a prvá obecná kronika 1933-1941, ktoré sa našli až neskôr. Obecná kronika za roky 1941 – 1960 nie je k dispozícii doteraz (majiteľ neznámy).

Preto treba toto prvé vydanie posudzovať podľa možností, ktoré sme vtedy pred 19 rokmi mali. Ak by sme knihu písali dnes, faktov, zaujímavostí a fotografií by bolo určite viac.

V súčasnosti je dostupné množstvo materiálu, ktoré umožňuje napísať novú knihu – kompletnejšiu a s bohatou fotografickou prílohou.

Napriek tomu táto kniha navždy zostane prvou, ktorá zaznamenala históriu obce.

Mgr. Jozef Mačo
Mgr. Pavol Zajonc